

ՔՐԵՍՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՈՈՉԱ ԱՐՐԱՀԱՍՅԱՆ

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՌԵՅԻԴԻՎԻ ԳԵՊՔՈՒՄ
ՊԱՏԻԺ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ 10

ԴԱՎԻԹ ԴԱՎԻԴՅԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՄ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՉԻ
ՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՕԲՅԵԿՏԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ 15

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

ГЕВОРГ ГЕВОРГЯН

ПРОБЛЕМЫ КВАЛИФИКАЦИИ УБИЙСТВА
С ЦЕЛЬЮ СКРЫТЬ ДРУГОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ
ИЛИ ОБЛЕГЧИТЬ ЕГО СОВЕРШЕНИЕ
И УБИЙСТВА, СОПРЯЖЕННОГО С ИЗНАСИЛОВАНИЕМ 20

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՎԱՐԴՈՒՂԻ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

ԳՈՒՅՔԻ ՀԱՎԱՏԱՐՄԱԳՐԱՅԻՆ ԿԱՈՎԱՐՄԱՆ
ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՇՈՒՐՁ 28

ԼԻՊԱՐԻՏ ԴՐՄԵՅԱՆ

ԿՈՂՍԵՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՖՐԱՆԶԱՅՉԻՆԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 35

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՅԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՈՉ ԼՐԻՎ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 43

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԿԱՐԵՆ ԶԱՐԻԿՅԱՆ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՍԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՓՈԽՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՆԱԽԱԳՐՅԱԼՆԵՐԸ 56

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 64

RESUME 102

ՀԱՆՃԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՌԵՃԻԴԻՎԻ ԳԵՊՔՈՒՄ ՊԱՏԻԺ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

Հանցա-
ծության ռե-
ցիդիվը՝ որ-
պես քրեա-
կան ինստիտուտ
և բազմակիու-
թյան ձև,
առաջին ան-
գամ ամ-
րագրվել է ՀՀ
գործող քրեա-

կոր ռեցիդիվիստից բացի, օրենսդրո-
րեն սահմանել նաև վտանգավոր և հա-
սարակ ռեցիդիվիստի հասկացություն-
ները:

«Ռեցիդիվ» տերմինն առաջացել է
լատիներեն «recidivus» բառից, որը
նշանակում է վերսկսվող, վերադար-
ձող², այսինքն՝ հանցագործությունը
կատարվում է մի քանի անգամ:

Հանցագործությունների ռեցիդիվը
համարվում է հանցագործությունների
բազմակիության ամենավտանգավոր
ձևը, քանի որ անձը ոչ միայն կատա-
րում է երկուսից ոչ պակաս հանցագոր-
ծություն, այլև նոր հանցագործությունը
կատարում է նախորդ հանցագործու-
թյան համար դատապարտվելուց հետո
և դատվածություն ունենալով:

Ըստ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 22-րդ
հոդվածի 1-ին մասի՝ հանցագործու-
թյունների ռեցիդիվ է համարվում դի-
տավորությամբ հանցանք կատարելն
այն անձի կողմից, ով դատվածություն
ունի նախկինում դիտավորությամբ կա-
տարած հանցանքի համար:

Ռեցիդիվի օրենսդրական բնո-
րոշումն այն է, որ ռեցիդիվ կազմում են
միայն դիտավորությամբ կատարված
հանցանքները: Կարծում ենք, որ սա
ռեցիդիվի ավելի նեղ բնորոշումն է: Ռե-
ցիդիվի հասկացությունը պետք է ավելի
լայն լինի և իր մեջ ընդգրկի մեղքի անգ-
գույշ ձևով կատարված հանցանքները:

Ռեցիդիվի լայն բնորոշում է տրված
Ճապոնիայի քրեական օրենսգրքում,

կան օրենսգրքում:

Նախկին քրեական օրենսգրքում
ավելի խիստ պատասխանատվություն
էր նախատեսված առանձնապես
վտանգավոր ռեցիդիվիստների համար:
Այն նախատեսում էր նաև առանձնա-
պես վտանգավոր ռեցիդիվի հատկա-
նիշներ պարունակող հանցագործու-
թյունների ցանկը:

Պրակտիկայում կիրառելու համար
տվյալ հոդվածը անհարմար էր, քանի
որ հանցագործությունների թվարկումը
բավականին երկար էր և անընդհատ
փոփոխության էր ենթարկվում: Նույ-
նիսկ մի շարք հեղինակներ, վերլուծե-
լով առանձնապես վտանգավոր ռեցի-
դիվիստի բնորոշումը, հանգել են այն
եզրակացության, որ այն ունի բարդ
կառուցվածք, որն օրենքի լեզուն դարձ-
նում է բարդ նույնիսկ մասնագետների
համար¹: Տվյալ դեպքում կարիք էր
առաջանում առանձնապես վտանգա-

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ՊԱՏԱԿԱՆ
ԻՂՔԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

որի 54-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հանցագործությունների ռեցիդիվ է համարվում, եթե անձը դատապարտվելով ազատագրված անձնով պատժի՝ հարկադիր աշխատանքով, պատժի կրման ավարտից կամ պատժից ազատվելու օրվանից հինգ տարվա ընթացքում կրկին կատարում է հանցագործություն, որի համար պետք է նշանակվի անհապաղ ազատագրվում՝ հարկադիր աշխատանքով: Իսկ Լատվիայի քրեական օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանցագործությունների ռեցիդիվ է համարվում նախկինում կատարված հանցագործության համար դատապարտվելուց հետո նոր հանցագործության կատարումը, եթե դատվածությունը հանված կամ մարված չէ:

Ասվածը հիմնավորվում է նրանով, որ ռեցիդիվը ցույց է տալիս կոնկրետ անձի վարքագծի որոշակի շարժընթացը, որը վկայում է տվյալ անձի մոտ ձևավորված հակահասարակական դիրքորոշումների, սովորույթների մասին: Դա վերաբերում է դիտավորյալ հանցանքներ կատարած անձանց: Սակայն անզգույշ հանցանքները ևս կատարվում է այն անձանց կողմից, ովքեր այս կամ այն աստիճանի ապաստցիալական ուղղվածություն ունեն (չնայած ավելի քիչ, քան դիտավորյալ հանցանք կատարած անձինք)³: Ռեցիդիվին կարելի է տալ ավելի լայն օրենսդրական բնորոշում, այսինքն՝ հանցագործությունների ռեցիդիվ համարել նախկինում դատվածություն ունեցող անձի կողմից նոր հանցանքի կատարումը: Անզգույշությամբ կատարված հանցանքներից բաղկացած ռեցիդիվի քրեաիրավական գնահատականը պետք է ավելի մեղմ լինի, քան միայն դիտավորյալ հանցագործություններով կազմված ռեցիդիվի քրեաիրավական գնահատականը:

Ստացվում է, որ նախկինում կատար-

ված հանցանքի համար դատվածություն ունեցող անձի կողմից միաբնույթ և օրենքով նախատեսված դեպքերում նաև միասեռ հանցագործությունների կրկին կատարելը, ըստ քրեական օրենսդրության, համարվում է ռեցիդիվ:

Հանցանքը կատարելու ռեցիդիվը պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք է: Ռեցիդիվն ինքնին որևէ հանցակազմ ավելի որակյալ, ավելի ծանրացնող հանգամանք չէ: Հետևաբար հանցագործությունների ռեցիդիվի կանոններն անհրաժեշտ է կիրառել ոչ թե արարքը որակելիս, այլ պատիժն անհատականացնելիս:

Ասվածը հիմնավորելու համար ՀՀ վճռաբեկ դատարանը համեմատական է անցկացրել նաև 1961 թվականի և 2003 թվականի քրեական օրենսգրքերի միջև, մասնավորապես նշելով. «1961 թվականի քրեական օրենսգրքում սահմանված չէր «Հանցագործության ռեցիդիվ» հասկացությունը, իսկ այժմ՝ գործող 2003 թվականի ՀՀ քրեական օրենսգրքում տեղ գտած սկզբունքային նորամուծություններից մեկն այն է, որ օրենսդիրը հրաժարվել է «ռեցիդիվիստ» և «առանձնապես վտանգավոր ռեցիդիվիստ» հասկացություններից՝ հանցագործությունների որակման համար կարևորելով ոչ թե հանցանք կատարած անձը, այլ նրա արարքը»⁴:

Ճիշտ է, օրենսդիրը հրաժարվեց անձը բնութագրող հանգամանքից, սակայն դրա փոխարեն նախատեսեց երևույթ, որը թեև ձևական առումով անձի հետ որևէ կապ չունի, քանի որ, ի տարբերություն նախկինի, ներկայումս նշվում է «հանցագործությունների ռեցիդիվ» հասկացությունը, ինչը ենթադրում է, որ խոսքը ոչ թե անձի մասին է, այլ ինստիտուտի, այնուամենայնիվ, բովանդակությամբ ըստ էության որևէ բան չի փոխվել նախկին և գործող օրենսգրքերի միջև երկու դեպքում էլ

Քրեական իրավունք

խոսքը դատվածություն ունեցող անձի կողմից կրկին հանցանք կատարելու մասին է:

Այսպես, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի համաձայն՝ հանցանքը կատարելու ռեցիդիվը պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք է: Միևնույն ժամանակ ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասում նախատեսված հանցակազմերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հանցագործությունների ռեցիդիվն ինքնին որևէ հանցակազմ որակյալ դարձնող հանգամանք չէ:

Հանցագործությունների ռեցիդիվը ցույց է տալիս կոնկրետ անձի վարքագծի որոշակի շարժառիթը, որը վկայում է տվյալ անձի մոտ ձևավորված հակահասարակական դիրքորոշումների, սովորույթների մասին:

Տարբեր պետությունների քրեական օրենսդրությունների ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ դրանցում պարունակվում են նորմեր, որոնք սահմանում են հանցագործությունների դեպքում պատժի նշանակման որոշակի կարգ: Այդ կարգի համաձայն՝ խստացվում է քրեական պատասխանատվությունը հանցագործությունների ռեցիդիվի համար: Ընդ որում, կիրառվում են պատժի խստացման տարբեր եղանակներ:

Այսպես՝ Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքում (ուժի մեջ է մտել 1994թ. մարտի 1-ին) գոյություն ունի հատուկ ենթաբաժին «Ռեցիդիվի դեպքում կիրառվող պատիժների մասին», որտեղ մասնավորապես նախատեսված է, որ եթե ֆիզիկական անձը, ով վերջնականապես դատապարտվել է հանցագործության համար, որի համար պատիժ է նշանակվել 10 տարի ժամկետով ազատազրկում, կատարում է որևէ հանցանք, ապա նշանակվող առավելա-

զույն պատիժը կլինի ցմահ ազատազրկում, եթե տվյալ հանցագործության համար օրենքով սահմանված առավելագույն պատիժը 20 կամ 30 տարի, իսկ եթե այդ հանցագործության համար օրենքով սահմանված պատիժը 15 տարի ազատազրկում է, ապա առավելագույն պատիժը նշանակվում է 30 տարի ազատազրկում: Նշված ենթաբաժնի առանձին հոդվածներով հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում առավելագույն պատիժը կրկնապատկվում է:

Չինաստանի քրեական օրենսգրքի 10-րդ գլուխը վերնագրված է «Ռեցիդիվային հանցագործություն», որի 57-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հանցանքը կրկին անգամ կատարելու դեպքում (տվյալ դեպքում նկատի ունեն ռեցիդիվը) առավելագույն պատիժ կարող է սահմանվել տվյալ հանցագործության համար առավելագույն պատժի կրկնապատիկը՝ հարկադիր աշխատանքով:

1979թ. ընդունված Կորեայի քրեական օրենսգրքում 1997թ. մարտի 14-ին կատարվել են փոփոխություններ, որոնք վերաբերում են հանցագործությունների ռեցիդիվին: Այդ փոփոխությունների համաձայն՝ անհապաղ դատապարտման կամ ավելի խիստ պատժի դատապարտված անձի կողմից պատժի կրման ավարտից կամ համաներման օրվանից հետո 5 տարվա ընթացքում այնպիսի արարք կատարելը, որի համար օրենքով կարող է նշանակվել անհապաղ ազատազրկում կամ ավելի խիստ պատիժ, համարվում է ռեցիդիվ, որը ենթակա է ավելի խիստ պատժի:

Հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատժի խստացման կարգ է սահմանված նաև ԱՄՆ Նյու Յորք նահանգի քրեական օրենքում:

Ռեցիդիվային հանցագործության դեպքում պատժի նշանակման (դրաչափերի) պարտադիր կարգ է սահման-

ված ՌԳ քրեական օրենսգրքի 68-րդ հոդվածով:

Տարբեր երկրների քրեական օրենսգրքերից բերված նորմերի վերլուծությունը վկայում է, որ այդ երկրների քրեական օրենքներով սահմանված են որոշակի կարգեր, որոնք վերաբերում են հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատժի նշանակմանը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքում հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կարգ սահմանող հոդվածի բացակայությունը բացթողում էր, որը հնարավորություն չէր տալիս ռեցիդիվի տարբեր տեսակների դեպքում (հասարակ, վտանգավոր, առանձնապես վտանգավոր) տարբերակելու պատիժը: Ներկայումս ՀՀ քրեական օրենսգրքում այդպիսի կարգ նախատեսված է:

Նշված հոդվածի գործնական նշանակությունն այն է, որ ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու սահմանված կանոնը կարող է նպաստել օրենքի միակերպ կիրառմանը, հեշտացնել իրավակիրառ գործունեությունը, տարբերակել պատիժը՝ ելնելով ռեցիդիվի վտանգավորության աստիճանից, բարձրացնել պատիժը ծանրացնող հանգամանքի նախականիս նշանակությունը և ապահովել պատժի արդարացիությունը և քրեական օրենսդրության արդյունավետությունը⁵:

ՀՀ քրեական օրենսգրքում հանցագործության ռեցիդիվի դեպքում պատժի նշանակման հետևյալ կարգն է սահմանված.

Հոդված 67.1 Պատիժ նշանակելը հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում

1. Հանցագործությունների ռեցիդիվի, վտանգավոր և առանձնապես վտանգավոր ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելիս հաշվի են առնվում կատարված հանցագործությունների

քանակը, բնույթը և ծանրությունը, այն հանգամանքները, որոնց հետևանքով նախկին պատիժը բավարար չի եղել մեղավորի ուղղման համար, ինչպես նաև նոր հանցագործության բնույթը, ծանրությունը և հետևանքները:

2. Հանցագործությունների ռեցիդիվի համար նշանակված պատիժը չի կարող պակաս լինել սույն օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սանկցիայով նախատեսված առավելագույն պատժի կեսից:

Հանցագործությունների վտանգավոր ռեցիդիվի համար նշանակված պատիժը չի կարող պակաս լինել սույն օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սանկցիայով նախատեսված առավելագույն պատժի երկու երրորդից:

Հանցագործությունների առանձնապես վտանգավոր ռեցիդիվի համար նշանակված պատիժը չի կարող պակաս լինել սույն օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սանկցիայով նախատեսված առավելագույն պատժի երեք քառորդից:

Ինչպես տեսնում ենք, ՀՀ քրեական օրենսգրքը նախատեսում է միայն ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու նվազագույն սահման, իսկ առավելագույնը մնում է սանկցիայի շրջանակներում: Կարծում ենք, որ նպատակահարմար կլինի օրենսգրքում ավելացնել դրույթ, որը կխստացներ նաև ռեցիդիվի դեպքում պատժի առավելագույն սահմանը: Օրինակ՝ եթե անձը դատապարտվել է 10 տարի ժամկետով ազատազրկման, այնուհետև կատարել է նոր հանցագործություն, որի համար առավելագույն պատիժը 20 տարի է, ապա նշանակվող առավելագույն պատիժը կլինի ցմահ ազատազրկում, իսկ եթե կատարված նոր հանցագործության համար սահմանված պատիժը ազատազրկում է 15 տարի ժամկետով,

Քրեական իրավունք

ապա պատժի ժամկետը չի կարող ավել լինել 30 տարի ժամկետով ազատազրկումը:

Հանցագործությունների ռեցիդիվի համար խիստ պատասխանատվության ենթարկելու սոցիալական հիմնավորումն այն է, որ հանցագործությունների ռեցիդիվ թույլ տված անձինք աչքի են ընկնում բարձր հանրային վտանգավորությամբ և կայուն հակահասարակական դիրքորոշմամբ:

Որոշ հեղինակներ գտնում են, որ

պատժի մեղմացման կամ պատժից ազատելու նորմերը նպատակահարմար է առանձնահատուկ ձևով կիրառել հանցագործությունների ռեցիդիվ թույլ տված անձանց նկատմամբ: Կարծում ենք, որ պայմանական դատապարտումը, պատժից վաղաժամկետ ազատումը, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելը նմանատիպ անձանց նկատմամբ ճիշտ կլինե՞ր սահմանափակել:

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

1. *Кузнецова Н.Ф.* Эффективность уголовно-правовых норм и язык закона. М., 1973, с. 333.
2. Словарь основных понятий и терминов Общей части уголовного право. Караганда, 1996, с. 50.
3. *Квашиц В.Е.* Преступная неосторожность/ Социально-правовые и криминологические проблемы. Владивосток, 1998, с. 122-123.
4. ՀՀ վճարելի դատարանի Արմեն Սամ-

- վելի Պապիկյանի գործով 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ի որոշումը:
5. *Гуксян А.П.* Криминологическая характеристика и предупреждение специального рецидива преступлений в РА. Диссертация. М., 2008, с. 42.
6. *Иванов В.А.* Рецидив преступлений: уголовно-прововые и криминологические аспекты. Диссертация, 2002, с. 24.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ՀՀ Սահմանադրություն:
2. ՀՀ քրեական օրենսգիրք, 2003թ.:
3. *Гуксян А.П.* Криминологическая характеристика и предупреждение специального рецидива преступлений в РА. Диссертация. М., 2008, с. 42.
4. *Кузнецова Н.Ф.* Эффективность уголовно-правовых норм и язык закона. М., 1973, с. 333.
5. Словарь основных понятий и терминов Общей части уголовного право. Караганда, 1996, с. 50.
6. *Иванов В.А.* Рецидив

- преступлений: уголовно-прововые и криминологические аспекты. Диссертация, 2002, с. 24.
7. *Воложенкин Б.В.* Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ// Законность, 1998, с. 5.
8. *Квашиц В.Е.* Преступная неосторожность/ Социально-правовые и криминологические проблемы. Владивосток, 1998, с. 122-123.
9. www.artis.am/, www.laws.am, www.datalex.am.

ՊԵՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՄ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՉԻ ՄՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՕԲՅԵԿՏԻ ՀԱՍԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գրեթե հարյուր տարի առաջ հան-
ցագործության օբյեկտի հետ
կապված Ն. Ս. Տագնացկը գրել է. «Նոր-
մայի կենսական դրսևորումը կարող է լինել
միայն այն, ինչը հանգեցնում է դրա առա-
ջացմանը, ապահովում է բովանդակությու-
նը և ծառայում է որպես արդարացում. դա
կյանքի հետաքրքրությունն է, մարդկային
համակեցության հետաքրքրությունը, այս
արտահայտությունը օգտագործելով հա-
վաքական իմաստով, ինչի շրջանակնե-
րում ապահովում է առանձին մարդու, հա-
սարակության, հանրապետության և ողջ
մարդկության կենցաղը՝ դրա ֆիզիկական,
մտավոր և բարոյական առումներով:

Հասարակական կյանքն իր անհատա-
կան և հասարակական դրսևորումներով
ստեղծում է հետաքրքրություններ և առա-
ջացնում է այդ հետաքրքրությունների
իրավապաշտպանությունը, ինչի շնորհիվ
այդ հետաքրքրությունները ձեռք են բերում
հստակ իմաստ և կառուցվածք, ընդգրկում
են իրավաբանական բարիքների նշանա-
կության մեջ և, որպես այդպիսին, իրավա-
բանական նորմերին տալիս են բովանդա-
կություն և միևնույն ժամանակ ծառայում
են դրանից կենսական դրսևորումներին:
Ընդ որում, կենսական շահը վերածելով
իրավական բարիքի՝ իրավունքը ոչ միայն
ճանաչում է այդ շահերի եղելությունը,
ապահովում է նաև այլ շահերի պաշտպա-
նությունն ու պահպանությունը, ինչպես
նաև մեկնաբանում դրա մասնավոր, ան-
հատական խառնվածքը՝ դրան տալով սո-
ցիալական, հասարակական նշանակու-
թյուն: Այսպիսով, իրավունքի նորմայի
նկատմամբ ուսնձգությունն իր իրավական
եղելությամբ հենց ուսնձգություն է կենսա-
կան շահերի իրավապաշտպանության,
իրավական բարիքի վրա»¹:

Հանցագործության օբյեկտ ստելով՝
հասկանում ենք նաև այն գիտնականների
առավել նախընտրելի դիրքորոշումները,
ովքեր այն դիտարկում են որպես հասա-
րակական հարաբերություն: «Ցանկացած
հասարակական հարաբերությունների
հիմքում, այդ թվում՝ այնպիսի հարաբերու-
թյունների, որոնք վերցված են քրեաիրա-
վական պաշտպանության ներքո, և դրանց
հիմքում ընկած են որոշակի շահեր (անձի,
հասարակության կամ պետության) կամ էլ
իրավական բարիքներ, այսինքն՝ նույն
օրենքով պաշտպանվող շահեր: Կարգա-
վորելով իրավական նորմերով՝ հասարա-
կական հարաբերությունները լրացվում են
իրավական թաղանթով, այսինքն՝ իրավա-
հարաբերություններով: Այդ պատճառով
հանցագործությունը խախտում է ոչ միայն
փաստացի, այլ նաև քրեաիրավական»²:

Հարկ է նշել, որ հասարակական հա-
րաբերությունները, որոնք հանդես են գա-
լիս որպես հանցագործության օբյեկտ,
ելակետ են քրեական օրենքի և հանցա-
գործության նկատմամբ: Հանցանք գործե-
լով՝ հանցագործը ուսնձգում է օբյեկտիվո-
րեն գոյություն ունեցող հասարակական
հարաբերությունների նկատմամբ: Արդա-
րացի է Վ.Յու. Տուկցիայի դատողությունն
այն մասին, որ հանցավոր ուսնձգության
հետևանքով իրական վնաս է հասցվում ոչ
միայն պաշտպանվող հասարակական
հարաբերություններին, այլև, իրենց հեր-
թին, ծագում են նոր, քրեաիրավական հա-
րաբերություններ: Այդ հարաբերությունե-
րը ձևավորվում են արդեն հանցագործու-
թյուն կատարած անձի և պետության
միջև՝ կապված կատարված հանցագոր-
ծության հետ:

Պետական, քաղաքական կամ հասա-
րակական գործչի սպանությունը երկօր-

Քրեական իրավունք

յեկտ հանցագործություն է. հանցագործության օբյեկտ են ՀՀ սահմանադրական կարգը, քաղաքական համակարգը, ինչպես նաև պետական, քաղաքական կամ հասարակական գործչի կյանքը: Նշենք նաև, որ այն դասվում է պետական իշխանության դեմ ուղղված հանցագործությունների շարքին: Պետական իշխանությունը մարդկանց, սոցիալական խմբերի շարքի, գործունեության վրա իրավաբանական նորմերով նախատեսված հրամանների, օրենքների, վարքի համապարտադիր կանոնների միջոցով պետության կամքի իրականացման ունակությունն ու հնարավորությունն է, ինչպես նաև իրավազանցների նկատմամբ օրենքով հիմնավորված պետական հարկադրանքի միջոցների կիրառումն է³:

Պետական մարմինների պահպանման և հասարակության բնականոն զարգացման համար անչափ կարևոր է պետական իշխանության անվտանգության ապահովումը: Վ.Ս. Կոմիսարովն առանձնացնում է երկու կարևոր դրույթ, որոնք կազմում են անվտանգության էությունը⁴:

Նախ՝ անվտանգությունը որոշում է, որպես սոցիալական երևույթ, իրեն բնորոշ հատկություններով: Երկրորդ՝ այն ընկալվում է որպես կարևոր սոցիալական բարիք, որի պահպանության համար պետությունն ու հասարակությունը ձեռնարկում են բազմաթիվ միջոցներ⁵:

Անվտանգության ֆունկցիոնալ բնութագիրը, - գրում է Վ.Ս. Կոմիսարովը, - չի կարող հանգել միայն որոշակի արժեքների պաշտպանվածությանը: Անվտանգությունը կիսաֆունկցիոնալ երևույթ է⁶:

Անվտանգության իսկությունը պայմանավորված է ոչ թե գոյություն ունեցող կարգի և էլիտայի պաշտպանությամբ և պահպանությամբ, այլև հասարակության ռացիոնալ, էվոլյուցիոն և առաջադիմական զարգացման ապահովմամբ (այդ թվում՝ անվտանգության կառուցվածքների կողմից նման զարգացումն ապահովելու ունակությամբ)⁷:

Մենք ենթադրում ենք, որ Վ.Ս. Կոմիսարովը, ով հավաստում էր, որ որպես հասարակության սոցիալական արժեք՝ անվտանգությունն իրենից ներկայացնում է զգալի թվով տարբեր սուբյեկտների գործունեություն, իսկ որպես որոշակի սոցիալական պահանջմունք՝ այն համարվում է այդ գործունեության նպատակով գործունեություն: Անվտանգությունը ծառայում է անձի, հասարակության և պետության գոյության պարտադիր պայման և հանդես է գալիս այդ տարրերի հետագա առաջադիմական զարգացման հնարավորության երաշխիք:

«Բովանդակալիս տեսանկյունից, - գրում է Վ.Ս. Կոմիսարովը, - անվտանգությունը՝ որպես սոցիալական արժեք, բնութագրում է անձի, հասարակության և պետության կենսական շահերի պաշտպանությունը սոցիալական, բնական կամ տեխնիկական բնույթի բացասական հետևանքներից, ինչպես նաև այդ պաշտպանվածության այնպիսի մակարդակի պահպանությամբ, որը համարվում է բավարար այդ տարրերի նորմալ գործելակերպի համար»⁸:

Ն.Ի. Կորժանսկին գրում է, որ հնարավոր չէ հանցագործության օբյեկտին վնասել՝ հասարակական հարաբերության վրա անմիջապես ներգործության միջոցով: Հանցագործության օբյեկտը՝ որպես որոշակի հասարակական հարաբերություններ, հասանելի չէ դրա վրա անմիջական ներգործության համար: Օբյեկտն իրական, բայց ոչ շոշափելի երևույթ է⁹:

Պետական, քաղաքական կամ հասարակական գործչի սպանության ժամանակ հիմնական օբյեկտը կարելի է վնասել միայն լրացուցիչ օբյեկտի վնասման պայմանով՝ պետական, քաղաքական կամ հասարակական գործչի սպանությամբ:

«Եթե զոհը քիչ թե շատ խոշոր և հայտնի քաղաքական, պետական կամ հասարակական գործիչ է, - գրում է Յու. Մ. Անտոնյանը, - նա անխուսափելիորեն կերպարանավորում է այդ երկիրը, սոցիալա-

կան խումբը, մշակույթը, նրա բարոյախտությունը, արժեքները, սիմվոլները, այդ ազգը կամ կրոնը»¹⁰:

Այն հանգամանքը, որ քրեական օրենսգրքում առկա են իրավական նորմեր, դրոնք բարձրացված պատասխանատվություն են նախատեսում առանձին կատեգորիայի մարդկանց կյանքի նկատմամբ ոտնձգելու համար, չի կարող հերքել յուրաքանչյուր մարդկային կյանքի հավասար պաշտպանվածության սկզբունքը: Այս դեպքում պատասխանատվության խստացումը կապված է ոչ թե տուժածի կյանքի գերազնահատմամբ, այլ միաժամանակ այլ օբյեկտի նկատմամբ ոտնձգության առկայությամբ: «Կյանքը՝ որպես հանցագործության օբյեկտ, չի ենթարկվում ոչ մի որակական կամ քանակական գնահատականի,- գրում է Գ.Ն. Բորզենկովը,- դրանում է արտահայտվում յուրաքանչյուր մարդու իրավական պաշտպանվածության հավասարության սկզբունքը՝ անկախ նրա տարիքից, առողջական վիճակից կամ սոցիալական նշանակությունից»¹¹:

Մեր կարծիքով հանդիչ է Գ.Պ. Նովասյոլովի տեսակետը, ով կարծում էր, որ ոչ թե օբյեկտների համեմատական արժեքը, այլ նրանց կառուցվածքային նշանակությունն է հաճախ հանցակազմի կառուցման համար ծառայում որպես վճռական դիտարկում, որպեսզի այս կամ այն օբյեկտը համարվի հիմնական կամ լրացուցիչ¹²:

Պետական, քաղաքական կամ հասարակական գործչի սպանության օբյեկտի քրեաիրավական պաշտպանության հարցում անչափ կարևոր է «պետական գործիչ», «քաղաքական գործիչ», «հասարակական գործիչ» հասկացությունների հստակեցումը:

Ժամանակակից ռուսական գրական լեզվի բառարանում գործիչը բնորոշվում է որպես անձ, ով տարբերվում է որևէ հասարակական ոլորտում իր ակտիվ էներգետիկ աշխատանքով¹³:

Ռուսական բացատրական բառարանի համաձայն՝ գործիչ նշանակում է անձ, ով իրեն դրսևորել է որևէ հասարակական գործունեության մեջ¹⁴:

Լ.Դ. Երմակովան պետական գործչին բնորոշում է որպես անձ, ով ղեկավար պաշտոն է զբաղեցնում պետական իշխանությունում և կառավարությունում¹⁵:

«Ա.Ս. Սոլյովը, Գ.Բ. Միրզոևը, Ա.Ն. Յեժովը տալիս են «քաղաքական գործիչ» հասկացության լայն մեկնաբանությունը: «Քաղաքական գործիչ ասելով,- գրում են նրանք, - տեսության և պրակտիկայի մեջ հասկանում են բարձրագույն և տեղական, պետական իշխանության և կառավարության ղեկավարներին և պատասխանատու աշխատակիցներին, նախարարությունների և գերատեսչությունների ղեկավարներին, պատգամավորներին, վարչությունների ղեկավարներին, նախագահի աշխատակազմի աշխատակիցներին և այլն»¹⁶:

Ա.Ս. Սամոյլովն և Ս.Ն. Շարասյովը «քաղաքական գործիչ» հասկացության մեջ ներառում են պետական ծառայողներին, ովքեր իրենց գործունեությամբ ակտիվորեն իրականացնում են պետության կառավարումը¹⁷:

Յու. Մ. Անտոնյանը, քաղաքական գործիչ ասելով, ճանաչում է միայն այն անձանց, ովքեր պետությունում զբաղեցնում են բավականին բարձր պաշտոն: Պետք է հաշվի առնել, որ պետական գործիչները պարզապես պետական ծառայողներ չեն, այլ ավելի բարձր խավի աշխատակիցներ¹⁸:

Իր հերթին Դ.Ա. Սավչենկոն, պետական գործիչ ասելով, ենթադրում է այն անձին, ով բավական լուրջ պաշտոն է զբաղեցնում պետությունում, ում գործունեությունից կախված է պետական քաղաքականության ձևավորումն ու իրականացումը: Դա հանրապետության ղեկավարն է, կառավարության ղեկավարն ու անդամները, պատգամավորները և այլ պատասխա-

Քրեական իրավունք

նատու պաշտոնատար անձիք¹⁹:

Ա.Պ. Կուզնեցովը պետական գործիչների թվին է դասում օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների ղեկավարներին և պաշտոնատար անձանց, ովքեր պետության քաղաքականության համար իրականացնում են պետական և քաղաքական գործառնություններ²⁰:

Եվ այսպես՝ Ս.Վ. Դյակովը հասարակական գործիչներին դիտարկում է որպես անձինք, ովքեր ակտիվորեն մասնակցում են հասարակական միավորումների, կուսակցությունների աշխատանքներին՝ անկախ նրանց պաշտոնական դիրքից²¹:

Լ.Դ. Երմակովան հասարակական գործիչների թվին էր դասում արհմիությունների և այլ հասարակական կազմակերպությունների ղեկավարներին, հասարակական կազմակերպությունների շարքային անդամներին, ովքեր ակտիվորեն մասնակցում են կուսակցության հասարակական կարգի պահպանության, աշխատանքային կարգուկանոնի ամրապնդման, խաղաղության նպատակով պետության քաղաքականության իրականացմանը և այլն (օրինակ՝ ազգային կամավորական ջոկատի անդամ, կամ ընկերական դատի անդամ, խաղաղության համաշխարհային խորհրդի և այլ կազմակերպության անդամ)²²:

Դ.Ա. Սավչենկոյի կարծիքով, ասելով հասարակական գործիչ՝ պետք է հասկանալ ակտիվ քաղաքական գործունեություն ծավալող ղեկավարներին և տարբեր հասարակական միավորումների (քաղաքական կուսակցությունների և արհմիությունների) ակնառու անդամներին, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մարմինների անդամներին²³:

«Այս հանցակազմի շրջանակներում հասարակական գործիչը, - գրում է Ա.Ն. Պոպովը, - այն անձն է, ով որևէ հասարակական միավորման կազմում իրականացնում է ղեկավար և առաջատար գործառնություններ²⁴:

Որոշ հեղինակներ, օրինակ՝ Ա.Ս. Սամոյլովը, Գ.Բ. Սիրգոևը, Ա.Ն. Եժովը, հասարակական գործիչների թվին են դասում տարբեր հասարակական կազմակերպությունների և կուսակցությունների ղեկավարներին և ակնառու անդամներին²⁵:

Յու. Մ. Անտոնյանը գրում է, որ հասարակական գործիչն այն գործիչն է, այսինքն՝ համապատասխան մակարդակի անձ և ոչ թե շարքային անդամ: Դա հասարակական միավորման, կազմակերպության, կուսակցության կամ շարժման ղեկավարն է կամ ակնառու դեմքը: Դա կարող է լինել խոշոր գրող, նկարիչ, եկեղեցական, մի խոսքով մարդ, ով ճանաչված է հասարակական մասշտաբով, ում կարծիքը հաշվի են առնում, երբեմն նաև հարգում²⁶:

Ըստ էության, նույն եզրահանգմանն է գալիս նաև Վ.Ա. Կազակովան, նաև հասարակական գործիչների թվին է դասում քաղաքական կուսակցությունների և այլ հասարակական միավորումների, զանգվածային շարժումների, մասնագիտական և կրոնական կազմակերպությունների, ՉԼՄ-ների, մշակույթի, գիտության ղեկավարներին և ակնառու քաղաքական գործիչներին²⁷:

Վ.Վ. Տրոյցկին, հասարակական գործիչ ասելով, հասկանում է անձինք, ովքեր ակտիվորեն մասնակցում են տարբեր հասարակական կազմակերպությունների և կուսակցությունների աշխատանքներին՝ անկախ իրենց պաշտոնական դիրքից: Դրանց թվին կարող են դասվել արհմիությունների և կրոնական կազմակերպությունների ղեկավարները, ինչպես նաև հասարակական, մշակութային և գիտական կյանքի խոշոր գործիչները: «Ինչպես կարելի է ենթադրել հասարակական գործիչ հասկացության իմաստից,- գրում է նա,- անձանց կարելի է դասել հասարակական գործիչների շարքին՝ կախված այս կամ այն քաղաքական կամ հասարակական միավորման մեջ ունեցած դիրքից և գործունեությունից: Սակայն այս դեպքում ան-

ծին տուժող ճանաչելու համար կարևոր դեր է խաղում նրա ֆորմալ կարգավիճակը հասարակական միավորման ներսում»²⁸:

Ա.Ն. Պոպովը նշում է, որ դժվար թե ճիշտ կարելի է համարել այն պնդումը, որ ոտնձգությունը ցանկացած հասարակական գործչի կյանքի նկատմամբ առաջաց-

նում է պետական, քաղաքական կամ հասարակական գործչի սպանության հանցակազմ: «Հասարակական գործչի դերը, գրում է նա,- պետք է էական, ակտիվ և նկատելի լինի հասարակական միավորման համար»²⁹:

1. Цит. По: Курс уголовного права Том 1. Общая часть. Учение о преступлении/Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. М., И Д “Зерцало-М”, 2000, с. 208.

2. Уголовное право России. Общая часть: Учебник для вузов/Под ред. Ф.Р.Сундурова-Казань: Исл-во Казанск. Ун-та 2003, с. 150.

3. **Такций В.Я.** Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву: Учеб. Пособие — Харьков: Харьковск. Юрид. ин-т, 1982, с. 14.

4. Комментарий к Уголовному кодексу РФ постатейный/В. К. Дуоносов и др., отв. Ред. Л.Л. Кругликов. М., Волтерс лувер, 2005, с. 351.

5. **Комиссаров В.С.** Преступления, нарушающие общие правила безопасности: Понятие, система, общая характеристика: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08/В.С. Комиссаров гос.ун-т. М., 1997, с. 16.

6. **Комиссаров В.С.**, там же, с. 16.

7. **Ларин В.А.** Безопасность развития и развитие безопасности/В.А.Ларин//Свободная мысль-1996, N7, с. 39.

8. **Комиссаров В.С.**, там же, с. 17.

9. **Кожанский Н.И.** Указ. соч., с. 136-137.

10. **Антонян Ю.М.** Терроризм, Криминологическое и уголовно-правовое исследование. М., Изд-во “Щит-М”, 2001, с. 288.

11. **Борзенков Г.Н.** Квалификация преступлений против жизни и здоровья: Учебн. прак. пособие-М.И Д. “Зерцало-М”, 2005, с. 20.

12. **Новоселов Г.П.** Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. М., Изд-во НОРМА, 2001, с. 64-65.

13. Словарь современного русского литературного языка/ред.коллегия С.Г. Бархударов (председатель) и др. — М.Л.: Изд. АН СССР 1954 3-й том, с. 762.

14. **Лопатин В.В. Лопатина Л.Е.** Русский толковый словарь. М., рус. яз., 1998, с. 125.

15. **Смирнова Е.А.** Особо опасные государственные преступления. М., ВЮЗИ, 1982, с. 52. **Клягин В.С.** Ответственность за особо опасные государственные преступления. Минск, “Высшая школа”, 1973, с. 268. **Меньшагин В.Д., Куринов Б.А.** Научно-практический комментарий к закону об уголовной ответственности за государственные преступления. М., Госюриздат, 1961, с. 114. **Богатиков Д.И., Бушувев И.А., Игнатов А.Н., Курляндский В.И., Михайлов М.П., Смирнов Е.А.** Особо опасные государственные преступления/Общ. Ред. В.И. Курляндского и М.П. Карпушина. М., Юрид. лит-ра, 1965, с. 292.

16. **Соколов А.С. Мирзоев Г.Б. Ежов А.Н.** Уголовная ответственность против основ конституционного строя и безопасности государств: Лекция.-Московск.городск.ин-т управлен. Правительства Москвы, Рос. Акад. Адвокатуры, ООО “Печатный салон

“Граница”, 2004, с. 27.

17. Уголовное право Р.Ф. Особенная часть: учеб. Практикум/Ахметшин Х.М., Белый И.Ю. Бражник Ф.С. Бриллиантов А.В. Зателепин О. К., Казакова В.А., Лобов Я.В., Михлин А.С. Петухов Н.А. Самойлов А.С. Тарло Е.Г. Толкаченко А.А., Фирсаков С.В. Ходусов А.А. Шарапов С.Н. Шулепов Н.А., Яни П.С.; под ред. А.С. Михлина.-Юрист, 2004, с. 341.

18. **Антонян Ю.М.** Терроризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование. М., Изд-во “Щит М” 2001, с. 289.

19. **Савченко Д.А.** Основы конституционного строя РФ и их уголовно-правовая защита: Учебн. пособие.-Новосибирск: СибАГС, 2000, с. 100.

20. **Кузнецов А.П.** Преступления против гос. Власти (комментарий раздела X УК РФ). М., Российская академия юридических наук; изд-во “Вектор-Тис” 2005, с. 40-41.

21. **Дяков С.В.** Государственные преступления (против основ конституционного строя и безопасности государств) и государственная преступность. М., Изд-во НОРМА, 1999, с. 41, см. также **Герцензон А.А., Меньшагин В.Д., Ошерович Б.С.** Государственные преступления. М., Юрид. лит-ра 1938, с. 160. **Загородников Н.И.** Уголовная ответственность за государственные преступления. М., 1959, с. 55. Государственные преступления: Учебн. пособие по сов. Уголовн. праву под. Ред. М.И. Якубовича, В.А. Владимирова. М., Высш. школа, 1961, с. 228. **Дьяков С.В. Иенатьев А.А., Карпушин М.П.** Ответственность за государственные преступления/Общ. ред. и введение Л.И. Баркова.-М., юрид. лит-ра, 1988, с. 200.

22. **Ермакова Л.Д.** Особо опасные государственные преступления. М., ВЮЗИ, 1982, с. 53.

23. **Савченко Д.А.** Основы конституционного строя РФ и их уголовно-правовая защита: Учебн. пособие. Новосибирск, СибАГС, 2000, с. 100.

24. **Попов А.Н.** Преступления против жизни, совершенные при отягчающих обстоятельствах, относящиеся к личности потерпевшего (пп “б” “в” “г” ч. 2 ст. 105 О РФ). СПб. С-Петербург, юрид. изд-во Генер. Прокуратуры РФ, 2002, с. 92.

25. **Самойлов А.С., Мирзоев Г.Б., Ежов А.Н.** Уголовная ответственность против основ конституционного строя и безопасности и государств: Лекция — М.:Москов. городск. ин-т управл. Правительства Москвы, Рос. Акад. Адвокатуры, ООО “Печатный салон “Граница” 2004, с. 28

26. **Антонян Ю.М.** Указ. соч., с. 289.

27. Борьба с терроризмом/Отв. Ред. И.Л. Трунов. М., Изд-во “Мир” 2004, с. 143.

28. **Троицкий В.В.** Указ. Соч., с. 133.

29. **Попов А.Н.** Указ. соч., с. 93.

Геворг ГЕВОРГЯН

*Аспирант кафедры уголовного права
и уголовно-процессуального права юридического факультета РАУ*

**ПРОБЛЕМЫ
КВАЛИФИКАЦИИ УБИЙСТВА
С ЦЕЛЮ СКРЫТЬ ДРУГОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ
ИЛИ ОБЛЕГЧИТЬ ЕГО СОВЕРШЕНИЕ
И УБИЙСТВА,
СОПРЯЖЕННОГО С ИЗНАСИЛОВАНИЕМ**

В литературе высказано мнение, что «убийство с целью скрыть или облегчить совершение другого преступления конкурирует с убийством, когда оно сопряжено с другими преступлениями, названными в ч. 2 ст. 105 УК РФ (ч. 2 ст. 104 УК РА). Представляется, что последние являются частными случаями первого. Поэтому применению подлежат они. Например, если будет установлено, что убийство похищенного было совершено с целью сокрытия похищения человека, то содеянное должно квалифицироваться по совокупности преступлений по ст. 126 и п. «в» ч. 2 ст. 105 УК РФ». Данное положение относится также к другим случаям убийства, сопряженного с другими преступлениями, указанными в ч. 2 статьи 105 УК РФ.¹ С этими выводами авторов вряд ли можно безоговорочно согласиться.

Согласно п. 13 постановления Пленума Верховного Суда РФ «О судебной практике по делам об убийстве (ст. 105 УК РФ)» как убийство, сопряженное с изнасилованием или насильственными действиями сексуального характера следует квалифицировать убийство

в процессе совершения указанных преступлений или с целью их сокрытия, а также совершенное, например, по мотивам мести за оказанное сопротивление при совершении этих преступлений.²

Исходя из этого, рассмотрим ситуацию, когда убийство совершается после изнасилования или насильственных действий сексуального характера с целью сокрытия содеянного. Как видно, в данном случае совершается сначала изнасилование или насильственные действия сексуального характера, где основным непосредственным объектом выступает половая свобода (половая неприкосновенность и т.д.), а затем убийство, где основным непосредственным объектом выступает жизнь.

Думается, в этом случае деяние правильнее квалифицировать по ст. 131 или ст. 132 УК РФ, а также по п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ как убийство, совершенное с целью скрыть другое преступление.

Интересным представляется тот факт, что, несмотря на имеющиеся разъяснения Пленума Верховного Суда РФ, в некоторых случаях судебно-следственные органы теоре-

тически верно квалифицируют убийства соответствующего вида.

Так, например, несовершеннолетний Б. на автодороге встретил малолетнюю Ш. и решил ее изнасиловать. С этой целью, используя беспомощное состояние потерпевшей, он завел девочку в лесной массив на обочине дороги, снял с неё одежду, обнажился сам и пытался совершить с ней половой акт, но не смог по физиологическим причинам. После этого, испугавшись ответственности за совершенное, желая скрыть это преступление, Б. решил убить Ш. С целью убийства, желая утопить девочку, он схватил ее за шею, опустил голову под воду и удерживал там до тех пор, пока она не задохнулась. Убедившись, что Ш. мертва, Б. покинул место происшествия.

По факту изнасилования, суд указал, что его следует квалифицировать как покушение на изнасилование потерпевшей, заведомо не достигшей четырнадцати лет (ч. 3 ст. 30, п. «в» ч. 3 ст. 131 УК РФ). По факту убийства суд указал, что, оценивая действия и мотив, эти деяния следует квалифицировать по п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ как совершение убийства с целью скрыть другое преступление.³

А в некоторых случаях суды квалифицируют данный состав убийства с учетом рекомендаций Пленума Верховного Суда РФ. Так, например Г. на проселочной дороге, встретив малолетнюю Н., затащив ее в балку, используя беспомощное состояние потерпевшей, совершил с ней половой акт, и после совершения этих действий с целью их сокрытия руками задушил её.

Оценив имеющиеся по делу доказательства, по факту изнасилова-

ния и насильственных действий сексуального характера суд квалифицировал действия Г. по ч. 3 п. «в» ст. 131 УК РФ, п. «в» ч. 3 ст. 132 УК РФ. По факту убийства суд указал, что действия Г. квалифицируются как убийство, сопряженное с изнасилованием и насильственными действиями сексуального характера (п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ).⁴

Это в свою очередь констатирует неединообразное применение судебными органами одной и той же уголовно-правовой нормы.

Все обозначенные спорные вопросы квалификации исследуемого нами убийства еще раз подтверждают уязвимость конструкции убийства, с целью скрыть другое преступление. Законодатель - при регламентации, Пленум Верховного Суда РФ - при толковании квалифицирующего признака убийства, предусмотренного п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ, запутал не только теоретиков, но и правоприменителей.

Несовпадение мнений ученых и юристов-практиков относительно квалификации убийств, сопряженных с другими преступлениями, названными в ч. 2 ст. 105 УК РФ, частично обусловлено тем, что в постановлении Пленума Верховного Суда от 27 января 1999 г. нет четкой и однозначной трактовки сопряженности убийства другими преступлениями. Пленум рекомендует квалифицировать убийство как сопряженное с разбоем, вымогательством или бандитизмом, если оно было совершено «в процессе совершения этих преступлений» (п. 11). А под убийством, сопряженным с изнасилованием или насильственными действиями сексуального характера, Пленум рекомендует пони-

Уголовное право

мать «убийство в процессе совершения указанных преступлений или с целью их сокрытия, а также совершенные, например, по мотивам мести за оказанное сопротивление при совершении и этих преступлений» (п. 13).⁵ Таким образом, понятие сопряженности убийства с другим преступлением Пленум толкует по-разному, причем применительно к изнасилованию и насильственным действиям сексуального характера - значительно шире, чем применительно к разбою, вымогательству, бандитизму и похищению человека.

Анализируя вышеизложенные примеры, заметим, что действия виновных, заключающиеся в умышленном причинении смерти потерпевшим с целью сокрытия таких преступлений, как ранее совершенное изнасилование или насильственные действия сексуального характера, должны быть квалифицированы как убийство по признаку «с целью скрыть другое преступление», а не как «сопряженное с изнасилованием или насильственными действиями сексуального характера».

Таким образом, квалификация убийства в целях скрыть изнасилование либо насильственные действия сексуального характера не как «сопряженное с изнасилованием», а по признаку «с целью скрыть другое преступление» часто встречается в решениях судов первой инстанции и подтверждается кассационной практикой Верховного Суда Российской Федерации.

А.Н. Красиков для решения этой проблемы предлагал внести изменения в редакцию п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ и квалифицирующий признак изложить как «умышленное

убийство, сопряженное с совершением другого преступления». По мнению А.Н. Красикова, такая редакция, во-первых, охватывала бы собой все случаи умышленных убийств с целью сокрытия или облегчения совершения другого преступления, во-вторых, она применима к убийствам, не преследующим названные цели, но имеющим повышенную общественную опасность из-за неразрывной связи с каким-либо преступным посягательством, в-третьих, исключала бы разногласия, порожденные наличием слова «цель».⁶ Согласиться с вышеуказанным автором нецелесообразно, так как в этом случае квалифицированные составы убийства утратят свое значение. К тому же в Общей части УК РФ и РА устанавливается более строгое наказание за совокупность преступлений, а указанные в ч. 2 статьи 105 УК РФ случаи совокупности преступлений объясняются повышенной общественной опасностью указанных квалифицированных составов.

Для устранения вышеуказанных разногласий в теории права и судебно-следственной практике, мы предлагаем из п. 13 постановления Пленума Верховного Суда РФ исключить слова: «или с целью их сокрытия», и в данном пункте определить следующее понятие убийства, сопряженного с изнасилованием или насильственными действиями сексуального характера: «под убийством, сопряженным с изнасилованием или насильственными действиями сексуального характера, следует понимать убийство в процессе совершения указанных преступлений». Этим самым современная судебно-следственная практика не будет противоречить вышеназ-

ванному постановлению Пленума. Если же этого не сделать, данное разъяснение распространить и на другие виды убийства, сопряженного с преступлениями, названными в п. «в» и «з» ч. 2 ст. 105 УК РФ, и признак совершения убийства с целью скрыть другое преступление утратит свою самостоятельность и практическое значение, и станет ненужным.

Отметим, что согласно общим правилам квалификации запрещается одно и то же деяние виновного квалифицировать по совокупности преступлений, которые предусматривают в качестве обязательного признака состава мотивы или цели. В судебной практике не исключаются случаи, когда виновный совершает убийство одновременно из корыстных побуждений, из хулиганских побуждений и с целью скрыть другое преступление. Как же поступать в данном случае? Деяние виновного необходимо квалифицировать только лишь по одному пункту статьи 105 УК РФ в зависимости от того, какой мотив у виновного был главным, ведущим, доминирующим.

Вышесказанное подтверждается также Пленумом Верховного Суда РФ: «По смыслу закона квалификация по п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ совершенного виновным убийства определенного лица с целью скрыть другое преступление или облегчить его совершение исключает возможность квалификации этого же убийства, помимо указанного пункта, по какому-либо другому пункту ч. 2 ст. 105 УК РФ, предусматривающему иную цель или мотив убийства. Поэтому, если установлено, что убийство потерпевшего совершено, например, из корыстных или из хули-

ганских побуждений, оно не может одновременно квалифицироваться по п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ».⁷

Убийство с целью завладения имуществом, то есть совершенное из корыстных побуждений, в том числе убийство при разбойном нападении не следует квалифицировать одновременно по п. «к» ч. 2 статьи 105 УК как совершенное с целью скрыть или облегчить другое преступление. При исследовании судебной практики РА (РФ) подобные ошибки часто встречаются в следственной практике - в 35 % случаев судом из обвинения исключался п. «к» (с целью скрыть преступление), вмененный органами следствия одновременно с п. «з» ч. 2 ст. 105 УК РФ или, наоборот, судом из обвинения исключался п. «з», вмененный органами следствия одновременно с п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ.

В убийствах, где мотив и цель выполняют функцию квалифицирующего признака, недопустима квалификация деяния по совокупности мотивов. На наш взгляд, невозможно сочетаниеотягчающих обстоятельств, характеризующих особенности субъективной стороны (п.п. «з», «и», «к», «м» ч. 2 ст. 105 УК РФ) при квалификации одного (единичного) преступления.

Проблема конкуренции мотивов и целей в настоящее время очень актуальна как в теории права, так и в судебной практике. Даже при наличии рекомендаций Пленума Верховного Суда РФ о квалификации убийств, следственные органы идут по пути квалификации действий виновных одновременно по п. «з» и п. «к» или другим пунктам ч. 2 статьи 105 УК РФ, характеризующим субъективную сто-

рону убийства, с целью «перестраховки», так как в случае предъявления обвинения по одному из пунктов «з» или «к» и дальнейшего установления в судебном заседании его недоказанности, Уголовно-процессуальный кодекс РФ не позволяет квалифицировать действия виновного лица по другому квалифицирующему признаку в стадии рассмотрения уголовного дела, а исключить из объема предъявленного обвинения какой-либо из квалифицирующих признаков возможно.

Так, доказательством небезупречной следственной практики и практики судов первой инстанции Армении и России в сфере квалификации исследуемого убийства могут послужить следующие примеры.

Приговором Приморского краевого суда Ш. осужден за умышленное убийство Д., заведомо находящегося в беспомощном состоянии, сопряженное с разбоем, с целью скрыть другое преступление, а Б. - за подстрекательство Ш. и пособничество ему в этом преступлении. Однако по смыслу закона (п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ) квалификация убийства определенного лица с целью скрыть другое преступление или облегчить его совершение исключает возможность квалификации этого же убийства по какому-либо другому пункту ч. 2 ст. 105 УК РФ, предусматривающему иную цель или мотив убийства. Поскольку суд признал установленным, что убийство Д. было совершено при разбойном нападении, то, соглашаясь с протестом, надлежит исключить из приговора осуждение Б. по ч. 4, 5 ст. 33 и п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ, а Ш. - по п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ.⁸

Вардан Ердвещян и Карен Банду-

рян с целью обладания имуществом Виктора Папяна, совершили разбойное нападение на последнего, применяя насилие, виновные требовали золотые украшения и денежные средства. После того как преступники ничего не смогли найти в квартире потерпевшего, убили потерпевшего и скрылись с места совершения преступления. Органы предварительного следствия предъявили обвинение виновным в совершение убийства, сопряженного с разбоем, совершенного с особой жестокостью и убийства с целью скрыть другое преступление.⁹ По нашему мнению причиной такой ошибочной квалификации и оценки данного преступления является цель перестраховки действий органа предварительного следствия и судов, а не отсутствие знаний у соответствующих должностных лиц. Именно поэтому мы предлагаем четко установить в Общей части УК РФ и РА правила квалификации и порядок конкуренции мотивов и целей.

Подобных ошибочных квалификаций в следственной практике и практике судов первой инстанции РФ и РА множество.¹⁰

Как пример правильной квалификации может послужить следующее уголовное дело из судебной практики РА. Так, Г. Оганян в 4 часа ночи, воспользовавшись тем, что дверь квартиры его соседа не заперта на замок, решил совершить кражу. Хозяева квартиры, супруги А. Милитонян и Э. Аветисян, проснувшись в это время, заметили Г. Оганяна. Виновный с целью сокрытия покушения на кражу, огнестрельным оружием, с целью лишения жизни, стрелял в супругов и

скрылся с места происшествия. Потерпевшим был причинен тяжкий вред здоровью. Судом деяние виновного было квалифицировано как покушение на убийство с целью скрыть другое преступление и покушение на кражу с незаконным проникновением в квартиру.¹¹ Так судом п. 8 ч. 2 статьи 104 УК РА (убийство из корыстных побуждений) не был инкриминирован виновному.

Как мы заметили, по данному вопросу не существует единообразного подхода со стороны судов как РА, так и РФ.

В связи с вышесказанным рекомендуется в Общей части УК РА и РФ установить следующее правило конкуренции мотивов и целей: «Совершение лицом одного убийства с различными мотивами и целями, предусмотренными в пунктах ч. 2 статьи 104 УК РА (ч. 2 статьи 105 УК РФ), необходимо квалифицировать по одному пункту ч. 2 статьи 104 УК РА (ч. 2 статьи 105 УК РФ) в зависимости от того, какой мотив (цель) являлся доминирующим у виновного при совершении убийства».

Что касается квалифицированных составов убийств, характеризующих объективную сторону состава преступления, то они могут квалифицироваться по совокупности как между собой, так и с квалифицированным составом, характеризующим субъективную сторону состава преступления. Например, лицо совершает убийство двух лиц с особой жестокостью, общеопасным способом, из хулиганских побуждений, группой лиц. Деяние виновного необходимо квалифицировать по совокупности п.п. «а», «д», «е», «и», «ж» ч. 2 статьи 105 УК РФ.

В юридической литературе признано, что не имеет значения для квалификации по п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ, какой характер носило другое преступление, к какой категории оно относилось. Если виновный идет на причинение смерти человеку, чтобы скрыть преступление небольшой тяжести, опасность такого убийства не снижается. Также в литературе высказано мнение, что сказанное относится и к редким случаям убийства в целях сокрытия мнимого преступления, когда виновный ошибочно полагает, что ему грозит уголовная ответственность за действия, которые в действительности преступлением не являются. Не должна влиять на правовую оценку деяния виновного его ошибка (заблуждение) относительно того, является ли скрываемое (готовящееся) деяние преступным или нет (административным или дисциплинарным правонарушением, аморальным поведением или даже отношению к общественно полезному действию (состояние необходимой обороны, крайней необходимости и т.п.)). Если виновный полагает, что лишает жизни потерпевшего с целью скрыть преступление или облегчить его совершение (хотя оно таковым не является), то его действия следует квалифицировать как оконченное убийство по п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ.¹² Квалификация деяния виновного по п. «к» ч. 2 ст. 105 УК РФ в случае, если преступник, ошибочно полагая, что ему грозит уголовная ответственность за действия, которые в действительности преступлением не являются (мнимое преступление), совершает убийство с целью сокрытия мнимого преступления, является справедливым, так как умысел

виновного был направлен на совершение убийства с целью скрыть или облегчить именно преступление, что и свидетельствует о повышенной степени общественной опасности убийства.¹³ Аналогичным образом следует оценивать действия лица в случае его ошибки в личности потерпевшего (например, пытался убить очевидца преступления, а лишил жизни другого человека).¹⁴

Проведенное нами исследование показало, что в литературе эта проблема практически не устранена. Что касается попытке сокрытия таким путем административных правонарушений или мнимых преступлений, то здесь, думается, решение будет иным. Хотя общественно опасные последствия равнозначны при убийстве с целью сокрытия преступления и убийстве с целью сокрытия административно наказуемого деяния, тем не менее, вопрос решается неоднозначно. Исходя из принципа субъективного вменения, мы можем инкриминировать виновному только то, на что простирался его умысел, и только в тех пределах, в которых этот умысел реализован. Именно поэтому в ситуации, когда виновный убивает жертву, будучи уверенным, что тем самым скрывает другое преступление, но в действительности другого преступления не существует, квалифицировать эти действия по п. «к» ч. 2 ст. 105 УК нельзя. Ряд авторов считают, что при фактической ошибке в данном случае деяние необходимо квалифицировать в пользу виновного как простое оконченное убийство, так как на самом деле убийство было совершено с целью скрыть непроступные действия.¹⁵ Рассматривать деяние

как оконченное простое убийство невозможно, поскольку умысел виновного простирался на лишение жизни потерпевшего именно с целью скрыть другое преступление.

На практике при фактической ошибке подобные деяния квалифицируются по совокупности ч. 1 статьи 105 УК РФ (ч. 1 статьи 104 УК РФ - оконченное простое убийство) и ч. 3 статьи 30 - п. «к» ч. 2 статьи 105 (статья 35 - п. 11 статьи 104 УК РФ - покушение на убийство с целью скрыть другое преступление или облегчить его совершение). Несмотря на сложившуюся судебную практику, а также на позиции некоторых авторов,¹⁶ которые поддерживают такую практику, согласиться с такой квалификацией невозможно. Так как такая квалификация нарушает принцип справедливости - за одно и то же деяние не допускается дважды привлекать лица к уголовной ответственности. Для решения данной проблемы мы предлагаем данное деяние на практике квалифицировать как единичное преступление - покушение на убийство с целью скрыть другое преступление или облегчить его совершение (ч. 3 статьи 30 п. и «к» ч. 2 статьи 105). Отметим, что при покушении на преступление срок или размер наказания не может превышать трёх четвертей максимального срока или размера наиболее строгого вида наказания, предусмотренного соответствующей статьей УК РФ за оконченное преступление. Так как пожизненное лишение свободы не применяется за покушение на преступление, максимальный срок наказания за покушение на убийство с целью скрыть другое преступление или облегчить его совершение является лишение свобо-

ды на пятнадцать лет (3/4 20). Как мы видим, степень и характер общественной опасности данного деяния учитывается законодателем уже при конструировании уголовно-правовой нормы.

Мы считаем, что для устранения в судебной практике и в теории уголовного права затруднений, связанных с фактической ошибкой, необходимо предусмотреть порядок и правила квалификации при фактической ошибке в Общей части УК РА (РФ), и в судебной практике убийство с целью скрыть мнимое

преступление или облегчить его совершение квалифицировать как единичное преступление - покушение на убийство с целью скрыть другое преступление или облегчить его совершение (ч. 3 статьи 30, п. «к» ч. 2 статьи 105 УК).

Данная рекомендация относится также к квалификации убийства мнимой беременной женщины и мнимого лица в связи с осуществлением данным лицом служебной деятельности или выполнением общественного долга.

1. **Попов А.Н.** Убийство при отягчающих обстоятельствах. СПб., 2003, с. 873. Российское уголовное право: Т.2. Особенная часть/ под ред. Рарога А. И., Комиссарова В. С., Иногамовой-Хегай Л. В. М., Проспект, 2009, с. 49.
2. Постановление Пленума Верховного Суда РФ «О судебной практике по делам об убийстве (статья 105 УК РФ)» от 27 января 1999г. Официальный сайт Верховного Суда РФ - www.supcourt.ru.
3. Архив Смоленского областного суда. 1999 год. Приговор по делу №2 -13/99.
4. Архив Ростовского областного суда. 2000 год. Дело №2- 35/00.
5. Постановление Пленума Верховного Суда РФ «О судебной практике по делам об убийстве (статья 105 УК РФ)» от 27 января 1999г. Официальный сайт Верховного Суда РФ - www.supcourt.ru.
6. **Красиков А.Н.** Преступления против права человека на жизнь: в аспектах de lege lata u de lege ferenda. -Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1999, с. 100.
7. Постановление Пленума Верховного Суда РФ «О судебной практике по делам об убийстве (статья 105 УК РФ)» от 27 января 1999г. Официальный сайт Верховного Суда РФ - www.supcourt.ru.
8. Архив Приморского краевого суда. Определение уголовной коллегии ВС РФ № 56-001036/2001г.
9. ՀՀ վճռարեկ դատարանի որոշումների ժողովածու, հ. 1, գր. 127, Երևան, 2002:
10. Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2007թ. հունիսի 29-ի դատավճիռը: Հյուսիսա-

յին քրեական դատարանի 2008թ. նոյեմբերի 6-ի դատավճիռը, գործ 2/0086/01/08: Երևան քաղաքի Արարկիի և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 02.05.2007թ. դատավճիռը, գործ N1-68 2007: Երևան քաղաքի քրեական դատարանի 12.01.2009թ. դատավճիռը, գործ NՀԵԲԳՂ- 0486/01/08 և այլն:

11. Երևան քաղաքի Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքի առաջին ատյանի դատարանի արխիվ, 2007թ.:
- 12.Комментарий к Уголовному кодексу РФ / Под ред. В.М. Лебедева. — 9-ое издание М., Издательство Юрайт, 2011, с. 273.
13. **Լալայան Կ.Ա., Մանյան Ս.Ս.** Գիտավորյալ սպանություններ, Երևան, 1970, էջ 45-46: **Գրիգորյան Մ.Վ.** Անձի կյանքի դեմ ուղղված հանցագործություններ (սպանություններ): Ուսումնական ձեռնարկ. Եր.: Հրագրան, 2002, էջ 100:
14. Комментарий к Уголовному кодексу РФ / Под ред. В.М. Лебедева. — 9-ое издание М., Издательство Юрайт, 2011, с. 274.
15. **Андреев Л.А.** Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах. СПб. 1998, с. 14-16. **Кондрашова Т.В.** Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой неприкосновенности. —Екатеринбург: Изд. Гуманитарный университет, 2000, с. 74-78. **Андреев Л.А., Константинов П.Ю.** Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. СПб. 2002, с. 114.
16. **Թադևոսյան Լ.Ջ.** Չավարտված հանցավոր գործունեության համար քրեական պատասխանատվության հիմնահարցերը: Երևան, 2007, էջ 61-62:

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ՊԱՏԱԿԱՆ ԻՆՏԵԼԵԿՏՈՒԹՅՈՒՆ

Վարդուհի ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

«Մարտիզ» արտաքին տնտեսական կապերի համալսարանի դասախոս

**ԳՈՒՅՔԻ ՀԱՎԱՏԱՐՄԱԳՐԱՅԻՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԸՈՒՐԶ**

ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո, շուկայական հարաբերությունների անցման հետ կապված, Հայաստանի Հանրապետությունում սկսեց ձևավորվել նոր մասնավոր իրավական օրենսդրություն, որը հիմնվում էր տնտեսական հարաբերությունների մասնակիցների հավասարության, գույքը ձեռնարկատիրական կամ օրենքով չարգելված այլ նպատակներով օգտագործելու ազատ հնարավորության, պայմանագրի ազատության, սեփականության անձեռնմխելիության և այլ սկզբունքների վրա:

1998թ. ընդունված ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը (այսուհետ՝ Քաղ. օր.) էապես տարբերվում է խորհրդային շրջանի քաղաքացիական օրենսդրությունից: Ի թիվս օրենսգրքի՝ սկզբունքներում և ընդհանուր դրույթներում տեղ գտած փոփոխությունների, դրանում ամրագրվել են նաև նոր հատուկ ինստիտուտներ, որոնք հայտնի չէին խորհրդային քաղաքացիական իրավունքին: Այդպիսի նոր ինստիտուտներից մեկն էլ գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագիրն է, որի նպատակը գույքի արդյունավետ օգտագործման նոր կառուցակարգի սահմանումն է:

Քաղ. օր. 954-րդ հոդվածում տրված է գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագրի իրավական բնորոշումը. «Գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագրով մեկ կողմը (կառավարման հիմնադիրը) որոշակի ժամկետով գույք է հանձնում մյուս կողմի (հավատարմագրային կառավարչի) հավատարմագրային կառավարմանը, իսկ մյուս կողմը պարտավորվում է այդ գույքի կառավարումն իրականացնել ի շահ կառավարման հիմնադրի կամ նրա նշած անձի (շահառուի)»:

Որպես իրավական ինստիտուտ՝ գույքի հավատարմագրային կառավարումն իր օրենսդրական ամրագրումն առաջին անգամ է ստանում, թեև առանձին համանման հարաբերությունների իրավական կարգավորում նախատեսված էր նաև ՀԽՍՀ 1964թ. քաղաքացիական օրենսգրքով: Այսպես, ըստ այդ օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի, անհայտ բացակայողի գույքի պահպանման համար նշանակվում էր խնամակալ, որը ոչ միայն պահպանում էր գույքը, այլև իրավունք ուներ միջոցներ հատկացնել այն քաղաքացիներին, որոնք գտնվել են անհայտ բացակայողի խնամքի ներքո¹:

Դեռևս միջնադարյան Անգլիայում ձևավորվել էր մեկ այլ ինստիտուտ՝ տրաստ անվանմամբ: Հավատարմագրային սեփականությունը (տրաստ) իրենից ներկայացնում է անգլո-ամերիկյան իրավունքի կարևորագույն ինստիտուտներից մեկը: Այս ինստիտուտում հետաքրքիրն այն է, որ առկա են երկու սեփականատեր.

1. հավատարմագրային սեփականատերը, որը տնօրինում, կառավարում ու տիրապետում է գույքը և արդյունքում ստանում շահույթ, նա ճանաչվում է սեփականատեր ընդհանուր իրավունքով և

2. շահառուն, որին էլ ստացված շահույթը փոխանցվում է, և վերջինս է այն օգտագործում: Նա սեփականատեր է արդարության իրավունքով:

Ընդ որում, սկզբնական սեփականատիրոջ՝ տրաստի հիմնադրի իրավունքներն ամբողջությամբ դադարում են²:

Ի տարբերություն գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագրի, որն այնքան էլ տարածված չէ Հայաստանի Հանրապետությունում, տրաստը անգլիական իրավական համակարգի

Քաղաքացիական իրավունք

կարևորագույն ինստիտուտներից է: Դա հավանաբար բացատրվում է նաև նրանով, որ այն փոխարինում է խնամակալությամբ, լայնորեն կիրառվում է ժառանգական հարաբերություններում, միջոց է ծառայում բարեգործությունների ձևակերպման համար:

Հաշվի առնելով այն փաստը, որ գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագիրը Քաղ. օր-ի «Պայմանագրերից բխող պարտավորություններ» բաժնի գրույթներից է, առաջին հայացքից տպավորություն է ստեղծվում, որ այն ունի բուն պարտավորական բնույթ, բայց օրենսդիրը Քաղ. օր. 962-րդ հոդվածում հավատարմագրային կառավարչին տվել է հնարավորություն իր իրավունքների պաշտպանության համար պահանջել վերացնել ամեն տեսակի խախտումները: Հետևաբար դա հնարավոր է նաև՝ իրային հայց ներկայացնելով: Այս փաստը որոշ իրավագետների հիմք է տվել հանգել այն եզրակացության, որ հավատարմագրային կառավարումն իրային իրավունքի տարատեսակ է: Օրինակ՝ Տուրիշևը գրում է, որ բոլոր հարաբերություններն իրայինի և պարտավորականի բաժանելու նպատակը համապատասխան պաշտպանություն ապահովելն է, իսկ քանի որ հավատարմագրային կառավարչին՝ որպես գույքի տիրոջ սահմանափակ տիրապետողի, անհրաժեշտ է պաշտպանվել անորոշ անձանց շրջանակից, ապա պաշտպանությունը պետք է կրի բացարձակ բնույթ: Նա գտնում է, որ քանի որ այդպիսի պաշտպանություն է տրվում Քաղ. օր-ով, հետևաբար հավատարմագրային կառավարման իրավունքն իրային իրավունքների տեսակ է:

Այս տեսակետի հետ դժվար է համաձայնել, քանի որ հարաբերություններն իրայինի կամ պարտավորականի դասելու համար մեկ բնորոշ գիծը բավարար չէ. անհրաժեշտ է համապատասխան որոշակի հատկանիշների ամբողջություն: Դա հնարավոր է միայն քաղաքացիական իրավունքի դոկտրինայի շրջանակներում՝ բացարձակ և հարաբերական, իրային և

պարտավորական իրավունքների հատկանիշները, փոխհարաբերությունը պարզելով:

Շեղենիչն առանձնացնում է բացարձակ հարաբերությունները հարաբերականից տարբերելու հետևյալ հատկանիշները.

1. Բացարձակ իրավունքներին համապատասխանում է բոլորի պարտականությունը ձեռնպահ մնալ այդ իրավունքները խախտող ցանկացած գործողություններից: Հետևաբար այդ հարաբերությունների պասիվ սուբյեկտներ են տվյալ քաղաքական հասարակության բոլոր անդամները: Իսկ հարաբերական հարաբերությունների պասիվ սուբյեկտներ են միայն կոնկրետ որոշված անձինք, որոնք կրում են համապատասխան պարտականություններ:

2. Բացարձակ իրավունքների դեպքում պասիվ սուբյեկտների հարաբերություններն ունեն արգելող բնույթ. նրանք պետք է ձեռնպահ մնան այն իրերը օգտագործելուց, որոնք պատկանում են այլ անձանց սեփականության իրավունքով: Հարաբերական իրավունքների դեպքում պասիվ սուբյեկտների պարտականությունները մեծամասամբ արգելող բնույթ չեն կրում, ընդհակառակը՝ նրանք պարտավորվում են կատարել ակտիվ սուբյեկտների շահերից բխող գործողություններ:

3. Բացարձակ իրավունքի խախտում կարող է կատարվել ցանկացած անձի կողմից, հետևաբար բացարձակ իրավունքի պաշտպանությանն ուղղված հայցն էլ կարող է ներկայացվել ցանկացած անձի դեմ, ով թույլ է տվել այդ իրավունքի խախտում: Հարաբերական իրավունքների խախտում կարող են թույլ տալ միայն որոշակի անձինք, ովքեր նախապես մտել են այդ հարաբերության մեջ:

4. Բացարձակ իրավունքները գոյություն ունեն՝ անկախ պասիվ սուբյեկտների կամքից, իսկ հարաբերական իրավունքները չեն կարող ծագել առանց պասիվ սուբյեկտների ուղղակի կամ անուղղակի արտահայտված կամաարտահայտության: Պայմանագրերը պարտավորեցնում են կոնտրագենտներին միայն նրանց համա-

Քաղաքացիական իրավունք

ծայնության առկայության դեպքում³:

Տղստոյն այսպես է բնութագրում իրային իրավունքները.

1. Իրային իրավունքների դեպքում սուբյեկտի շահերի բավարարման համար որոշիչ դեր ունեն հենց իր գործողությունները, իսկ պարտավորական իրավունքների դեպքում կարևորվում են պարտավոր անձանց գործողությունները:

2. Իրային իրավունքի օբյեկտ է իրը, իսկ պարտավորականինը՝ գործողությունը:

3. Իրային իրավունքներից բխող պահանջները պարտավորական իրավունքներից բխող պահանջների համեմատ ենթակա են առաջնահերթ բավարարման:

4. Իրային իրավունքներն օգտվում են բացարձակ պաշտպանությունից⁴:

Ելնելով վերը նշված իրային և պարտավորական իրավունքների բնորոշ հատկանիշներից՝ կարելի է ասել, որ հավատարմագրային կառավարումն իր իրավաբանական բնույթով դուալիստական հարաբերություն է, յուրահատուկ հիբրիդ: Մի կողմից այն պարտավորական հարաբերություն է. կոնտրագենտների միջև կնքված է պայմանագիր, որի բովանդակությունն էլ ներառում է կողմերի իրավունքներն ու պարտականությունները: Մյուս կողմից՝ հավատարմագրային կառավարիչը տնտեսական շրջանառության մեջ հանդես է գալիս որպես գույքի սեփականատեր՝ իրականացնելով տնօրինման, տիրապետման և օգտագործման իրավասությունները, թեև գույքը հավատարմագրային կառավարման հանձնելը չի հանգեցնում հավատարմագրային կառավարչին դրա նկատմամբ սեփականության իրավունքի փոխանցման: Ավելին, հավատարմագրային կառավարչին վինդիկացիոն և նեգատոր հայց ներկայացնելու իրավունք տրվում է մաս չ՛չ քաղաքացիական օրենսգրքի 278-րդ հոդվածով, որի համաձայն. «Սույն օրենսգրքի 274-277-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքները պատկանում են մաս այն անձին, ով թեև սեփականատեր չէ, սակայն գույքը տիրապե-

տում է օրենքով կամ պայմանագրով նախատեսված հիմքով: Այդ անձն իր տիրապետման պաշտպանության իրավունք ունի մաս ընդդեմ սեփականատիրոջ»: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 274-րդ և 277-րդ հոդվածները համապատասխանաբար նախատեսում են սեփականատիրոջ՝ իր գույքն ուրիշի ապօրինի տիրապետումից հետ պահանջելու և իր իրավունքների ամեն մի խախտում (թեկուզև այդ խախտումները զուգորդված չեն եղել տիրապետումից զրկելու հետ) վերացնելու իրավունքները:

Գույքի հավատարմագրային կառավարման հարաբերություններին միշտ մասնակցում են երկու կողմ՝ հիմնադիր և կառավարիչ, իսկ այն դեպքում, երբ շահառուն և հիմնադիրը չեն համընկնում մեկ անձի մեջ, ապա ի հայտ է գալիս իրավահարաբերության ևս մեկ մասնակից՝ շահառուն: Փաստորեն, նկատելի է դառնում գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագրի և տրաստի միջև գոյություն ունեցող ևս մեկ տարբերություն: Տրաստի հարաբերություններին սովորաբար մասնակցում են իրավունքներով և պարտականություններով օժտված երեք անձինք: Հիմնադրի և շահառուի համընկնումը տրաստի դեպքում ընդհանուր կանոնից բացառություն է: Հավատարմագրային կառավարման պայմանագրի դեպքում իրավիճակը տարբեր է: Քաղ. օր-ը շահառուի մասին առանձին նորմեր չի պարունակում: Այն դեպքում, երբ շահառուն և հիմնադիրը չեն համընկնում, կիրառվում են երրորդ անձանց օգտին կնքվող պայմանագրերի կանոնները:

Ինչպես բխում է Քաղ. օր-ի 965-րդ հոդվածի բովանդակությունից, բացի գույքի սեփականատիրոջից կառավարման հիմնադիր կարող է լինել մաս այլ անձը: Դատելի է ունենում այն դեպքում, երբ գույքի հավատարմագրային կառավարումը սահմանվում է օրենքով: Օրինակ՝ որպես այդպիսին կարող են լինել խնամակալության և հոգաբարձության մարմինը, կտակակատարը:

Քաղաքացիական իրավունք

Ի տարբերություն անգլո-ամերիկյան իրավունքի, որտեղ տրաստի հիմնադիրը հավատարմագրային սեփականության հարաբերություններին ուղղակիորեն չի մասնակցում, այլ պարզապես հսկողություն է իրականացնում իր կողմից կազմված տրաստի հիմնադիր ակտով (եթե այդպիսին գոյություն ունի) սահմանված ցուցումներին հավատարմագրային սեփականատիրոջ գործողությունների համապատասխանությանը՝ ՀՀ օրենսդրությամբ հիմնադիրը պայմանագրի կողմ է. նա սահմանում է պայմանագրի պայմանները, որոշում է կառավարչի իրավասությունները: Միևնույն ժամանակ, մնալով գույքի սեփականատերը, նա պայմանագրի գործողության ընթացքում գրկվում է սեփականատիրոջ որոշ իրավագործություններից: Մեծ Բրիտանիայի և ԱՄՆ տրաստային իրավունքը հավատարմագրային սեփականատերերի գործունեության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու բոլոր իրավունքները տվել է շահառուներին: ՀՀ իրավունքում, ընդհակառակը, երբ շահառուն և հիմնադիրը չեն համընկնում մեկ անձում, հիմնադիրն օժտված է ավելի լայն իրավունքներով, քան շահառուն: Այսպես, կառավարման հիմնադիրն իրավասու է ցանկացած ժամանակ դադարեցնել հավատարմագրային կառավարման պայմանագիրը՝ այդ կերպ գրկելով շահառուներին եկամտի հետագա ստացումից: Հավատարմագրային սեփականատիրոջ սնանկության դեպքում տրաստի փոխանցված գույքը չի մտցվում մրցութային զանգվածի մեջ, և նրանից բավարարվում են միայն շահառուների պահանջները: Գույքի հավատարմագրային կառավարման դեպքում հակառակ իրավիճակն է:

Քննարկենք այն դեպքը, երբ հավատարմագրային կառավարման պայմանագիրը նախատեսում է, որ պայմանագրի դադարումից հետո գույքը պետք է փոխանցվի շահառուին, այլ ոչ թե կառավարման հիմնադիրին: Հիմնադիրն է պատկանում հավատարմագրային կառավարման փոխանցված գույքի տիրոջը, նրա սնան-

կության դեպքում հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքը ներառվում է մրցութային զանգվածի մեջ և թույլատրվում է նրա նկատմամբ պահանջներ ներկայացնել: Արդյունքում շահառուի եկամուտ ստանալը կախված է հիմնադրի՝ հավատարմագրային կառավարման շահանձնված գույքի կառավարման արդյունավետությունից: Նշված իրավիճակից դուրս գալու միջոցը տրաստները կարգավորող որոշ դրույթներ փոխառնել են, որոնցով հավատարմագրային կառավարման արդյունքում ձևավորվող հարաբերությունների էությունը չի փոխվի, միևնույն ժամանակ կնվազի կառավարչի հսկումը՝ գույքն օգտագործել իր նպատակների համար: Խոսքը գնում է ոչ թե տրաստի ամբողջական ինստիտուտի փոխառման, այլ տրաստային իրավունքի առանձին դրույթների փոխառման մասին, որոնք կարող են նվազեցնել անբարեխիղճ գործունեության ռիսկը:

Տրաստի դեպքում հիմնադիրը կարող է նախատեսել, որ շահառուն տրաստի փոխանցված գույքից ստացած եկամտի մի մասը հանձնի այլ անձի: ՀՀ քաղ. օր-ը պայմանագրային եկամտի այդպիսի վերաբաշխում չի նախատեսում, թեև գտնում ենք, որ կողմերը կարող են պայմանագրով նախատեսել դա:

Շահառու կարող է լինել ցանկացած անձ, բացի հավատարմագրային կառավարչից: Շահառուն պայմանագրի կողմ չէ, նա դիտարկվում է որպես երրորդ անձ, որի օգտին կնքվում է պայմանագիրը: Շահառուների հետ հարաբերությունների նկատմամբ կիրառվում են Քաղ. օր-ի 446-րդ հոդվածի կանոնները (պայմանագիր՝ հոգուտ երրորդ անձի): Նա չի համարվում պայմանագրի կողմ, քանի որ սույ կառավարման հիմնադրի նշած անձն է:

Ըստ Քաղ. օր-ի վերոնշյալ հոդվածի՝ հոգուտ երրորդ անձի է համարվում այն պայմանագիրը, որում կողմերը սահմանել են, որ պարտապանը պարտավոր է պարտավորությունը կատարել ոչ թե հոգուտ պարտատիրոջ, այլ պայմանագրում նշ-

Քաղաքացիական իրավունք

ված կամ չնշված երրորդ անձի, որն իրավունք ունի պարտապանից պահանջել իր օգտին կատարելու պարտավորությունը: Երրորդ անձի կողմից պայմանագրով իր իրավունքից օգտվելու ցանկությունը պարտապանին հայտնելու պահից կողմերն առանց երրորդ անձի համաձայնության չեն կարող լուծել կամ փոփոխել իրենց կնքած պայմանագիրը, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով, այլ իրավական ակտերով կամ պայմանագրով: Շահառուի հիմնական իրավունքը գույքի կառավարման ստացված օգուտներ ստանալն է: Շահառուն իրավունք ունի ծանոթանալ հավատարմագրային կառավարչի գործունեության մասին հաշվետվություններին, ունի բաց թողնված օգուտի հատուցման իրավունք:

Հավատարմագրային կառավարման առարկան հավատարմագրային կառավարչի կողմից համապատասխան իրավասությունների իրականացումն է, շահառուի օգտին իրավաբանական և փաստացի գործողությունների կատարումը⁵: Այդպիսի գործողությունների արդյունքում պետք է ստացվի որոշակի եկամուտ, ծայրահեղ դեպքում պետք է պահպանվի գույքը⁶: Այդ գործողությունները թվարկելն անհնարին է: Սակայն միևնույն ժամանակ չենք գտնում, որ առարկան նշելու համար բավարար է միայն Քաղ. օր-ի 954-րդ հոդվածի երկրորդ մասում տրվող ձևակերպումը. «Հավատարմագրային կառավարիչն իրավունք ունի... կատարել ցանկացած իրավաբանական և փաստացի գործողություններ»: Պայմանագրի առարկայի այսքան լայն բնորոշման, հիմնադրի որևէ ցուցումների բացակայության դեպքում կառավարիչը կարող է չարաշահել իր իրավասությունները, այդ պատճառով էլ պայմանագիր կնքելիս կողմերը պետք է որոշակիացնեն նրա առարկան՝ թվարկելով այն գործողությունները, որոնք կառավարիչն իրավասու չէ կատարել, օրինակ, օտարել գույքը: Այսինքն՝ պետք է սահմանել Քաղ. օր-ի 962-րդ հոդվածով հավատարմագրային կառա-

վարչին տրված իրավասությունների շրջանակը:

Օրենսդրությամբ նույնպես սահմանվել են հավատարմագրային կառավարչի առանձին գործողությունների սահմանափակումներ, քանի որ Քաղ. օր-ի 962-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ հավատարմագրային կառավարիչն իրականացնում է հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքի նկատմամբ սեփականատիրոջ լիազորություններ, ուստի Քաղ. օր-ի 163-րդ հոդվածի 2-րդ մասը տարածվում է նաև նրա վրա: Ըստ Քաղ. օր-ի 163-րդ հոդվածի 2-րդ կետի. «Սեփականատերն իրավունք ունի իրեն պատկանող գույքի նկատմամբ իր հայեցողությամբ կատարել օրենքին չհակասող և այլ անձանց իրավունքներն ու օրենքով պաշտպանվող շահերը չխախտող ցանկացած գործողություն...»:

Կառավարման հիմնադրից, գույքը հանձնելով հավատարմագրային կառավարման, այլևս այդ գույքով պատասխանատվություն չի կրում երրորդ անձանց առջև բացառությամբ հիմնադրի սնանկության և կառավարման հանձնված գույքը գրավադրված լինելու դեպքերի⁷: Ըստ Քաղ. օր-ի 960-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ կառավարման հիմնադրի սնանկության դեպքում այդ գույքի հավատարմագրային կառավարումը դադարում է, և այն ընդգրկվում է մրցութային զանգվածի մեջ: Ըստ Քաղ. օր-ի 961-րդ հոդվածի՝ հավատարմագրային կառավարիչը պետք է նախագուշացվի, որ հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքը ծանրաբեռնված է գրավով: Եթե հավատարմագրային կառավարիչը չգիտեր և չպետք է իմանար իրեն հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքը գրավ դրված լինելու մասին, ապա նա իրավունք ունի դատարանով պահանջել լուծելու գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագիրը, հատուցելու իր կրած իրական վնասները և վճարելու համաչափ վարձատրություն: Պայմանագրով կարող են սահմանվել կառավարման հիմնադրի պատասխանատ-

վության մաս այլ հիմքեր:

Կարծում ենք, որ այս կապակցությամբ պետք է արձանագրել մաս գրավով ապահովված պարտավորության պարտատերերի իրավունքների պաշտպանության հնարավոր մեխանիզմներ, մասնավորապես՝ կարելի է նախատեսել դրույթ, ըստ որի՝ մինչև գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագրի կնքումը կառավարման հիմնադրի հետ ծագած պարտավորությունների պարտատերերը կարող են գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագրի կնքման մասին իրենց իմանալուց հետո մեկ տարվա ընթացքում պահանջել այդ պայմանագրի լուծում և գույքի վերադարձ դատական կարգով, եթե ապացուցեն, որ հիմնադիրը գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագիրը կնքել է հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքի նկատմամբ բռնազանձումը կանխելու մտադրությամբ:

Հավատարմագրային կառավարչի պատասխանատվությանն է նվիրված Քաղ. օր-ի 964-րդ հոդվածը. «Գույքի հավատարմագրային կառավարման ժամանակ շահառուի կամ կառավարման հիմնադրի շահերի համար պատշաճ հոգատարություն չցուցաբերած հավատարմագրային կառավարիչը շահառուին հատուցում է գույքի հավատարմագրային կառավարման ընթացքում բաց թողնված օգուտը, իսկ կառավարման հիմնադիրին՝ գույքի կորստի կամ վնասվածքի պատճառով հասցված վնասները՝ դրա բնական մաշվածության հաշվառմամբ, ինչպես մաս բաց թողնված օգուտը:

Հավատարմագրային կառավարիչը պատասխանատվություն է կրում պատճառված վնասների համար, եթե չի ապացուցում, որ այդ վնասներն առաջացել են անհաղթահարելի ուժի կամ շահառուի կամ կառավարման հիմնադրի գործողությունների հետևանքով»: Գրականության մեջ կարծիք է արտահայտվել, որ այս հոդվածն անհաջող է ձևակերպված և կա հակասություն առաջին և երկրորդ պարբերություն-

ների մեջ, քանի որ առաջինում խոսվում է ըստ մեղքի պատասխանատվության մասին, իսկ երկրորդում՝ ընդհակառակը՝ հավատարմագրային կառավարիչն ազատվում է պատասխանատվությունից միայն անհաղթահարելի ուժի կամ շահառուի կամ կառավարման հիմնադրի գործողությունների հետևանքով⁸: Գտնում ենք, որ ավելի հիմնավոր և տրամաբանական է Վ.Վ.Խոդյանսկիի դիրքորոշումը, որը, ընդհակառակը, որևէ ներքին հակասություն չի տեսնում, քանի որ առաջին պարբերությունում նախատեսվում են պատասխանատվության ընդհանուր հիմքերը, իսկ երկրորդում նախատեսվում են պատասխանատվությունից ազատելու հատուկ դեպքերը⁹:

Ըստ մույն հոդվածի 3-րդ մասի՝ գույքի հավատարմագրային կառավարման կապակցությամբ ծագած պարտավորություններով պարտքերը մարվում են այդ գույքի հաշվին: Նման գույքն անբավարար լինելու դեպքում բռնազանձումը կարող է տարածվել հավատարմագրային կառավարչի գույքի վրա, իսկ վերջինիս գույքի անբավարար լինելու դեպքում հավատարմագրային կառավարման հիմնադրի՝ հավատարմագրային կառավարման չհանձնված գույքի վրա: Իրավաբանական գրականության մեջ այս դրույթը մեկնաբանվում է որպես երկաստիճան սուբսիդիար պատասխանատվություն¹⁰: Մեր կարծիքով, գույքի հավատարմագրային կառավարման կապակցությամբ ծագած պարտավորություններով հավատարմագրային կառավարչի պատասխանատվության նախատեսումը արդարացի է և արդյունավետ: Այս նորմը «ստիպում է» կառավարչին զգոն լինել կառավարել գույքը հնարավորինս արդյունավետ և չհիմնավորված ռիսկային պարտավորությունների մեջ չմտնել: Հաշվի առնելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 964-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունն առ այն, որ հավատարմագրային կառավարիչը պատասխանատվություն է կրում պատճառված վնասների համար, եթե չի ապացուցում, որ այդ վնասներն

Քաղաքացիական իրավունք

առաջացել են անհաղթահարելի ուժի կամ շահառուի կամ կառավարման հիմնադրի գործողությունների հետևանքով, կարելի է հետևություն անել, որ կառավարչի՝ իր հավատարմագրային կառավարման կապակցությամբ ծագած պարտավորություններով հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքի անբավարար լինելու դեպքում բռնագանձումը կարող է տարածվել կառավարչի գույքի վրա՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ կառավարչին սպացուցի, որ հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքի անբավարարությունը ծագել է անհաղթահարելի ուժի կամ շահառուի կամ կառավարման հիմնադրի գործողությունների հետևանքով:

Գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագրի դադարման վերաբերյալ Քաղ. օր-ը, բացի պարտավորությունների դադարման ընդհանուր հիմքերից, նախատեսում է պայմանագրի դադարման նաև այլ հիմքեր: Քաղ. օր-ի 966-րդ հոդվածը նախատեսում է դադարման այդ հիմքերը, որոնք են՝

1. շահառու քաղաքացու մահը կամ շահառու իրավաբանական անձի լուծարումը, եթե այլ բան նախատեսված չէ պայմանագրով,
2. շահառուի կողմից պայմանագրով ստացվող օգուտներից հրաժարվելը, եթե այլ բան նախատեսված չէ պայմանագրով,
3. հավատարմագրային կառավարչի քաղաքացու մահը, նրան անգործունակ, սահմանափակ գործունակ, անհայտ բացակայող կամ սնանկ ճանաչելը,
4. հավատարմագրային կառավարչի կամ կառավարման հիմնադրի կողմից հավատարմագրային կառավարումից հրա-

ժարվելը՝ կապված հավատարմագրային կառավարչի կողմից գույքի հավատարմագրային կառավարումն անձամբ իրականացնելու անհնարինության հետ,

5. պայմանագրից կառավարման հիմնադրի հրաժարվելը՝ հավատարմագրային կառավարչին պայմանագրով պայմանավորված վարձատրությունը վճարելու պայմանով,

6. կառավարման հիմնադիր-քաղաքացուն սնանկ ճանաչելը:

Համամիտ ենք Լ. Տոնոյանի այն կարծիքի հետ, որ պետք է Քաղաքացիական օրենսգրքում որպես պայմանագրի դադարման ինքնուրույն հիմք նախատեսել հիմնադրի կողմից հավատարմագրային կառավարչի նկատմամբ վստահության կորուստը, քանի որ այդ հարաբերությունները ֆիդուցիար բնույթ են կրում, ինչը բխում է նաև պայմանագրի անվանումից:

Գտնում ենք, որ հիմնադրին պետք է իրավունք տրվի դադարեցնել գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագիրը, եթե հավատարմագրային կառավարչը ոչ մասնագիտական մոտեցում կամ անշրջահայացություն է դրսևորել գույքի կառավարման նկատմամբ, ընդ որում, տվյալ դեպքում եռամսյա ժամկետը պահպանելն անհրաժեշտ չէ, քանի որ դա կարող է գույքի համար կործանարար դառնալ: Բացի այդ, վարձատրության վճարումը ոչ մասնագիտական մոտեցում դրսևորելու համար բարոյական չի լինի:

Սույն հիմքերի մեջ պետք է ավելացնել նաև պայմանագրի մեկ այլ դադարման հիմք գրավով ապահովված պարտավորության պարտատերերի կողմից, ինչի մասին վերևում խոսվել է:

1. ՀՀ քաղաքացիական իրավունք, երկրորդ մաս, Ռ.Գ. Պետրոսյանի և Գ.Հ. Գարաբաջյանի խմբ., Եր., ԵՊՀ հրատ., 2001, էջ 494:
 2. *Халфина Р.О.* Цивилизованный рынок: правила игры. М., 1993, с. 40.
 3. *Шершеневич Г. Ф.* Учебник русского гражданского права. М., 1995, с. 140-141.
 4. Гражданское право. Под ред. А.П. Сергеева и К. Толстого, М., 1997, том 1, с. 475.
 5. *Михеева Л.Ю.* Доверительное управление имуществом в гражданском праве России. М., 1999, с. 84.

6. *Витрянский В.В.* Договор доверительного управления имуществом. М., 2002, с. 49, 99.
 7. ՀՀ քաղաքացիական իրավունք, էջ 503:
 8. *Петелин Д.В.* Ответственность сторон по договору доверительного управления имуществом. М., 2004, с. 17-19.
 9. *Витрянский В.В.* Обязательства по доверительному управлению имуществом: Существо и характерные признаки. М., 2001, с. 128-131.
 10. *Суханов Е. А.* Гражданское право. М., 1991, с. 129, 430.

ՎՈՐՄԵՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՖՐԱՆՉԱՅՉԻՆՊԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Իրավաբանական գրականությունում ընդհանրապես և կոնկրետ ֆրանչայզինգին վերաբերող բազմաթիվ նյութերում հատկապես շատ քիչ է արժարժվում իրավատիրոջ և օգտագործողի պատասխանատվության թեման: Լավագույն դեպքում հեղինակների մեծամասնությունը սահմանափակվում է իրավատիրոջ և օգտագործողի պատասխանատվությունը սահմանող հոդվածների հիշատակմամբ կամ դրանց մեկնաբանությամբ¹: Ֆրանչայզինգային հարաբերություններում պատասխանատվության՝ որպես սոցիալական պատասխանատվության տեսակի, ուսումնասիրմանն անդրադառնալը և սույն հետազոտության առարկայում ընդգրկելը կարևորում ենք հենց այս համաձայնությամբ:

Ինչպես պատասխանատվության ցանկացած ձև (տեսակ), այնպես էլ ֆրանչայզինգային հարաբերության կողմերի պատասխանատվությունն իրավական պատասխանատվության, հետևաբար և սոցիալական պատասխանատվության տեսակ է²:

Ֆրանչայզինգային հարաբերություններում կողմերի պատասխանատվության ուսումնասիրումը թույլ է տալիս վեր հանել այս հարաբերությանը բնորոշ առանձնահատկությունները: Լինելով գույքային բնույթի հարաբերություն՝ ենթադրելի է, որ պատասխանատվությունը ևս գույքային է³ կամ քաղաքացիաիրավական⁴:

Իրավաբանական գրականությունում քաղաքացիաիրավական պատասխանատվություն⁵ կատեգորիան բնորոշվում է տարբեր կերպ: Այսպես՝ մի դեպքում քա-

ղաքացիաիրավական պատասխանատվությունը բնորոշվում է որպես սանկցիայի տեսակ, որը բնութագրվում է իրավախախտի նկատմամբ կիրառվող գույքային և ոչ գույքային բնույթի անբարենպաստ այնպիսի հետևանքների վրա հասնելով, որոնք ապահովված են պետական հարկադրանքով⁶: Մեկ այլ դեպքում այն ներկայացվում է որպես իրավախախտման հետևանքով առաջացող անձնական և գույքային անբարենպաստ հետևանք⁷: Որոշ հեղինակներ էլ պատասխանատվությունն ընկալում են որպես պարտավորությունների չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման հետևանքով առաջացած վնասների հատուցում⁸:

Խոսելով պատասխանատվության մասին՝ Օ. Ն. Սադիկովն այն բնորոշում է որպես պարտապանի նկատմամբ կիրառվող գույքային բացասական հետևանքներ, որոնք վրա են հասնում պարտավորությունները չկատարելու հետևանքով, որպես լրացուցիչ պարտականություն⁹: Այնուհետև առանձնացնում է քաղաքացիաիրավական պատասխանատվության երկու ձև: Դրանցից առաջինի դեպքում՝ պարտապանի վրա դրվում է մյուս կողմին հասցված վնասի հատուցման պարտականություն, իսկ երկրորդ դեպքում պարտատիրոջը վճարվում են տույժերը և տուգանքները¹⁰: Որպես հիմնական դրսևորման ձև նշելով պատճառված վնասի հատուցումը՝ Տ.Ե.Աբովան քաղաքացիաիրավական պատասխանատվությունը բնորոշում է որպես քաղաքացիական օրենդության նորմերով նախատեսված անբարենպաստ հետևանքներ, որոնք վրա են հասնում քա-

Քաղաքացիական իրավունք

ղաքացիաիրավական հարաբերության սուբյեկտի կողմից այլ անձի իրավունքների և օրինական շահերի խախտման, ինչպես նաև օրենսդրությամբ կամ պայմանագրով նախատեսված պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու դեպքում¹¹:

Տ.Ա. Բարսեղյանը գույքային պատասխանատվությունը բնորոշում է որպես սուբյեկտիվ իրավունքներին վնաս պատճառող իրավախախտումներից տուժողի շահերի պաշտպանությունն ապահովելու համար, օրենքով կամ կողմերի պայմանավորվածությամբ սահմանված այն հատուկ սանկցիաների կիրառման գործառույթ, որի արդյունքում իրավախախտողը զրկվում է որոշակի նյութական բարիքներից¹²:

Սուբյեկտի մոտ այս կամ այն իրավական պարտականությունն առաջանում է հատուկ իրավական կարգավիճակի ձեռքբերմամբ կամ կոնկրետ իրավահարաբերության մեջ մտնելու փաստի ուժով¹³: Ֆրանչայզինգի դեպքում երկու փաստերն էլ առկա են: Անձը իրավատիրոջ կամ օգտագործողի կարգավիճակ է ձեռք բերում որոշակի պայմանների առկայության դեպքում: Նախ և առաջ իրավատիրոջ կամ օգտագործողի թեկնածու անձը պետք է ձեռք բերի գործարարական գործունեության սուբյեկտի հատկանիշներ¹⁴: Այդուհանդերձ միայն նման հատկանիշների առկայությունը բավարար չէ ֆրանչայզինգից բխող պարտականությունների ձեռքբերման համար: Անհրաժեշտ է, որպեսզի երկու սուբյեկտներն էլ մտնեն ֆրանչայզինգային հարաբերության մեջ՝ կնքեն պայմանագիր: Միայն այս երկու պայմանների առկայության դեպքում իրավատիրոջ և օգտագործողի մոտ կառաջանան իրավական պարտականություններ: Այդ պարտականությունների մի մասն իրավական կարգավորման են ենթարկված ՔՕ-ում, սակայն կողմերն ազատ են՝ սահմանելու այլ պարտականություններ: Փոխադարձ հաջողության հասնելու համար և՛ իրավատերը, և՛ օգտագործողը պարտականությունները

պետք է կատարեն պատշաճ, պարտավորության պայմաններին համապատասխան: Հակառակ դեպքում՝ պարտականությունը պատշաճ չկատարած կողմի նկատմամբ կիրառվում է այդ պարտականության պատշաճ կատարումն ապահովող սանկցիան¹⁵:

Անշուշտ կողմերի պատասխանատվությունն իր դրսևորումն է ստանում պայմանագրային կամ օրենսդրական այս կամ դրույթի խախտման դեպքում: Այս դեպքում, որպես կողմերից մեկի իրավունքի խախտման հետևանք, վրա է հասնում որպես պատասխանատվության միջոց կիրառվող սանկցիան, որը ենթադրում է լրացուցիչ ծանրաբեռնվածություն և գույքային բնույթի անբարենպաստ հետևանք իրավախախտի համար¹⁶: Այն կարող է դրսևորվել ինչպես վնասների հատուցմամբ, այնպես էլ պարտավորական իրավունքում ընդունված պատասխանատվության այլ միջոցների կիրառմամբ: Այսպես, օրինակ՝ ՔՕ 971-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված է դրույթ, որում սահմանված է օգտագործողի սուբսիդիար պատասխանատվությունը երկրորդական օգտագործողի գործողություններով իրավատիրոջը պատճառված վնասի համար: Հնարավոր է, որ կողմերը նախատեսեն պատասխանատվության այլ միջոցների կիրառումը: Այս դեպքում գործում են ՔՕ ընդհանուր դրույթներում պարտավորությունները խախտելու համար նախատեսված պատասխանատվություն նախատեսող հոդվածները:

Ֆրանչայզինգի պայմանագրի առանձնահատկությունն այն է, որ կողմերից մեկը (իրավատերը) պատասխանատվություն է կրում այն փաստի ուժով, որ պայմանագրի մյուս կողմը (օգտագործողը) երրորդ անձանց նկատմամբ չի կատարել կամ ոչ պատշաճ է կատարել պայմանագրային պարտականությունները: Այդպիսի պատասխանատվությունը առաջ է գալիս երկու պայմանագրերի հիման վրա. ֆրանչայզինգի պայմանագրի հիման վրա և այն պայմանագրի, որը օգտագործողը կնքել է

երրորդ անձանց հետ¹⁷:

Վերը նշված առանձնահատկությունից ելնելով՝ ֆրանչայզինգային հարաբերություններում կողմերի պատասխանատվությունը ստանում է երկակի դրսևորում¹⁸: Մի դեպքում այն առաջանում է կողմերի միջև փոխադարձ պայմանագրային պարտավորությունները չկատարելու հետևանքով¹⁹, մյուս դեպքում՝ կողմերը պատասխանատվություն են կրում երրորդ անձանց առջև: Ընդ որում, պետք է նկատի ունենալ, որ ինչպես պայմանագրային պարտավորություններ չկատարելու հետևանքով առաջացող պատասխանատվությունը, այնպես էլ երրորդ անձանց առջև իրավատիրոջ և օգտագործողի պատասխանատվությունն ուղղակիորեն բխում են ֆրանչայզինգային հարաբերությունից, այսինքն՝ դրանք չեն առաջանում ֆրանչայզինգային հարաբերությունից դուրս: Որպես պատասխանատվության առաջին ձևի դրսևորման օրինակ կարող է լինել այն, որ օգտագործողը պատասխանատվության է ենթարկվում իրավատիրոջ կողմից նախատեսված հրահանգները չպահպանելու համար: Իսկ երրորդ անձանց առջև պատասխանատվություն կրելու օրինակ է այն, երբ նույն հրահանգները չպահպանելու արդյունքում օգտագործողը ծառայությունների ոչ պատշաճ²⁰ մատուցման արդյունքում հաճախորդին պատճառում է վնաս և կրում դրանից բխող անբարենպաստ հետևանքները:

Ինչպես նշել ենք, իրավատերը և օգտագործողը գործարարական հարաբերության սուբյեկտ են և ինչպես այդ հարաբերության ցանկացած սուբյեկտի, այնպես էլ նրանց նկատմամբ առկա է պետական կառավարման միջոցների ներգործություն: Վերջինս դրսևորվում է հարկային, մաքսային ոլորտներում, ստանդարտիզացիայի, գնային քաղաքականության, հակամենաշնորհային հսկողության, անբարեխիղճ մրցակցությունն արգելելու ժամանակ²¹: Հանդես գալով պետության հետ նման հարաբերություններում՝ բնականաբար մի կողմից իրավատիրոջ և օգտագործողի, մյուս կող-

մից՝ պետության միջև առաջացող հարաբերությունները կրում են վարչաիրավական բնույթ: Հետևաբար այդ հարաբերությունները կանոնակարգող իրավանորմների խախտման դեպքում վրա է հասնում պետական հարկադրանքի միջոցների կիրառումը՝ վարչական պատասխանատվության տեսքով: Կարծում ենք, որ պետության հետ հարաբերություններում առաջացող պատասխանատվությունն ինքնուրույն դրսևորում է և չի ներառվում մեր կողմից վերը թվարկված երկու ձևերից և ոչ մեկում: Նման համոզմունքը պայմանավորված է նաև նրանով, որ պատասխանատվության դրսևորման մեր կողմից առանձնացվող ձևերը (մակարդակները) վերաբերում են կողմերի քաղաքացիաիրավական պատասխանատվությանը: Մինչդեռ տվյալ դեպքում ֆրանչայզինգային հարաբերության սուբյեկտների և պետության հարաբերությունը վարչաիրավական բնույթ են կրում և դրանից բխող պատասխանատվությունն էլ վարչական է: Սակայն պետական հարկադրանքի ցանկացած միջոցի կիրառում չէ, որ ներառվում է այս խմբում: Այդպիսի միջոցների կիրառումը պետք է բխի հենց ֆրանչայզինգային հարաբերության պետական կարգավորումից: Օրինակ՝ ԶՕ-ում պարունակվում են դրույթներ, որոնք վերաբերում են կոնկրետ ֆրանչայզինգային հարաբերություններում հակամենաշնորհային մարմնի դերին: Նշանակում է վերջինիս կողմից իր լիազորությունների շրջանակում իրավատիրոջ կամ օգտագործողի նկատմամբ հարկադրանքի միջոցների կիրառումը տեղավորվում է ֆրանչայզինգում վարչական պատասխանատվության վերը նշված մակարդակում: Ինչ վերաբերում է ընդհանրապես այս հարաբերությունների պետական կառավարման այնպիսի միջոցների կիրառմանը և դրանցով նախատեսված պահանջների խախտման հետևանքով վրա հասնող պատասխանատվությանը, որն ընդհանուր է տնտեսվարող բոլոր սուբյեկտների համար²², ապա այս դեպքում պատասխանատվությունը չունի որևէ առանձնա-

Քաղաքացիական իրավունք

հատկություն, քանզի նման իրավաստացանց ցանկացած դեպքում տնտեսվարողը կկրի պատասխանատվություն, անկախ նրա՝ ֆրանչայզինգային հարաբերության սուբյեկտ լինելու հանգամանքից:

Որպես կանոն, կողմերի՝ միմյանց նկատմամբ պատասխանատվությունը ծագում է պայմանագրային պարտավորությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու հետևանքով: Սակայն այն չի սահմանափակվում միայն պայմանագրային պարտավորությունների ոչ պատշաճ կատարմամբ կամ չկատարմամբ: Պատասխանատվությունը կարող է վրա հասնել նաև ֆրանչայզինգային հարաբերությունը կանոնակարգող իրավական ակտերի պահանջները չկատարելու հետևանքով²³: Կողմերի՝ միմյանց նկատմամբ պատասխանատվությունը հիմնականում կանոնակարգվում է ԲՕ-ի՝ պատասխանատվություն նախատեսող ընդհանուր դրույթներով²⁴: Միակ բացառությունը, որով հատուկ կանոն է նախատեսված իրավատիրոջ հանդեպ օգտագործողի պատասխանատվության վերաբերյալ ԲՕ 971-րդ հոդվածն է: Այս դեպքում օրենսդիրը նախատեսել է օգտագործողի սուբսիդիար պատասխանատվությունը համալիր ենթաթույլտվության պայմանագրով երկրորդական օգտագործողի գործողություններով իրավատիրոջը պատճառված վնասի համար: Մեր կողմից ուսումնասիրված «Նարնջագույն փղիկ» ՍՊԸ-ի կողմից տրամադրվող ֆրանչիզան կողմերի պատասխանատվության վերաբերյալ առանձնահատուկ պայմաններ չէր նախատեսում: Ուստի կողմերի միջև պատասխանատվության առաջացման դեպքում կգործեն ինչպես պատասխանատվությանը վերաբերող ընդհանուր կանոնները, այնպես էլ ֆրանչայզինգային հարաբերությունները կանոնակարգող ԲՕ-ի 53-րդ հոդվածի դրույթներում ներառված պատասխանատվությանը վերաբերող հոդվածները:

Կողմերի՝ որպես գործարարների միմյանց առջև պատասխանատվությունը

որոշվում է ԲՕ 417-րդ հոդվածով սահմանված կարգով (անկախ մեղքից) և այս առումով չունի առանձնահատկություն: Պայմանագրով կարող է սահմանափակվել կողմերի պատասխանատվությունը:

Եթե ուշադրություն դարձնենք իրավատիրոջ և օգտագործողի պատասխանատվության վերաբերյալ ԲՕ-ում ներառված դրույթներին²⁵, ապա դժվար չէ նկատել, որ դրանք հատկապես վերաբերում են երրորդ անձանց առջև կողմերի պատասխանատվությանը: Ակնհայտ է, որ նման հատուկ կարգավորումը պայմանավորված է պատասխանատվության այդ կողմի առավել կարևոր լինելով, ինչպես նաև ֆրանչայզինգային հարաբերությունում ինքնուրույն տեղ գրավելով:

Քանի որ պայմանագիրը կնքվում է ապրանքների վաճառքը, ծառայությունների մատուցումը և աշխատանքների կատարումն ընդլայնելու նպատակով, հետևաբար օգտագործողի արտադրած ապրանքները որակական առումով չպետք է զիջեն իրավատիրոջ արտադրանքին: Վերջինս էլ իր հերթին պարտավոր է վերահսկել ապրանքների որակը, եթե այլ բան սահմանված չէ պայմանագրով: Այս պարագայում տրամաբանական է սահմանել իրավատիրոջ պատասխանատվությունը, որը կարող է լինել կամ սուբսիդիար, կամ համապարտ²⁶: Ընդ որում, ըստ ԲՕ 976-րդ հոդվածի՝ այն պարագայում, երբ օգտագործողը վաճառում է իրավատիրոջ արտադրած ապրանքը, ապա վերջիններիս որակի վերաբերյալ պահանջներ ներկայացնելու դեպքում իրավատերը կրում է սուբսիդիար (լրացուցիչ) պատասխանատվություն: Իսկ երբ օգտագործողը հանդես է գալիս որպես իրավատիրոջ ապրանքները արտադրող, ապա պահանջներ ներկայացնելու դեպքում իրավատերը կրում է համապարտ պատասխանատվություն: Համամիտ ենք այն կարծիքի հետ, ըստ որի՝ պատասխանատվությունների միջև տարբերությունն այն է, որ օգտագործողը՝ որպես արտադրող, կախված է իրավատիրոջ ցուցումներ

րից և հրահանգներից: Հետևաբար համապարտ պատասխանատվությունը, որը վրա է հասնում այս դեպքում, նպատակ է, որ իրավատերը վերահսկի համապատասխան որակի ապահովումը: Իսկ պատրաստի ապրանքների վաճառքի դեպքում իրավատիրոջ ցուցումներն ավելի քիչ դեր են խաղում, հետևաբար նախատեսվում է նրա լրացուցիչ պատասխանատվությունը:

Իրավաբանական գրականությունում թեև իրավատիրոջ պատասխանատվության մասն մոտեցման վերաբերյալ դրական մոտեցում է ցուցաբերվում²⁷, այդուհանդերձ որոշ դեպքերում մասն կանոնակարգումը դիտվում է ֆրանչայզինգի զարգացման հիմնական խոչընդոտներից մեկը: Այսպես՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ օգտագործողի մոտ բացակայում են անորակ արտադրանքի կամ վաճառված անորակ ապրանքի, ծառայության, աշխատանքի հետևանքով սպառողին պահանջված վնասի հատուցման միջոցները, սպառողը կարող է նույն պահանջը ներկայացնել իրավատիրոջը: Այստեղ առաջ են գալիս բազմաթիվ խնդիրներ: Այն դեպքում, երբ իրավատերը օտարերկրյա կազմակերպություն է, սպառողի համար իրատեսական չէ մասն կազմակերպությանը պատասխանատվության ենթարկելը: Բացի այդ, բացասական հետևանքների վրա հասնելը պայմանավորված է միմիայն օգտագործողի գործողությունների (անգործության) հետևանքով: Չէ՞ որ ֆրանչայզինգի ամբողջ իմաստն այն է, որ օգտագործողին հանձնվում են արդեն իսկ փորձարկված և արդյունավետություն ունեցող տեխնոլոգիաներ: Այդ դեպքում ոչնչով արդարացված չէ իրավատիրոջը համապարտ կամ թեկուզ սուբսիդիար պատասխանատվության ենթարկելը: Օգտագործողը հանդես է գալիս որպես ինքնուրույն տնտեսավարող և ինչպես գործարարական գործունեության մյուս սուբյեկտները, ինքն է կրում իր գործողությունների հետևանքով առաջացող անբարենպաստ հետևանքների ռիսկը²⁸: Արդյունքում ստացվում է, որ իրավատերը

պատժվում է կրկնակի. իրավատիրոջ արտադրանքին անհամապատասխան արտադրանքի հետևանքով ընկնում է իրավատիրոջ հեղինակությունը, և բացի այդ, նա պետք է հատուցի առաջացած վնասները²⁹:

Մենք թեև կիսում ենք այն հեղինակների կարծիքը, որոնք դրական են արձագանքում իրավատիրոջ պատասխանատվության մասն իրավական կարգավորմանը, այդուհանդերձ կարծում ենք, որ վերոնշյալ մոտեցումը ևս ունի ռացիոնալ կողմեր: Մեր համոզմամբ կենցաղային բնույթի ապրանքների, ծառայությունների կամ աշխատանքների անորակ լինելու դեպքում, իրավատիրոջը պատասխանատվության ենթարկելու մեխանիզմը բավական խրթին է և բարդ այն դեպքում, երբ խոսքն օտարերկրյա իրավատիրոջ մասին է: Նման խնդիրն առկա է հատկապես այն պետություններում, որտեղ նոր է զարգանում ֆրանչայզինգը³⁰:

Բացի այդ, պատասխանատվության մասն կանոնակարգումը կարող է բացասաբար անդրադառնալ ֆրանչայզինգի զարգացման վրա: ԲՕ 976-րդ հոդվածում ամրագրված դրույթն իմպերատիվ է և կողմերին հնարավորություն չի ընձեռում փոխել այն: Որպես այլընտրանք կարող է լինել այն, որ ԲՕ 976-րդ հոդվածի դրույթը ձևակերպվի դիսպոզիտիվ կերպով՝ գործի այնքանով, որքանով կողմերը չեն նախատեսել պատասխանատվության այլ կանոն անորակ արտադրանքի, ծառայության կամ աշխատանքի հետևանքով պատճառված վնասի հատուցման համար:

Երրորդ անձանց առջև իրավատիրոջ պատասխանատվության ԲՕ կանոնակարգումը թեև իմպերատիվ է և բավական խիստ, այդուհանդերձ այն չի գրկում իրավատիրոջը համապարտության կամ սուբսիդիար պատասխանատվության կարգով վնասները հատուցելուց հետո օգտագործողի նկատմամբ ռեգրեսիվ պահանջ ներկայացնելու իրավունքից:

Կարծում ենք, որ մեր կողմից նշված մոտեցումները կարող են փոխադիջումային

Քաղաքացիական իրավունք

տարբերակ լինել իրավատիրոջ պատասխանատվությունը սահմանափակելու և սպառողների խախտված իրավունքները վերականգնելու միջև: Նման կերպ առավել մեղմ մոտեցում կդրսևորվի իրավատիրոջ նկատմամբ, ինչը բարենպաստ գործարար միջավայր կստեղծի, մյուս կողմից էլ չեն վերանա սպառողի խախտված իրավունքի վերականգնման երաշխիքները:

Երրորդ անձանց առջև պատասխանատվություն սահմանող ԲՕ 976-րդ հոդվածում իրավատիրոջ սուբսիդիար և համապարտ պատասխանատվության կանոնները ամրագրված են համապատասխանաբար 1-ին և 2-րդ մասերում: Այսպես՝ նշված հոդվածի 1-ին մասում հետևյալ կերպ է ձևակերպված դրույթը. «Համալիր թույլտվության պայմանագրով՝ օգտագործողի կողմից վաճառվող ապրանքների, կատարվող աշխատանքների, մատուցվող ծառայությունների որակի անհամապատասխանության վերաբերյալ օգտագործողին պահանջներ ներկայացնելու դեպքում իրավատերը կրում է սուբսիդիար պատասխանատվություն»: Ձևակերպումից ակնհայտ է, որ իրավատիրոջ պատասխանատվությունը վրա է հասնում միայն որակի անհամապատասխանության ժամանակ³¹: Իրավաբանական գրականությունում որակը բնորոշվում է որպես էական հատկանիշների միագումար, որոնք, բնութագրելով արտադրանքի դիմացկունությունը, հուսալիությունը, երկարակեցությունը, նպատակային նշանակությամբ օգտագործելու հնարավորությունն ու հարմարավետությունը, բնորոշում են նրա սպառողական արժեքը³²: Նշվում է, որ որակի իրավաբանական կոնցեպցիան ԲՕ-ում երկու փոխկապակցված արտահայտությունների դրսևորումն է. նյութական և առևտրային: Նյութականի տակ հասկացվում են ապրանքի ֆիզիկական այնպիսի հատկանիշներ, որոնք կանխորոշում են այդ ապրանքի գործառնական օգտագործումը քաղաքացիների, կազմակերպությունների և հասարակության կողմից ընդհանրապես:

Առևտրայինի տակ հասկացվում է կոնկրետ գույքի հնարավորությունը հանդես գալու ապրանքաշրջանառությունում³³:

Ֆրանչայզինգային հարաբերությունում, օգտագործողն ի վերջո հանդես է գալիս կամ ապրանք (արտադրանք) վաճառող, կամ ծառայություն մատուցող (աշխատանք կատարող): Արդյունքում իր այս գործառնությունները օգտագործողի կողմից կարող են իրացվել քաղաքացիաիրավական այնպիսի պայմանագրերի միջոցով, ինչպիսիք են առուծախի, մատակարարման, ծառայությունների վճարով մատուցման պայմանագրերը և այլն: Ստացվում է, որ իրավատիրոջը ներկայացվող պահանջը սահմանափակվում է միայն ապրանքի (արտադրանքի), ծառայությունների, աշխատանքների որակով: Մինչդեռ նշված գործարքներով գնորդի (սպառողի) առարկությունները կարող են վերաբերել նաև ապրանքի կոմպլեկտավորմանը, տեսականուն, քանակին, տարային և այլն: Ծիշտ է, վերջիններիս առնչությամբ սպառողը կարող է պահանջ ներկայացնել օգտագործողին ընդհանուր կարգով, որպես ապրանքի, ծառայության կամ աշխատանքի ձեռքբերող, այդուհանդերձ իրավատիրոջը պահանջ ներկայացնելու հնարավորության սահմանափակումը միայն ապրանքի որակով որևէ կերպ չի արդարացվում:

Վերը շարադրվածը թույլ է տալիս կատարել այն եզրահանգումը, որ ԲՕ 976-րդ հոդվածում ամրագրված պահանջի ներկայացման իրավունքը չպետք է սահմանափակվի բացառապես ապրանքի, աշխատանքի կամ ծառայության որակով: Ըստ այդմ էլ իրավատիրոջը և օգտագործողին ներկայացվող պահանջը կարող է վերաբերել ոչ միայն ապրանքի որակին, այլև դրանց կոմպլեկտավորմանը, տեսականուն, քանակին, տարային և այլն՝ կախված կոնկրետ պայմանագրի առարկայից: Ուստի առաջարկում ենք, ԲՕ 976-րդ հոդվածի 1-ին մասից բացառել «որակի անհամապատասխանության» բառակապակցությունը և այն շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ. «Համալիր թույլտվության

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ՂԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

պայմանագրով՝ օգտագործողի կողմից վաճառվող ապրանքների, կատարվող աշխատանքների, մատուցվող ծառայությունների վերաբերյալ օգտագործողին պահանջներ ներկայացնելու դեպքում իրավատերը կրում է սուբսիդիար պատասխանատվություն»:

ՔՕ 976-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված իրավատիրոջ համապարտ պատասխանատվության կանոնի համաձայն՝ օգտագործողին որպես իրավատիրոջ արտադրանքը (ապրանքը) արտադրողի, պահանջներ ներկայացնելու դեպքում իրավատերը նրա հետ միասին կրում է համապարտ պատասխանատվություն:

Ի տարբերություն 1-ին մասի դրույթի, այս դեպքում օգտագործողին ներկայացվող պահանջը սահմանափակված չէ միայն ապրանքի որակով: Պահանջը կարող է վերաբերել ապրանքի կոմպլեկտացիային, քանակին, փաթեթավորմանը և այլն: Այդպիսի պահանջը կարող է վերաբերել բացառապես ապրանքի արտադրությանը վերաբերող թերացումներին: Այս հարցի հետ կապված պետք է նշել, որ «արտադրանք» եզրույթը ներառում է արտադրական գործունեության ցանկացած արդյունք: Այն չի սահմանափակվում միայն իրերով: Ոչ միայն վերջիններս, այլև ցանկացած ծառայություն, աշխատանք, որն ուղղված է նոր նյութական օբյեկտների ստեղծմանը, պետք է ընկալվի որպես արտադրանք³⁴:

Իրավաբանական գրականությունում նշվում է, որ իրավատիրոջ պատասխանատվությունը պայմանավորված է ֆրանչայզինգի տնտեսական էությամբ. սպառողները հետաքրքրված չեն իրավական հարցերով և ձեռք բերելով իրավատիրոջ անվան տակ արտադրված ապրանքները կամ օգտվելով ծառայություններից, իրավունք ունեն ակնկալելու այն նույն որակը, ինչ այդ նույն ապրանքային նշանը կամ ֆիրմային անվանումը կրողից³⁵:

Ֆրանչայզինգը, լինելով գործարարական գործունեություն և բիզնեսի ընդլայն-

ման միջոց, ենթադրում է ամենատողակի շփում սպառողների հետ: Այս հանգամանքը հաշվի առնելով՝ գտնում ենք, որ պատասխանատվության մասին խոսելիս պետք է հաշվի առնել մատուցվող ծառայությունների, կատարվող աշխատանքների և վաճառվող ապրանքների թերությունների հետևանքով պատճառված վնասի կանոնները: Այսպես՝ ՔՕ 1088-րդ հոդվածի 1-ին մասը նախատեսում է, որ քաղաքացու կյանքին, առողջությանը կամ գույքին կամ իրավաբանական անձի գույքին՝ ապրանքների, աշխատանքների կամ ծառայությունների կառուցվածքային, բաղադրամասային կամ այլ թերությունների, ինչպես նաև ապրանքի, աշխատանքի, ծառայության մասին ոչ ճիշտ կամ ոչ բավականաչափ ճշգրիտ տեղեկատվություն տրամադրելու հետևանքով պատճառված վնասը ենթակա է հատուցման ապրանք վաճառողի կամ արտադրողի, աշխատանք կատարողի կամ ծառայություններ մատուցողի կողմից՝ անկախ նրանց մեղքից և նրանց հետ տուժողի պայմանագրային հարաբերությունների մեջ գտնվելու պարագայից: Կարծում ենք, որ հենց սույն դրույթի մասնավոր արտացոլումն է ՔՕ 976-րդ հոդվածով նախատեսված պատասխանատվությունը, քանի որ ինչպես վերոնշյալ հոդվածում, այնպես էլ ՔՕ 971-րդ հոդվածում խոսքը գնում է ապրանքներ արտադրողի, աշխատանքներ կատարողի կամ ծառայություններ մատուցողի պատասխանատվության մասին, ինչպիսիք են ինչպես իրավատերը, այնպես էլ օգտագործողը: Միաժամանակ ընդգծենք, որ ՔՕ 976-րդ հոդվածի բովանդակության վերլուծությունից հետևում է, որ այստեղ խոսքը չի վերաբերում բացառապես վնաս պատճառելու հետևանքով պահանջ ներկայացնելուն: Այդպիսի պահանջն օգտագործողին կամ իրավատիրոջը կարող է պայմանավորված չլինել վնասի առկայությամբ, այլ սահմանափակվել որակին անհատատասխան, ոչ կոմպլեկտավորված ապրանքի կամ ծառայության ձեռք բերմամբ:

1. Гражданское право. Учебник. Том 1. Под ред. А.П. Сергеева, Ю. К. Толстого. Проспект. М., 2005, с. 755-756, Гражданское право. В 4-х томах. Том 4. Обязательственное право. 3-е издание. Под ред. Е.А. Суханова. М., 2008 (<http://www.alleng.ru/d/jur/jur407.htm> 2011 թվականի դրությամբ), Гражданское право Российской Федерации. Том 2. Под ред. О.Н. Садикова. Инфра-М, М., 2006, с. 429-430.

2. **Чирков А.П.** Ответственность в системе права. 1996 (<http://ex-jur.ru/law/news.php?newsid=841#sdfnote10sym> 2011 թվականի դրությամբ):

3. **Քարանդեան Տ.Կ.** Գույրային պատասխանատվության ինստիտուտի էվոլյուցիան և արդիական հիմնասարքերը, Երևան, 2006, 59-60 էջեր:

4. Гражданское право. Учебник. Том 1. Под ред. А.П. Сергеева, Ю. К. Толстого. Проспект. М. 2005, с. 644. Рузакова О.А. Гражданское право. МФА, М., 2004, с. 77.

5. Цивильն անցումը քաղաքացիական պատասխանատվությանը պայմանավորված է նրանով, որ վերջինս իրավաբանական պատասխանատվության տեսակներից է (**Братуев С.Н.** Юридическая ответственность и законность. (Очерки теории), Москва, 1976 (<http://pravoznavec.com.ua/books/166/12149/17/#chapter> 2011 թվականի դրությամբ) և սույն հոդվածի ուսումնասիրության առարկայից դուրս է ընդհանրապես պատասխանատվության տեսակների և դրանց սեռային պատկանելության ուսումնասիրումը:

6. Гражданское право. Часть 1-е. Под ред. Мозолина В.П., Масляева А.И. Москва, 2005 (<http://www.alleng.ru/d/jur/jur137.htm> 2011 թվականի դրությամբ):

7. Гражданское право. Учебник. Том 1. Под ред. А.П. Сергеева, Ю., 2005, с. 644.

8. **Грудына Л. Ю., Спектор А. А.** Гражданское право России. ЮСТИЦИНФОРМ, М., 2008, с. 145. **Зенин И. А.** Гражданское право Российской Федерации. М., 2003, с. 214.

9. Гражданское право Российской Федерации. Том 1. Под ред. О.Н. Садикова. Инфра-М, М., 2006, с. 432.

10. Гражданское право Российской Федерации. Том 1. Под ред. О.Н. Садикова. Инфра-М, М., 2006, там же.

11. Юридическая энциклопедия. Отв. ред. Б.Н. Топорин, Юристы, М., 2001, с. 687. Խ. Վ. Տիխոմիրովի և Ս.Յու. Տիխոմիրովի հեղինակած «Քրավաբանական հանրագիտարան»-ում քաղաքացիական պատասխանատվությունը բնորոշվում է հետևյալ կերպ. իրավաբանական պատասխանատվության տեսակներից մեկը, քաղաքացիական իրավունքի նորմերով սահմանված իրավական հետևանքներ, որոնք վրա են հասնում անձի կողմից քաղաքացիական իրավունքով նախատեսված այն պարտականություններ չկատարելու արդյունքում, որը կապված է այլ անձի օրելելով քաղաքացիական իրավունքների խախտման հետ (Юридическая энциклопедия. Под ред. М.Ю. Тихомирова, Издание г-на Тихомирова М.Ю. М., 1997, с. 98):

12. **Քարանդեան Տ.Կ.** Գույրային պատասխանատվության ինստիտուտի էվոլյուցիան և արդիական հիմնասարքերը, Երևան, 2006, էջ 58:

13. **Хачатуров Р.Л., Липинский Д.А.** Общая теория юридической ответственности. Издат. Р. Асланова "Юридический центр пресс", Санкт-Петербург, 2007, с. 159-160.

14. **Քարանդեան Տ.Կ.** Գործարարական իրավունք: Ուսումնական ձեռնարկ, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, Երևան, 2007, 24-40 էջեր: **Востриков Г.Г.** Предпринимательское право. (<http://pravoznavec.com.ua/books/318/24210/14/#chapter>), Лиягин Н.Н. Предпринимательское право. Учебное пособие. (<http://pravoznavec.com.ua/books/316/24084/14/#chapter>), Российское предпринимательское право. Под ред. И.В. Еришова, Г.Д. Отнюкова. Велби, Проспект, М., 2010, 136-139.

15. Տ.Կ. Քարանդեանը, անդրադարձնալով գույրային պատասխանատվության պրոբլեմին, մասնավորապես նշում է, որ պարտականությունների պատշաճ կատարման ապահովող սանկցիաները ոչ մի պարագայում պատասխանատվություն համարվել չեն կարող: Հակառակ դեպքում երբ պարտավորության հարկադիր կատարման ձևով «պատասխանատվությունից» բացի, գանձվեն նաև վնասներ և տուժանք, ապա առկա է կիսնորմեր ընդունել, որ սույնպես կրում է «երկակի» պատասխանատվություն (Գույրային պատասխանատվության ինստիտուտի էվոլյուցիան և արդիական հիմնասարքերը, Երևան, 2006, էջ 55-56):

16. Նույն տեղում:

17. **Абрамова Е.Н., Аверченко Н.Н., Байгушева Ю.В.** Гражданское право. Учебник В 3-х томах. Том 2. Проспект, М., 2010, с. 442.

18. Гражданское право Российской Федерации. Том 2.

Под ред. О.Н. Садикова. Инфра-М, М., 2006, с. 429-430. Այս առումով անհրաժեշտ է նշել, որ ֆրանչայզինգում կողմերի պատասխանատվության վերաբերյալ որոշ հեղինակներ արտահայտում են այն կարծիքը, թե գոյություն ունեն պատասխանատվության երեք մակարդակ: Առաջին մակարդակում ներառվում են պատասխանատվություն նախատեսող ընդհանուր դրույթները, որոնք կիրառելի են բոլոր պայմանագրերի համար: Երկրորդ մակարդակը ներառում է օգտագործողի նկատմամբ իրավախորջ պատասխանատվությունը կանոնակարգող դրույթները, իսկ երրորդ մակարդակում ներառված դրույթները վերաբերում են սպառողների պահանջներով իրավախորջ սուբսիդիար և (կամ) համապարտ պատասխանատվությանը (Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. Брагинский М.И., Витрянский В.В. М., 2002 (www.pravoznavec.com.ua/books/242/41/#chlist 2011 թվականի դրությամբ):

19. Թեև պատասխանատվությունը գերազանցապես առաջանում է պայմանագրային պարտավորությունների խախտման արդյունքում, սակայն այն չի սահմանափակվում պայմանագրային պարտավորությունների ոչ պատշաճ կատարմանը կամ չկատարմանը: Կարծում ենք, որ պատասխանատվությունը կարող է վրա հասնել նաև ֆրանչայզինգային հարաբերություններ կանոնակարգող իրավական ակտերի պահանջները չկատարելու հետևանքով:

20. Ոչ պատշաճ կարող են դիտվել օգտագործողի կողմից ծառայությունների մատուցման կամ ապրանքների արտադրության ընթացքում այնպիսի թերազմաները և խախտումները, որոնք սպառողին կորկեն նրանից, ինչը նա կատարող իրավախորջ մտոյց նույն ծառայությունը ստանալուց կամ ապրանքը ձեռք բերելուց:

21. **Քարանդեան Տ.Կ.** Գործարարական իրավունք: Ուսումնական ձեռնարկ, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, Երևան, 2007, էջ 173:

22. Որպես օրինակ կարող են լինել հարկային պարտավորությունների ժամանակին չկատարել, որի հետևանքով հաշվարկվում են տույժեր կամ սանհրապակե նորմերը և կլանվում են չստացված, որի արդյունքում դարձյալ կիրառվում են վարչական պատասխանատվության միջոցներ և այլն:

23. Коммерческое право. Часть I - А.Ю. Бушев, О.А. Городов, Н.Л. Вещунова, Санкт-Петербург, 1998, с. 427.

24. ԶՕ 26-րդ գլուխը:

25. ԶՕ 976-րդ հոդվածը:

26. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, 2-րդ մաս, 2-րդ հրատարակչություն, Տ.Կ. Քարանդեանի, Գ.Վ. Լևաբախյանի խմբագրությամբ, Երևան, 2008, էջ 482:

27. Гражданское право. В 4-х томах. Том 4. Обязательственное право. 3-е издание. Под ред. Е.А. Суханова. М., 2008 (<http://www.alleng.ru/d/jur/jur407.htm> 2011 թվականի դրությամբ), Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Москва. 2002 (www.pravoznavec.com.ua/books/242/41/#chlist 2011 թվականի դրությամբ), Гражданское право. Под ред. С. Гришаева. Норма, Инфра-М., (<http://pravoznavec.com.ua/books/12/749/41/#chapter> 2011 թվականի դրությամբ), Абрамова Е.Н., Аверченко Н.Н., Байгушева Ю.В.Гражданское право. Учебник В 3-х томах. Том 2. Проспект, М., 2010, с. 441-442. **Колесников В.** Построение франчайзингового бизнеса. Курс для правообладателей и пользователей франшиз. СПб., Питер, 2008, с. 243-244.

28. **Рузакова О.А.** Гражданское право. Московская финансово-промышленная академия. М., 2004, с. 263.

29. **Филина Ф.Н.** Франчайзинг: правовые основы деятельности. ГроссМедиа Ферлаг, М., 2008, с. 62-63.

30. Կարծում ենք, որ այս խնդիրն առկա է նաև մեր երկրում, քանզի ֆրանչայզինգային հարաբերություններում որպես իրավասեր հիմնականում հանդես են գալիս օտարերկրյա կազմակերպությունները:

31. Гражданское право. Учебник. Том 2. Под ред. А.П. Сергеева, Ю. К. Толстого. Проспект. М., 2005, с. 756.

32. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, 2-րդ մաս, 2-րդ հրատարակչություն, Տ.Կ. Քարանդեանի, Գ.Վ. Լևաբախյանի խմբագրությամբ, Երևան, 2008, էջ 21:

33. Гражданское право. В 2-х частях. Часть 2-е. Под ред. Мозолина В.П. М., 2007 (<http://www.alleng.ru/d/jur/jur137.htm> 2011 թվականի դրությամբ):

34. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. В 3-х томах. Том 2, Юрайт-Издат, М., 2004 (<http://www.alleng.ru/d/jur/jur097.htm> 2011 թվականի դրությամբ):

35. Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Москва, 2002 (www.pravoznavec.com.ua/books/242/41/#chlist).

ՈՉ ԼՐԻՎ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱԳԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Քաղաքացիական դատավարության իրավունքի գիտությունում ուշադրության արժանի, կարևորագույն հարցերից է ոչ լրիվ վերաքննության սահմանների ուսումնասիրությունը, որն իր արդիականությունը մինչ օրս չի կորցնում և կանխորոշում է վերաքննության կարգով բողոքարկված դատական ակտի վերանայման շրջանակները:

ՀՀ ՔԳՕ 219-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում:*

Ընդ որում, դատական պրակտիկայում բավականին խնդրահարույց է ՔԳՕ 219-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված կանոնի իրավակիրառման հարցը: Նախևառաջ, վերոնշյալ կանոնը կանխորոշում է վերաքննության կարգով դատական ակտի վերանայման օբյեկտային սահմանները՝ նախատեսելով, որ վերաքննիչ դատարանը կարող է վերանայել միայն՝

- դատական ակտի բողոքարկված մասը,
- այն հիմքերի և հիմնավորումների շրջանակներում, որոնք ներկայացվել են վերաքննիչ բողոքում,
- այն պահանջների մասով, որոնք առաջին ատյանի դատարանում հանդիսացել են քննության առարկա, և որոնց վերաբերյալ դատարանը վճիռ է կայացրել:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թիվ ԵԱՆԳ/2534/02/08 24.07.2009թ. որոշմամբ արձանագրել է, որ վերաքննիչ բողոքի սահմաններից դուրս գալը հիմք է դատական ակտը բեկանելու համար: Ընդ որում, նշված որոշմամբ վճռաբեկ դատարանը պարզաբանել է վերաքննիչ վերանայման օբյեկտային սահմանները, որոնց բովանդակությունից բխում է նաև, որ վերաքննիչ բողոքը կարող է ընդգրկել միայն ստորադաս ատյանում քննության առարկա դարձած պահանջների վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը ստուգելու խնդիրը: Վճռաբեկ ատյանը գտել է, որ դատարանը պարտավոր է քաղաքացիական գործը հարուցել միայն համապատասխան հայցի կամ դիմումի հիման վրա, քաղաքացիական գործը քննել միայն այդ գործով ներկայացված հայցապահանջների շրջանակներում (ՔԳՕ 3-րդ հոդված և 131-րդ հոդված, մաս 1-ին, կետ 4): Վերաքննիչ դատարանը, վերանայելով դատական ակտը, վերաքննիչ բողոքի բավարարման հիմքում չի կարող դնել հանգամանք, որի վերաբերյալ բողոքաբերը պահանջ չի ներկայացրել առաջին ատյանի դատարան և այդ կապակցությամբ գործի քննության ժամանակ չի հայտնել իր դիրքորոշումը, որոնք էլ իրենց հերթին չեն արտահայտվել վերաքննիչ բողոքում¹: Հետևաբար, հայցվորի կողմից դատա-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

րանում հայցի առարկան չփոխելու և դրա վերաբերյալ վերաքննիչ բողոքում դիրքորոշում չարտահայտելու կամ որևէ հիմք և հիմնավորում չներկայացնելու պայմաններում վերաքննիչ դատարանը չի կարող դուրս գալ վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից:

Սեր կարծիքով քաղաքացիական դատավարությունում վերաքննության սահմանները կանխորոշում են երկու հիմնական կանոն՝

- վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի դուրս գալ վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների շրջանակներից,

- վերաքննիչ դատարանը պարտավոր է անդրադառնալ բողոքի շրջանակներում գործով պարզված և բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող բոլոր փաստերը հետազոտելու և գնահատելու հարցին:

Այսպես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ԵՇԳ/0990/02/08 11.08.2009թ. որոշման մեջ նշել է, որ վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզման հանգելու համար պարտավոր է վերաքննիչ բողոքի շրջանակներում հետազոտել և գնահատել գործով պարզված և վերաքննիչ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող բոլոր փաստերը և միայն նշված պահանջների պահպանման արդյունքում որոշել վերաքննիչ բողոքը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ մերժելու հարցը:

Գտնում ենք, որ վերաքննիչ դատարանը վերաքննիչ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերի շրջանակը պետք է որոշի՝ հիմնվելով ինչպես վերաքննիչ բողոքի, այնպես էլ վերաքննիչ բողոքի պատասխանի (եթե այդպիսին ներկայացվել է) հիման վրա, ղեկավարվելով օրենքով: Բացի այդ, վերաքննության սահմանները կոնխորոշող կանոնները ենթադրում են երկու իրավական նախադրյալ, որոնք

պայմանականորեն կարելի է դասակարգել բացասականի և դրականի: Բացասական նախադրյալը վերաքննության սահմանների պահպանումը պայմանավորում է վերաքննիչ դատարանի՝ վերաքննիչ բողոքի շրջանակներից դուրս չգալու պարտականությամբ, այսինքն՝ պետք է առկա չլինեն դատական ակտի վերանայման օբյեկտային սահմաններից դուրս դատավարական գործողություններ, ինչպես նաև դրանցով պայմանավորված դատավարական ներգործության միջոցներ չկիրառվեն: Դրական նախադրյալը ենթադրում է, որ վերաքննիչ դատարանը պետք անդրադառնա վերաքննիչ բողոքի շրջանակներում ներկայացված և բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող բոլոր փաստերին, ներկայացված պահանջներին, որոնց վերաբերյալ բողոք բերողն առաջին ատյանի դատարանում արտահայտել է որոշակի դիրքորոշում:

Թե տեսական և թե գործնական առումով հատկապես կարևորվում է այն հարցը, թե օրենքի որևէ դրույթի խախտման վերաբերյալ վերաքննիչ բողոքի հիմքի բացակայության պայմաններում այդ դրույթին անդրադառնալու դեպքում վերաքննիչ դատարանն արդյոք դուրս է գալիս վերաքննիչ բողոքի սահմաններից: Վերոնշյալ հարցի կապակցությամբ իրավական դիրքորոշում է պարունակում ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ՏԳ/0019/02/08 27.05.2009թ. որոշումը, որի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի դատական ակտի բեկանման հիմքում դնել վերաքննիչ բողոքի հիմքերում չնշված իրավունքի (օրենքի) խախտման փաստը: Այսպես, առաջին ատյանի դատարանի վճռի դեմ վերաքննիչ բողոքը բերվել էր ՀՀ ՔԳ-Օ 28-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի, այն է՝ սահմանափակվել էր գործին մասնակցող անձի՝ ապացույցներ ներկայացնելու և ապացույցների հետազոտմանը մասնակցելու իրավունքը, ՀՀ ՔԳ-Օ 31-րդ հոդվածի (ոչ պատշաճ կողմի փոխարին-

ման) դրույթների խախտման հիմքով, սակայն վերաքննիչ դատարանը, չանդրադառնալով բողոք բերած անձի կողմից մատնանշված դատավարական նորմերի խախտումների հիմնավորվածության հարցին, բեկանել էր դատական ակտը, բեկանման հիմքում դնելով ստորադաս դատարանի կողմից ՀՀ ՔԳՕ 53-րդ հոդվածի պահանջների խախտման փաստը: Վճռաբեկ դատարանը գտել էր, որ վերաքննիչ դատարանը դուրս է եկել վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից՝ դրանով իսկ խախտելով ՀՀ ՔԳՕ 219-րդ հոդվածի կանոնները:

Այս հանգամանքը կարելի է ոչ լրիվ վերաքննության թերություն համարել այն առումով, որ առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ թույլ տրված խախտումը վերաքննիչ բողոքում չնշելը գրկում է վերաքննիչ դատարանին դրանց արձագանքելու հնարավորությունից, ինչի հետևանքով ոչ իրավաչափ արդարադատության արդյունքում կայացված դատական ակտը կարող է օրինական ուժի մեջ մնալ:

Քննարկվող օրինակը վերաբերում էր նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի այն խախտումներին, որոնք չէին վկայակոչվել վերաքննիչ բողոքի հիմնավորումներում: Սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ դատավարության օրենքը դատական ակտի բեկանման հիմք է համարում ինչպես գործի ելքի վրա ազդող նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումները (ՔԳՕ 226-րդ հոդված, մաս 1), այնպես էլ սահմանում է դատական ակտի անվերապահ բեկանման հիմքեր, որոնք բոլոր դեպքում հանգեցնում են դատական ակտի վերացման: Այսպես, ՀՀ ՔԳՕ 228-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վճիռը բոլոր դեպքում ենթակա է բեկանման, եթե դատարանը գործը քննել է ոչ օրինական կազմով, գործին մասնակցող անձանցից որևէ մեկի բացակայությամբ, որը պատշաճ ձևով չի տեղեկացվել դա-

տական նիստի ժամանակի և վայրի մասին և այլն: Բնականաբար հարց է առաջանում, թե ինչպես պետք է վարվի վերաքննիչ դատարանը, եթե առկա է դատական ակտի անվերապահ բեկանման որևէ հիմք, սակայն բողոքաբերը դրա մասին նշում չի կատարել վերաքննիչ բողոքում: Նախևառաջ, ՀՀ ՔԳՕ 228-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «վճիռը բոլոր դեպքերում ենթակա է բեկանման» արտահայտությունը տարակարծ մեկնաբանությունների տեղիք է տալիս: Մի դեպքում մենք կարող են այն մեկնաբանել, որ դատական ակտը պետք է բոլոր դեպքերում բեկանվի՝ անկախ վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից: Մյուս դեպքում, երբ մենք վեր են լուծում 228-րդ հոդվածի ընդհանուր բովանդակությունը՝ դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումը կամ սխալ կիրառումը վճռի բեկանման հիմք է, եթե հանգեցրել կամ կարող էր հանգեցնել գործի սխալ լուծման, և դատարանի՝ ըստ էության ճիշտ վճիռը միայն ձևական նկատառումներով բեկանվել չի կարող, ապա տեսնում ենք, որ «բոլոր դեպքերում» արտահայտությունը պետք է մեկնաբանել որպես օրենքով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում դատական ակտի բեկանման պարտադրանք՝ անկախ այն հանգամանքից, թե գործն ըստ էության ճիշտ է լուծվել, թե ոչ: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի պրակտիկայից (թիվ ՏԳ/0019/02/08 27.05.2009թ. որոշում, թիվ 08-1442 04.03.2011թ. որոշում) բխում է, որ նույնիսկ դատական ակտի անվերապահ բեկանման հիմքերի առկայության պարագայում, վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի դուրս գալ վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից և բեկանել դատական ակտը:

Գտնում ենք, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի այս իրավական դիրքորոշումը միանշանակորեն ընդունել չի կարելի: Նախևառաջ, վճռաբեկ ատյանը հաշվի չի առել երկու կարևորագույն հանգամանք՝ բողոքաբերը որքանով հնարավո-

Քաղաքացիական դատավարութուն

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

46

րություն ունի վկայակոչելու համապատասխան դատավարական իրավունքի խախտումը կամ դատական ակտի անվերապահ բեկանման հիմքը, երկրորդ՝ դրանք արդարադատության այնպիսի կոպիտ և հիմնարար խախտումներ են, որոնք միանշանակորեն հանգեցնում են դատարանի գործունեության անհրավաչափության՝ կասկածի տակ դնելով նաև ոչ իրավաչափ արդարադատության իրականացման արդյունքում կայացված դատական ակտի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը: Հետևաբար հարց է առաջանում, թե որքանով է նպատակահարմար նման դատական ակտի գոյությունը, ինչպես նաև վերաքննիչ ատյանին այն բեկանելու հնարավորություն չընձեռնելը: Օրինակ՝ ՔԳՕ 228-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ դատական ակտը ենթակա է բեկանման, եթե վճիռը ստորագրել է ոչ այն դատավորը, որը կայացրել այն, ինչպես նաև, եթե վճիռը կայացրել է ոչ այն դատավորը, որը մտնում է գործը քննող դատարանի կազմի մեջ: Գործին մասնակցող անձը պարտավոր չէ ծանոթ լինել դատավորի ստորագրությանը կամ կարող է դատավարական հնարավորություն չունենալ հստակ պարզելու, թե կոնկրետ որ դատավորն է կայացրել վճիռը՝ այն ստորագրողը, թե ոչ, ուստի կարող է վերաքննիչ բողոքում չնշել այդ մասին: Կամ ինչպես պետք է վարվի վերաքննիչ ատյանը, երբ գործը ստանալով՝ պարզում է, որ այնտեղից բացակայում է դատական նիստի արձանագրությունը: Մի դեպքում գործին մասնակցող անձը սահմանափակված է դատավարական իրավունքի նորմի խախտումը բողոքում վկայակոչելու հարցում, իսկ մյուս դեպքում՝ վերաքննիչ դատարանն ուղղակիորեն զրկված է ստորադաս դատական ատյանի գործողությունների օրինականությունը ստուգելու հնարավորությունից, քանի որ դրանք իրենց արտացոլումն են ստանում դատական նիստի արձանագրության մեջ, որը բացակայում է գործից (ՔԳՕ

146-149-րդ հոդվածներ): Եթե դատարանը գործը քննել է ոչ օրինական կազմով, սպա վճիռն ընդհանրապես արդարադատության ակտ համարվել չի կարելի, քանի որ այն դառնում է ոչ իրավագործարմնի կողմից կայացված ակտ, խախտվում է արդար դատաքննության իրավունքի տարր հանդիսացող՝ օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի կողմից իր մասնակցությամբ գործի քննության իրավունքը: Այսինքն՝ ինքնին դատական ակտը դառնում է անօրինական: Հետևաբար դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակությունից ուղղակիորեն բխում է, որ քաղաքացիական դատավարությունում անհրաժեշտ է բացառել արդարադատության ակնհայտ թերություններով և կոպիտ խախտումներով կայացված դատական ակտերի գոյությունը: Միայն այդ դեպքում մենք կարող ենք խոսել քաղաքացիական շրջանառության մասնակցների սուբյեկտիվ իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության և քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների կայունության մասին:

Բացի այդ, անհրաժեշտ է պարզել նաև, թե վերաքննիչ բողոքում իրավունքի խախտումն արձանագրող փաստական հանգամանքի նշումը, առանց կոնկրետ իրավական նորմի մատնանշմամբ, որքանով կարող է դատական ակտի բեկանման հիմք հանդիսանալ: Այսպես, թիվ ԱԱԳ-08-1442 քաղաքացիական գործով բողոքաբերը վերաքննիչ բողոքի հիմքում դրել էր դատական նիստին մասնակցելու հնարավորություն չունենալու հանգամանքը, իսկ վերաքննիչ դատարանը բեկանել էր դատական ակտը, բեկանման հիմքում դնելով գործին մասնակցող անձի՝ դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին պատշաճ ծանուցված չլինելու փաստը (ՀՀ վերաքննիչ դատարանի թիվ 08-1442 22.07.2010թ. որոշում): ՀՀ ՔԳՕ 78-րդ հոդվածով նախատեսված՝ դատական նիստի ժամի և վայրի մասին գործին մասնակցող անձանց

տեղեկանալու իրավունքը և դատարանի տեղեկացնելու պարտականությունն ուղղակիորեն կապված են ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված օրենքի առջև բոլորի հավասարության համընդհանուր սկզբունքի և դրանից բխող ու դատավարության օրենքով նախատեսված մրցակցության և կողմերի իրավահավասարության սկզբունքի հետ²: Սակայն վճռաբեկ դատարանը գտել էր, որ վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ բողոք բերողը հստակ նշել է, որ հնարավորություն չի ունեցել մասնակցել դատական նիստին և որևէ անդրադարձ չի կատարել դատական նիստի մասին ծանուցված չլինելու հարցին (ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ 08-1442 04.03.2011թ. որոշում): Ընդ որում, չպետք է անտեսել նաև այլ հանգամանք՝ ՔԴ-Օ 220-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանը որոշման մեջ նշում է գործով պարզված և վերաքննիչ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը: Այսինքն՝ օրենքը վերաքննիչ դատարանի վրա դրել է բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը պարզելու պարտականություն: Ուստի, վերաքննիչ բողոքում ներկայացված պահանջը բավարարելու կամ մերժելու հարցը որոշելիս դատարանը պետք է կիրառի համապատասխան իրավական ակտերի դրույթները նաև այն դեպքերում, երբ բողոք բերողը վկայակոչել է միայն իրավունքի խախտման փաստերը, առանց կոնկրետ իրավունքի նորմերի վրա հղում կատարելու: Բացի այդ, վճռաբեկ դատարանը մեկ այլ՝ ԵՇԴ/0990/02/08 11.08.2009թ. որոշմամբ անդրադարձել է վերաքննիչ բողոքի շրջանակներում գործով պարզված և բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող բոլոր փաստերը հետազոտելու և գնահատելու հարցին³, սակայն **մեր կարծիքով, բողոքի շրջանակներում գործով պարզված հանգամանքները ներառում են բո-**

ղոքարկված դատական ակտի օրյեկտային սահմանները: Վերաքննիչ դատարանը պետք է պարզի, թե դատական ակտը որ մասով է բողոքարկված, որից հետո անդրադառնա բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող բոլոր փաստերը հետազոտելու և գնահատելու հարցին: Հետևաբար, վերաքննիչ բողոքում ստորադաս առյուծում գործի քննության ժամանակ թույլ տրված խախտումների փաստացի նշումը պետք է համարել բավարար:

Գտնում ենք, որ վճռաբեկ դատարանի՝ վերը ներկայացված դիրքորոշումները ենթակա են վերանայման, դրանք պետք է համապատասխանեցվեն անձի դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքներին, այդ թվում՝ արդարադատության մատչելիության սկզբունքին, հատկապես, երբ ՀՀ սահմանադրական դատարանը, բացահայտելով ՔԴ-Օ 208-րդ հոդվածի 3-րդ մասի բովանդակությունը, դատարանում իրավական դիրքորոշումը հայտնելու պարտականություն գործին մասնակցող անձանց համար չի նախատեսել:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 47-րդ հոդվածը նախատեսում է վերաքննության սահմանները փաստի հարցում, որը համապատասխանաբար իր արտացոլումն է գտել ՀՀ ՔԴ-Օ 219-րդ հոդվածում: Ընդ որում, իրավունքի հարցում վերաքննության սահմանները կանխորոշող հատուկ դրույթ ՀՀ դատական օրենսգրքով նախատեսված չէ, այլ միայն օրենսգրքի 39-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանվել է, որ վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում, որը ներառում է և՛ փաստի, և՛ իրավունքի հարցում վերաքննության սահմանները:

Փաստի հարցում վերաքննության սահմանները կանխորոշող դրույթ նախատեսված է ՀՀ ՔԴ-Օ 219-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, որի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի նոր ապա-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

ցույց ընդունելու և բողոքը քննելիս հիմնվում է միայն այն ապացույցների վրա, որոնք ներկայացվել են առաջին ատյանի դատարանին: Եթե առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ ապացույցը չի ներկայացվել կողմերի կամքից անկախ հանգամանքներով, ապա վերաքննիչ դատարանը բեկանում է գործը և այն ուղարկում համապատասխան առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության, եթե գտնում է, որ ապացույցն էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար:

Ներկայացված կանոնն արդարացիորեն ամրագրում է փաստի հարցում վերաքննության սահմանները՝ միաժամանակ ապահովելով, որպեսզի վերաքննիչ դատարանում քննության առարկա (հետազոտման և գնահատման) հանդիսանան միայն առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցները, որոնց գնահատման վերաբերյալ դատարանը որոշակի եզրակացությունների է հանգել, որոնք դրվել են գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի հիմքում և կանխորոշել վերջինիս իրավաչափությունը: Վերաքննիչ ատյանը ստուգում է առաջին ատյանի դատարանի գործողությունների (անգործության) ճշտությունը, ինչն առաջին հերթին անհրաժեշտ է բողոքարկված դատական ակտի օրինականության և հիմնավորվածության վերաբերյալ վերջնական եզրահանգումներ անելու համար: Պետք է նշել սակայն, որ վերոնշյալ կանոնի շարադրանքը լուրջ բարեփոխման կարիք ունի, այլապես դրանում տեղ գտած ձևակերպումները հակասական մեկնաբանությունների տեղիք են տալիս, մասնավորապես՝ ՔԳՕ 219-րդ հոդվածի 2-րդ մասում տեղ գտած «վերաքննիչ դատարանը բեկանում է գործը» արտահայտությունը ճիշտ համարել չի կարելի, քանի որ ՔԳՕ 221-րդ հոդվածով նախատեսվել են **գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը** բեկանելու՝ վերաքննիչ դատարանի լիազորությունները: Այսինքն՝

օրենքով նախատեսված դեպքերում բեկանման ենթակա է դատական ակտը, այլ ոչ թե քաղաքացիական գործը: Բողոքարկման օբյեկտ է նաև դատական ակտը, այլ ոչ թե գործը:

Գտնում ենք, որ ՔԳՕ 219-րդ հոդվածի 2-րդ մասում «վերաքննիչ դատարանը բեկանում է գործը» արտահայտության փոխարեն պետք է օգտագործել «վերաքննիչ դատարանը բեկանում է դատական ակտը և գործն ուղարկում է համապատասխան առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության» արտահայտությունը:

Բացի այդ, հոդվածում նշվել է, որ վերաքննիչ դատարանը նոր ապացույցներ ընդունելու իրավունք չունի և կարող է հիմնվել միայն այն ապացույցների վրա, որոնք ներկայացվել են առաջին ատյանի դատարանին՝ բացառություն համարելով միայն այն դեպքը, երբ առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ ապացույցը չի ներկայացվել կողմերի կամքից անկախ պատճառներով: Նախևառաջ, ՀՀ ՔԳՕ 28-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ ապացույցներ ներկայացնելու և դրանց հետազոտմանը մասնակցելու իրավունքով օժտված են գործին մասնակցող անձինք՝ կողմերը (դիմողները), երրորդ անձինք, որոնք ՔԳՕ 205-րդ հոդվածի ուժով միաժամանակ վերաքննիչ բողոքարկման ինքնուրույն սուբյեկտներ են: Հետևաբար դատավարության օրենքով նախատեսված իրավակարգավորումը պետք է բացառություն աներ ոչ միայն կողմերի, այլև գործին մասնակցող բոլոր անձանց կամքից անկախ հանգամանքներով ապացույցներ չներկայացնելու պարագան:

Գտնում ենք, որ ՔԳՕ 219-րդ հոդվածի 2-րդ մասում «կողմերի կամքից անկախ հանգամանքներով» արտահայտության փոխարեն անհրաժեշտ է օգտագործել «գործին մասնակցող անձանց կամքից անկախ հանգամանքներով» արտահայտությունը:

Ավելին, եթե վերաքննիչ դատարանը նոր ապացույցներ ընդունելու իրավունքով օժտված չէ, ապա ինչպես պետք որոշի, թե առաջին ատյանի դատարանում գործին մասնակցող անձանց կամ-քից անկախ հանգամանքներով չներկայացված ապացույցը գործի լուծման համար էական նշանակություն ունի, թե ոչ: Չէ՞ որ վերաքննիչ դատարանը պետք է ընդունի նոր ապացույցը, հետագոտի և գնահատի այն, որպեսզի կարողանա որոշել, թե այն գործի լուծման համար ինչ նշանակություն ունի:

Գտնում ենք, որ վերաքննիչ դատարանը կարող է նոր ապացույցներ ընդունել, եթե դրանք առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ չեն ներկայացվել գործին մասնակցող անձանց կամքից անկախ պատճառներով, սակայն վերաքննիչ դատարանը նոր ապացույցի հիման վրա նոր փաստ հաստատել չի կարող: Վերաքննիչ դատարանը, գտնելով, որ նոր ապացույցն էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար, բոլոր դեպքերում պարտավոր է բեկանել դատական ակտը և առանց նոր փաստ հաստատելու, գործն ուղարկել ստորադաս ատյանի համապատասխան դատարան՝ նոր քննության:

Հետևաբար ՔԳՕ 219-րդ հոդվածի 2-րդ մասը պետք է ունենա հետևյալ շարադրանքը. «*Վերաքննիչ դատարանը բողոքը քննելիս հիմնվում է միայն այն ապացույցների վրա, որոնք ներկայացվել են առաջին ատյանի դատարանին: Վերաքննիչ դատարանը նոր ապացույցն ընդունում է միայն այն դեպքում, եթե առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ այն չի ներկայացվել գործին մասնակցող անձանց կամքից անկախ հանգամանքներով: Վերաքննիչ դատարանը նոր ապացույցի հիման վրա նոր փաստ հաստատելու իրավունք չունի և տվյալ պարագայում բեկանում է դատական ակտը՝ գործն ուղարկելով համապատասխան առաջին*

ատյանի դատարան՝ նոր քննության, եթե գտնում է, որ նոր ապացույցն էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար»:

Վերաքննիչ դատարանի՝ նոր ապացույց ընդունելու իրավասությունը բխում է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱՆԳ/2177/02/08 27.05.2009թ. որոշման բովանդակությունից: Այսպես, վերաքննիչ բողոք բերողը պահանջել էր բեկանել առաջին ատյանի դատարանի վճիռը, քանի որ դատարանը խախտել էր ՔԳՕ 53-րդ հոդվածով նախատեսված՝ յուրաքանչյուր ապացույց գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության հիման վրա ներքին համոզմամբ գնահատելու կանոնը: Վերաքննիչ բողոքի հիմքում դրվել էր այն հանգամանքը, որ դատարանը հաշվի չի առել փորձագիտական եզրակացության որոշ կետերի, ինչպես նաև գործով ձեռք բերված այլ ապացույցների միջև առկա հակասությունը, և մերժել է կրկնակի փորձաքննություն նշանակելու մասին կողմի միջնորդությունը: Վերաքննիչ դատարանը չէր բավարարել կրկնակի փորձաքննություն նշանակելու մասին միջնորդությունը, մերժել էր վերաքննիչ բողոքը՝ առաջին ատյանի դատարանի վճիռը թողնելով օրինական ուժի մեջ (ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի թիվ ԵԱՆԳ/2177/02/08 12.02.2009թ. որոշում): Վճռաբեկ դատարանը բեկանել էր վերաքննիչ դատարանի որոշումը՝ պատճառաբանելով, որ բողոքաբերը կրկնակի փորձաքննություն նշանակելու մասին միջնորդություն ներկայացնելով, ըստ էության օգտվել է ՔԳՕ 47-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 48-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 49-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, 62-րդ հոդվածի 5-րդ մասով երաշխավորված իր դատավարական իրավունքներից, այդ թվում՝ անհրաժեշտ ապացույցն ինքնուրույն ձեռք բերելու հնարավորություն չունենալու դեպքում գործին մասնակցող անձինք իրավունք ունեն տվյալ ապացույցը պահանջելու

Քաղաքացիական դատավարութուն

միջնորդությամբ դիմել դատարան: Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ բողոք բերած անձի միջնորդությունն ուղղված է եղել գործի քննության համար էական նշանակություն ունեցող նոր ապացույց ձեռք բերելուն, որն առաջին ատյանում բողոքաբերը հնարավորություն չի ունեցել ներկայացնելու իր կամքից անկախ պատճառներով՝ միջնորդությունը մերժելու հետևանքով:

Հետևում է, որ վերաքննիչ դատարանը ոչ միայն կարող է նոր ապացույց ընդունել, այլև գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող նոր ապացույց ձեռք բերելուն ուղղված գործողություններ կատարել: Ընդ որում, վճռաբեկ դատարանի որոշման բովանդակությունից կարող ենք եզրակացնել մաս, որ վերաքննիչ բողոք բերողը կարող է բողոքին կից ներկայացնել գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող նոր ապացույցը, որն իր կամքից անկախ պատճառներով չէր ներկայացրել առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ, այնպես էլ կարող է հանդես գալ այդ ապացույցը ձեռք բերելու մասին միջնորդությամբ, եթե սեփական միջոցներով այն ձեռք բերելու հնարավորություն չունի: Այսինքն՝ վերաքննիչ բողոքում բավարար է միայն նոր ապացույցի վրա հղում կատարելը, որը գործի լուծման համար կարող է էական նշանակություն ունենալ: Այսպես, ՀՀ ՔԳ-Օ 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ փորձաքննություն կարող է նշանակվել միայն դատարանի որոշմամբ, ուստի, եթե դատարանը մերժել է փորձաքննություն նշանակելու մասին կողմի միջնորդությունը, ապա վերաքննիչ բողոք բերելիս վերջինս փորձագետի եզրակացությունը՝ նոր ապացույցը վերաքննիչ դատարանին ներկայացնել չի կարող, ուստի բավարար է փորձաքննություն նշանակելու մասին միջնորդությամբ հանդես գալը: Կամ ՔԳ-Օ 49-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձը, որը հնարավորություն չունի անհրաժեշտ ապացույցն

ինքնուրույն ձեռք բերել գործին մասնակցող կամ չմասնակցող անձից, որի մոտ այն գտնվում է, իրավունք ունի տվյալ ապացույցը պահանջելու միջնորդությամբ դիմել դատարան: Եթե դատարանը մերժում է ապացույց պահանջելու վերաբերյալ կողմի միջնորդությունը (օրինակ՝ դատարանը գտել է, որ այն գործի լուծման համար նշանակություն չունի և վերաբերելի չէ), ստացվում է, որ իր կամքից անկախ պատճառներով գործին մասնակցող անձը հնարավորություն չի ունեցել ապացույցը ներկայացնել առաջին ատյանի դատարան, ուստի, վերջինս վերաքննիչ բողոք բերելիս նոր ապացույցը ներկայացնելու պարտականություն չի կրում, այլ կարող է հանդես գալ միայն այն պահանջելու միջնորդությամբ:

Հարկ է նշել, որ ոչ բոլոր դեպքերում է, որ առաջին ատյանի դատարանում գործին մասնակցող անձի կամքից անկախ չներկայացված ապացույցը կարող է նոր ապացույց դիտարկվել: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թիվ ԵԱՆԳ/2019/02/08 22.04.2010թ. որոշմամբ անդրադարձել է այն հարցին, թե արդյոք գումար բռնագանձելու մասին վճիռ կայացնելուց հետո գումարի մասնակի մարում կատարելու մասին ապացույցը կարող է առաջին ատյանի դատարանում կողմերի կամքից անկախ չներկայացված ապացույց լինել և հիմք հանդիսանալ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը բեկանելու համար: Վերաքննիչ դատարանը ՀՀ հարավային քաղաքացիական դատարանի 26.02.2009թ. վճռի բեկանման հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ պատասխանողի կողմից ներկայացված կանխիկ մուտքի անդորրագիրը, ըստ որի՝ ընկերությանը որպես վարկային պարտքի մարում վճարվել է գումար, էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար: Մինչդեռ, վիճելի գումարի բռնագանձման վճիռը դատարանը կայացրել էր 26.02.2009 թվականին, իսկ վարկային պարտքի մարումը կատարվել էր 02.06.2009 թվականին՝ վերաքննիչ վա-

Քաղաքացիական դատավարութուն

րույթի ընթացքում: Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ պատասխանողի կողմից վարկի պարտքի մարումը կատարվել է դատական ակտը կայացվելուց հետո և ուղղված է փաստացի դատական ակտի կատարմանը, ուստի հիմնավոր չէ նաև այն պատճառաբանությունը, որ նշված ապացույցը կողմի կամքից անկախ հանգամանքներով չի ներկայացվել առաջին ատյանի դատարանում, քանի որ այն ձեռք է բերվել դատական ակտը կայացվելուց հետո:

Մեր կարծիքով, ՀՀ ԲԳՕ 219-րդ հոդվածի 2-րդ մասն այս առումով ևս պարզաբանման և լրամշակման կարիք ունի: Նախևառաջ, վճռաբեկ դատարանի որոշման բովանդակությունից բխում է, որ վերաքննության ընթացքում նոր ապացույց կարելի է դիտարկել առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ գոյություն ունեցող, սակայն գործին մասնակցող անձի կամքից անկախ պատճառներով չներկայացված ապացույցը: Սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ ապացույցներ են այն բոլոր փաստական տվյալները (տեղեկությունները), որոնք հաստատում են գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերը (ուղղված են գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների փաստական հիմնավորմանը), արտահայտված են օրենքով նախատեսված դատավարական ձևով՝ ապացուցման միջոցներում, և պետք է ստացվեն ու հետազոտվեն օրենքի պահանջների անշեղ պահպանմամբ: Ընդ որում, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի ԵԱՆԳ/2177/02/08 27.05.2009թ. որոշումից հետևում է, որ բողոք բերողը, եթե հնարավորություն չունի առաջին ատյանի դատարանում իր կամքից անկախ պատճառներով չներկայացված նոր ապացույցը ներկայացնել վերաքննիչ դատարան, ապա կարող է հանդես գալ նոր ապացույցը ձեռք բերելու կամ պահանջելու մասին միջնորդությամբ: Ուստի, սույն հոդվածը մեկնաբանելիս նախապատվությունը պետք է տալ

գործին մասնակցող անձի կողմից ոչ թե նոր ապացույցը ներկայացնելու, այլ բողոքում գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստը նշելու կամ ներկայացնելու կանոնին:

Գտնում ենք, որ տարակարծ մեկնաբանությունները բացառելու համար անհրաժեշտ է ԲԳՕ 219-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ պարբերությունում «ապացույցը» բառից հետո ավելացնել «կամ գործին մասնակցող անձի պահանջը հիմնավորող փաստը» արտահայտությունը: Այսինքն՝ մենք նախապատվությունը տալիս ենք գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստին, իսկ այդ փաստի արտահայտման դատավարական ձևի, ապացուցման միջոցների ընտրության հարցի լուծումն օրենքով սահմանված կարգով կարող է իրականացվել նաև վերաքննության փուլում:

Փաստի հարցում ոչ լրիվ վերաքննության սահմանները կանխորոշող հաջորդ կանոնը նախատեսված է ԲԳՕ 219-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերով՝ վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության ժամանակ առաջին ատյանի դատարանում հաստատված փաստերն ընդունվում են որպես հիմք, բացառությամբ այն դեպքի, երբ բողոքում վիճարկվում է այդ փաստը, և վերաքննիչ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ տվյալ փաստի վերաբերյալ եզրակացության հանգելիս առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ է թույլ տվել: Նման դեպքերում վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստ կամ հաստատված չհամարելու ստորադաս դատարանի հաստատված փաստը, եթե առաջին ատյանի դատարանի հետազոտած ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության: Բացի այդ, եթե առաջին ատյանի դատարանը հետազոտված ապացույցների հիման վրա դատական ակտում եզրակացության չի հանգել որևէ փաստի վերաբերյալ, ինչը պարտավոր էր անել, ապա վերաքննիչ դատարանն

Քաղաքացիական դատավարութիւն

իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստ, եթե առաջին ատյանի դատարանում հետազոտված ապացույցի հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության:

Պետք է նշել, որ նշված հոդվածի 4-րդ մասը թեև վերաքննիչ դատարանին ընձեռել է նոր փաստ հաստատելու իրավունքով այն դեպքում, եթե ստորադաս դատարանը պարտավոր էր իր կողմից հետազոտված ապացույցի հիման վրա որևէ եզրահանգումների գալ դատական ակտում, որը չէր արել, վերաքննիչ ատյանի դատական հայեցողությունը կանխորոշվում է որոնվող փաստի՝ գործի լուծման համար նշանակություն ունենալու հանգամանքով: Այսինքն՝ վերաքննիչ դատարանը բոլոր դեպքերում պարտավոր է եզրահանգումներ անել առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցի վերաբերյալ, սակայն նոր փաստի հաստատումը վերջինիս գնահատողական գործողությունների արդյունք է, և դատարանը յուրաքանչյուր դեպքի համար պետք է որոշի, թե հետազոտված ապացույցի հիման վրա հնարավոր է հաստատված համարել նոր փաստ, թե ոչ:

Կարելի է ասել, որ ոչ լրիվ վերաքննությունը հիմնականում խոցելի է դառնում փաստի հարցում վերաքննության սահմաններով, քանի որ վերաքննիչ դատարանում առաջին ատյանի կողմից հաստատված փաստերն ընդունվում են որպես հիմք, եթե գործին մասնակցող անձինք չեն վիճարկում դրանք, և փաստացի, վերաքննիչ դատարանը կարող է հիմնվել նաև ոչ իրավաչափորեն հաստատված փաստերի վրա: Ընդ որում, ԲԴՕ 219-րդ հոդվածի 3-րդ մասում օրենսդրի կողմից «և» շաղկապի օգտագործումը նշանակում է, որ վերաքննիչ վարույթում այդ փաստերը հիմք չընդունելու համար անհրաժեշտ է, որ վերաքննիչ բողոքում վիճարկվի այդ փաստը, և վերաքննիչ դատարանը միաժամանակ գտնի, որ առաջին ատյանի դատարանը

փաստի հաստատման վերաբերյալ եզրակացության հանգելիս ակնհայտ սխալ է թույլ տվել:

Պետք է նշել նաև, որ իրավաբանական գրականության մեջ նշվող ոչ լրիվ վերաքննության այս թերությունը միանշանակորեն ընդունել չի կարելի⁴: Մեր կարծիքով ոչ իրավաչափ դատական ակտերի գոյությունը կամ ոչ իրավաչափորեն հաստատված փաստերի ընդունումը հնարավոր է և՛ լրիվ, և՛ ոչ լրիվ վերաքննության պարագայում: Օրինակ՝ վերաքննության հիմքը վերաքննիչ բողոքն է, ուստի, երկու դեպքում էլ վերաքննիչ դատարանը չի կարող ձեռնամուխ լինել դատական ակտի վերանայմանը, եթե դրա դեմ վերաքննիչ բողոք չի բերվել: Ուղղակի լրիվ վերաքննությունն առավելապես է երաշխավորում ոչ իրավաչափ դատական ակտերի, այդ թվում՝ օրենքի խախտմամբ հաստատված փաստերի վերացումը, քանի որ վերաքննիչ դատարանը կաշկանդված չլինելով վերաքննիչ բողոքի հիմքերով և հիմնավորումներով, այդ փաստերը որպես հիմք չի ընդունում, և պարտավոր է դրանց վերաբերյալ եզրակացությունների հանգել:

Գտնում ենք, որ այս հարցին կարելի է նաև տնօրինչականության սկզբունքի գործողության տեսանկյունից մոտենալ: Եթե առաջին ատյանի դատարանը պարտավոր է քաղաքացիական գործը հարուցել հայցի կամ դիմումի հիման վրա և վճիռ կայացնել միայն հայցային պահանջների շրջանակներում, ապա վերաքննիչ վարույթում բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների շրջանակներում դատական ակտի վերանայումը ևս քիտում է տնօրինչականությունից: Գործին մասնակցող անձը կարող է ընդհանրապես չբողոքարկել դատական ակտը, անկախ դրա օրինականությունից և հիմնավորվածությունից, կամ կարող է դատական ակտը բողոքարկել ինչպես ամբողջությամբ, այնպես էլ մասնակիորեն, վիճարկել կամ չվիճարկել առաջին ատյանի դատարանի հաստատած փաստերն ան-

Քաղաքացիական դատավարութուն

կախ այն հանգամանքից՝ դրանք ճիշտ են հաստատվել, թե ոչ: Վերաքննիչ բողոքարկումը տնօրինչականության սահմաններում վերաքննիչ դատարան դիմելու իրավունքի իրականացումն է: Մասնագիտական գրականության մեջ ևս դատական ակտի բողոքարկումը դիտարկվում է տնօրինչականության սկզբունքի շրջանակներում⁵, սակայն մեր կարծիքով, պետք է նկատի ունենալ նաև այն, որ առաջին ատյանի դատարան հայց ներկայացնելը ենթադրում է դատարան դիմելու դատավարական իրավունքի իրացում և խախտված կամ վիճարկվող նյութական իրավունքի կամ օրինական շահի պաշտպանության նպատակ, իսկ ոչ լրիվ վերաքննության պարագայում վերաքննիչ բողոք բերելը ենթադրում է վերադաս դատարան դիմելու և ստորադաս դատարանի դատական ակտի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը ստուգելու պահանջի գուտ դատավարական իրավունքների իրականացում: Հետևաբար տրամաբանական է նաև այն դրույթը, որի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձը վերաքննիչ բողոքի շրջանակներում չվիճարկի առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված որևէ փաստ, և վերաքննիչ դատարանն այդ փաստը որպես հիմք ընդունի: Սակայն այս պարագայում խնդիրներ կարող են առաջանալ այն դեպքերում, երբ առաջին ատյանի դատարանը չի պահպանել ապացույցների հետազոտման կարգը, մասնավորապես՝ վերաքննիչ դատարանը վերաքննիչ բողոքի շրջանակներում չվիճարկվող փաստը պետք է ընդունի որպես հիմք, իսկ վիճարկվող փաստը հիմք չընդունելու համար անհրաժեշտ է, որ փաստի հաստատման վերաբերյալ եզրակացության հանգելիս առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ թույլ տված լինի: Ընդ որում, նոր փաստ հաստատելու կամ հաստատված չհամարելու համար վերաքննիչ դատարանը հիմք է ընդունում առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցները, եթե

իհարկե, առաջին ատյանի դատարանի հետազոտած ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության:

ՀՀ դատավարության օրենքի վերլուծության արդյունքում մենք կարող ենք առանձնացնել ապացույցների հետազոտմանը ներկայացվող ընդհանուր և հատուկ պահանջներ⁶: ԲԴՕ 122-րդ հոդվածի և 130-րդ հոդվածի 3-րդ մասի բովանդակությունից բխում է, որ ապացույցները կարող են հետազոտվել բացառապես դատական միստում և անմիջականորեն, դատարանը պարտավոր է ապահովել ապացույցների հետազոտմանը մասնակցելու՝ գործին մասնակցող անձանց իրավունքի իրականացումը (ԲԴՕ 28-րդ հոդված), ապացույցները դատական միստում հետազոտվում են որոշակի հաջորդականությամբ, որը որոշում է դատարանը՝ հաշվի առնելով գործին մասնակցող անձանց կարծիքները (ԲԴՕ 121-րդ հոդված), դատարանը պարտավոր է գործում եղած բոլոր ապացույցները հետազոտել բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվորեն (ԲԴՕ 53-րդ հոդված, մաս 1): Ապացույցների հետազոտմանը ներկայացվող հատուկ պահանջները սահմանվում են ապացույցների առանձին տեսակների հետազոտմանը նվիրված իրավանորմերով, և կանխորոշում ապացույցների հետազոտման և ընկալման դատավարական կարգը՝ դատարանն անմիջականորեն հրապարակում է գրավոր ապացույցները, զննում է իրեղեն ապացույցները, հարցաքննում է գործին մասնակցող անձանց և վկաներին, լսում կամ հրապարակում է փորձագետի եզրակացությունները և դրանց կապակցությամբ նրանց բացատրությունները:

Այստեղից էլ տրամաբանական հարց է առաջանում, թե ինչպես պետք է վարվել ապացույցների հետազոտման կարգը խախտելու արդյունքում հաստատված փաստերը վերաքննիչ դատարանի կողմից հիմք ընդունելու հարցը որոշելու պա-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

րագայում, եթե դրանք չեն վիճարկվել վերաքննիչ բողոքի շրջանակներում կամ վիճարկվել են և վերաքննիչ դատարանը դրանց հիման վրա պետք է նոր փաստ հաստատի (հաստատված չհամարի առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված փաստը):

Գտնում ենք, որ փաստի հարցում վերաքննության սահմանները կարող են ենթադրել միայն օրենքի պահանջների պահպանմամբ հետազոտված ապացույցների գոյություն: ՔԴՕ 219-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերը կարող են կիրառվել միայն այն դեպքերում, երբ առաջին ատյանի դատարանը օրենքով սահմանված կարգով հետազոտել, սակայն ապացույցների գնահատման հարցում սխալ եզրակացությունների է հանգել:

Ընդ որում, փաստի հարցում վերաքննության սահմաններին անդրադառնալով, ապացույցների հետազոտման կարգի ընդհանուր և հատուկ կանոնների պահպանմանը բավարար ուշադրության չի արժանացրել նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանը: Այսպես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թիվ ԼԴ/0423/02/08/370 13.03.2009թ. որոշմամբ մեկնաբանել է ՔԴՕ 219-րդ հոդվածը՝ պարզաբանելով, թե որ դեպքում վերաքննիչ վարություն առաջին ատյանի դատարանի հաստատված փաստերը չեն կարող ընդունվել որպես հիմք, ինչպես նաև արդյոք առաջին ատյանի դատարանում չվիճարկվող և չհաստատված փաստը կարող է դառնալ վերաքննիչ վարություն քննության առարկա: Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ վերաքննիչ դատարանն առաջին ատյանի դատարանի հաստատված փաստերը կարող է որպես հիմք չընդունել միայն այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոքում վիճարկվում է այդ փաստը, իսկ վերաքննիչ դատարանն էլ հանգում է այն եզրակացության, որ տվյալ փաստի վերաբերյալ եզրակացության հանգելիս առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ է թույլ տվել⁷: Բացի այդ, ՀՀ ՔԴՕ 3-րդ հոդվածի և 131-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-

րդ կետի բովանդակությունից բխում է, որ դատարանը պարտավոր է քաղաքացիական գործը հարուցել միայն հայցադիմումի կամ դիմումի հիման վրա և քաղաքացիական գործը քննել միայն այդ գործով ներկայացված հայցապահանջների շրջանակներում: Ուստի, եթե առաջին ատյանի դատարանում ներկայացված հայցային պահանջների շրջանակներում որևէ փաստ չի վիճարկվել և գործով չի հաստատվել, այն վերաքննիչ վարության քննության առարկա հանդիսանալ չի կարող⁸:

Գտնում ենք, որ օրենսդրորեն պետք է սահմանել ոչ թե վերաքննիչ բողոքի շրջանակներում չվիճարկվող փաստերը որպես հիմք ընդունելու վերաքննիչ դատարանի պարտականությունը, այլև դրանց անդրադառնալու արգելքը: Վերաքննիչ դատարանը պարտավոր է որոշման հիմքում դնել գործով պարզված և վերաքննիչ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը (ՔԴՕ 220-րդ հոդված, մաս 2, կետ 5), հետևաբար վերաքննիչ դատարանն առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցների հիման վրա կարող է նոր փաստ հաստատել կամ հաստատված չհամարել ստորադաս դատարանի հաստատված փաստը, եթե պահպանվել են ապացույցների հետազոտմանը կարգը սահմանող դատավարական կանոնները:

Վերաքննության ընթացքում ոչ իրավաչափ դատական ակտերի, այդ թվում՝ դատարանի կողմից օրենքի պահանջների խախտմամբ հետազոտված ապացույցների հիման վրա հաստատված փաստերը հիմք ընդունելը բացառելու, և ոչ լրիվ վերաքննության սահմանները արդար դատաքննության իրավունքին ու արդարադատության արդյունավետության սկզբունքին առավելագույնս համապատասխանեցնելու նպատակով գտնում ենք, որ ՔԴՕ 219-րդ հոդվածի 3-րդ մասում պետք է սահմանել. «Վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության ժամա-

նակ առաջին ատյանի դատարանում հաստատված փաստերն ընդունվում են որպես հիմք, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դրանք հաստատվել են հետազոտման կանոնների ակնհայտ խախտման արդյունքում կամ, երբ բողոքում վի-

ճարկվում է այդ փաստը, և վերաքննիչ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ տվյալ փաստի վերաբերյալ եզրակացության հանգեյիս առաջին ատյանի դատարանը թույլ է տվել ակնհայտ սխալ»:

1. Վերաքննիչ դատարանը բողոքի բավարարման հիմքում դրել էր այն հանգամանքը, որ «հայցվորի՝ մոր ժառանգական զանգվածի ընդունման մասով պահանջը մերժելով, դատարանը հանգել է սխալ եզրակացության»: Մինչդեռ, նշված գործով հայցադիմումի պահանջն էր ժառանգությունն ընդունելու բաց թողնված ժամկետը հարգելի համարելը, ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիրն անվավեր ճանաչելը և ժառանգական գույքի 1/3 բաժնի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ճանաչելը: Այսինքն, հայցվորը մոր ժառանգական գույքի նկատմամբ ժառանգությունն ընդունելու վերաբերյալ պահանջ դատարան չէր ներկայացրել և այդ կապակցությամբ գործի քննության ժամանակ չէր հայտնել իր դիրքորոշումը: Ավելին, հայցվորը մոր ժառանգական գույքի նկատմամբ ժառանգությունն ընդունելու վերաբերյալ վերաքննիչ բողոքում որևէ հիմք կամ հիմնավորում կամ դիրքորոշում ևս չէր արտահայտել:

2. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-1867/Ա քաղաքացիական գործով 25.12.2007թ. որոշում (Վարդան Նավասարդյանն ընդդեմ ՀՀ ԿԱԿՊԿ Արմավիրի տարածքային ստորաբաժանման):

3. Վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզման հանգելու համար պարտավոր է վերաքննիչ բողոքի շրջանակներում հետազոտել և գնահատել գործով պարզված և վերաքննիչ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող բոլոր փաստերը և միայն նշված պահանջների պահպանման արդյունքում որոշել վերաքննիչ բողոքը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ մերժելու հարցը:

4. *Грязева В.В.* Апелляция в арбитражном процессе, дисс. к.ю.н., М., 2005, с. 42-89.

5. *Моисеев С.В.* Принцип диспозитивности арбитражного процесса (понятие и отдельные распорядительные действия в суде первой инстанции). М., «Городец», 2008, с. 44-47. *Боннер А.Т.* Принцип диспозитивности советского гражданского процессуального права: Учеб. пособие. М., 1987, с. 6. *Тараненко В.Ф.* Принципы арбитражного процесса, Учеб. пособие. М. 1988, с. 14.

6. *Մեղրյան Ս.Գ.* Ապացուցումը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարությունում: Դասախոսություններ: Երևանի պետ. համալսարան: Եր., 2011, էջ 135-141:

7. Գումարի բռնագանձման վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանի վճռի դեմ բերված վերաքննիչ բողոքում բողոքաբերը չէր վիճարկել այն փաստը, որ նա չի վերադարձրել հայցվորի անձնական հաշվից ստացած գումարը: Ընդհակառակը՝ առաջին ատյանի դատարանում նշել է, որ ինքն է ստացել գումարը և հայցվորին չի տրամադրել այն պատճառով, որ ինքն է գումարի մի մասի սեփականատերը: Մինչդեռ, վերաքննիչ դատարանն այդ փաստը որպես հիմք չէր ընդունել:

8. Պատասխանողը վիճելի գումարի նկատմամբ ժառանգ լինելու փաստն առաջին ատյանի դատարանում չի վիճարկել և նման փաստ քաղաքացիական գործով չէր հաստատվել, մինչդեռ, վերաքննիչ դատարանը նշված փաստն առաջին ատյանի դատարանում չվիճարկվելու պայմաններում հանգել է այն եզրակացության, որ այդ փաստը չպարզելու հետևանքով առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ է թույլ տվել:

Կարեն ԶԱՐԻԿՅԱՆ

ՀՀ վարչական դատարանի նախագահի խորհրդական,
Հայ-ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի հայցորդ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՓՈԽՕԳԵՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՁԵՎՎՈՐՄԱՆ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼՆԵՐԸ

Վերջին երեք հարյուրամյակի ընթացքում արևմուտքում տեղի ունեցած զարգացումները, ուղեկցվելով ժողովրդավարության, հավասարության և ազատության վերախմաստավորված գաղափարներով, զուգահեռաբար էական փոփոխությունների հանգեցրին պետական կառուցվածքը: Միապետերի շուրջ կենտրոնացված իշխանությունն աստիճանաբար պառակտվեց և բաժանվեց երեք ճյուղի՝ զարգացնելով «գույումների և հակակշիռների» համակարգը: Պետական համակարգի ապակենտրոնացումը ոչ միայն դրսևորվեց օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների տարանջատմամբ, այլև իշխանության առանձին ճյուղերի ներսում (հատկապես գործադիր իշխանության) առանձին մարմինների որոշակի ինքնուրույնության ձեռքբերմամբ: Եթե 19-20-րդ դարերում պետության վարչակազմն ընկալվում էր որպես ուղղահայաց որոշումներ կայացնող «մեքենա» և կարգավորման այս մեխանիկական ձևի հիման վրա գործադիր իշխանությունը կառավարվում էր «վերևից», իսկ որոշում ընդունելու գործընթացը սկսվում էր նախաձեռնողից և գործադիր մարմինների միջոցով հասնում իր վերջնակետին՝ ավարտվելով համապատասխան ստորադաս պաշտոնատար անձի կողմից որոշման կայացմամբ, ապա վերջին հիսուն տարվա ընթացքում պատկերը կտրուկ փոխվել է:

Քաղաքական վերնախավին երբեմնի անվերապահորեն ծառայող վարչա-

կան մարմինները ներկայումս ստացել են հարաբերական ինքնուրույնություն (բայց ոչ անկախություն): Արդյունքում վարչական մարմիններին ընձեռվեց որոշ հարցերում սեփական հայեցողությամբ որոշումներ ընդունելու հնարավորություն:

Չուգահեռաբար վարչական մարմինների միջև ձևավորվեցին նաև հորիզոնական հարաբերություններ: Եթե մինչ այս վարչական մարմինները հիմնականում կոչված էին կատարելու վերադաս մարմինների հրամանները, այսօր շատ հաճախ կարելի է հանդիպել հավասար իրավական կարգավիճակ ունեցող վարչական մարմինների համագործակցության դեպքերի: Ինչպես նշել է իտալացի իրավագետ Ջիովանի Ֆ. Բիզանմին. «Օրենսդրությամբ հստակ որոշված քաղաքական նպատակները միանձնյա իրականացնող հիերարխիկ հանրային վարչակազմն այսօր ստիպված է իր գործունեությունն իրականացնել բաց, համագործակցային և ճյուղավորված վարչական ընթացակարգերով»¹:

Վարչական մարմինների հարաբերական ինքնավարության ձևավորման հարցում էական նշանակություն ունեցավ նաև վարչական մարմինների՝ առավել հասարակական ուղղվածություն ընդունելու և հանրությանն այլևս այդքան օտար չհամարվելու միտումը: Վարչական մարմինները, քաղաքական վերնախավը և հասարակությունն այժմ

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Վարչական իրավունք

կազմում են եռանկյունի. այլևս չկա այն անհատաբանական անջրպետը վարչակազմի և հասարակության միջև, որը պետական կառավարման անբաժանելի տարր էր համարվում կենտրոնացված իշխանության օրոք: Ներկայումս որոշումների կայացման գործընթացը գուցորդվում է (երբեմն նույնիսկ փոխարինվում) խորհրդակցություններով: Հասարակության հետ ուղղակի շփումների արդյունքում վարչական մարմինների որոշումների հանդեպ անհամեմատ մեծացավ հասարակության վստահությունը, որի հետևանքով վարչական մարմիններն օժտվեցին որոշակի օրինավորությամբ (լեգիտիմություն): Իսկ դա իր հերթին վարչական մարմիններին հաղորդեց ինքնուրույն գործելու յուրահատուկ ներուժ: Բացի այդ, վարչական մարմինների ինքնուրույնության «ձգտումներն» այս առումով պատվեցին ժողովրդավարական «շղարշով»՝ նկատի ունենալով այն, որ վարչական մարմինների և հասարակության ինտենսիվ շփումներն այսօր դիտարկվում են որպես ժողովրդավարության դրսևորման ձև²:

Նկարագրված զարգացումների հետ մեկտեղ պետական կառուցվածքում տեղի ունեցավ ևս մեկ կարևոր փոփոխություն. ձևավորվեցին պետական իշխանությունից անկախ տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, որոնք, իրականացնելով վարչահրամայական գործառույթներ, պետական մարմինների հետ արդեն հանդես են գալիս որպես հավասար կարգավիճակ ունեցող վարչական մարմիններ, իսկ ուղղահայաց փոխհարաբերությունները փոխարինվեցին հորիզոնականով: Ցավոք, այս իրողությունը դեռ ամբողջությամբ չի ներթափանցել հայ իրավագիտակցության մեջ: Այսօր կարելի է հանդիպել խորհրդային կարգերից փոխանցված այնպիսի մոտեցումների, որոնց համաձայն՝ տեղական ինքնակառավարման

մարմիններն ուղղակի ենթարկվում են պետական մարմիններին: Դրա վառ ասպացույցն է 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ին ընդունված «Երևան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում տեղ գտած հետևյալ իրավական նորմը. «Քաղաքապետի և ավագանու լիազորությունների նկատմամբ իրավական հսկողությունն իրականացնում է իրավական հսկողության բարձրագույն մարմինը՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման նախարարությունը» (105-րդ հոդված, մաս 1):

Նույնիսկ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում դեռևս չի ձևավորվել պետական մարմինների փոխհարաբերություններում անկախության դիրքերից հանդես գալու վերաբերմունքը, ինչի մասին վկայում է վարչական դատարանի ստեղծման օրվանից ի վեր (2008 թվական) տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից պետական մարմինների որոշումները, գործողությունները (անգործությունը) դատական կարգով բողոքարկման չափազանց նվազ քանակը (ընդամենը 10 գործ)³: Այդուհանդերձ, տեղական ինքնակառավարման և պետական մարմինների փոխհարաբերությունները նույնիսկ հետխորհրդային պետություններում էապես ձևավորվել են:

Այսպիսով, պետական համակարգի աստիճանաբար ապակենտրոնացումը բերեց նրան, որ այսօր շատ ոլորտներում գործող պետական կառավարման մարմիններն անմիջականորեն ուղղահայաց չեն կառավարվում «վերևից» և ունեն հարաբերական ինքնուրույնություն, իսկ տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ընդհանրապես պետական մարմինների հետ հանդես են գալիս հավասար սուբյեկտների կարգավիճակում: Արդյունքում վարչական մարմինների միջև, ինչպես նշվեց վերը,

Վարչական իրավունք

բացի ուղղահայաց հարաբերություններից, ձևավորվեցին նաև հորիզոնական հարաբերություններ, որոնք դրսևորվում են ոչ թե վերադասի հրամանի կատարման, այլ փոխհամագործակցության տեսքով:

Որոշակի ինքնուրույնություն ձեռք բերելուն զուգահեռ պետական ապարատը հարստացվեց այնպիսի ինստիտուտներով, ինչպիսիք են կառավարման համակարգում անկախ հանձնաժողովները, ընտրական հանձնաժողովները և այս կամ այն չափով ինքնուրույնություն ունեցող պետական այլ մարմինները: Օրինակ՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 34-րդ հոդվածի 4-րդ մասն ամրագրում է. «Ընտրական հանձնաժողովներն իրենց լիազորություններն իրականացնելիս անկախ են պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններից»: Նման անկախ հանձնաժողովները չեն ենթարկվում որևէ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի: Հետևապես դրանց և այլ վարչական մարմինների միջև հնարավոր են միայն հորիզոնական համագործակցային փոխհարաբերություններ:

Սինույն ժամանակ հարկ է հավելել, որ պետական համակարգում երբեմն ոչ ճիշտ կառավարման արդյունքում, ցավոք, հազվադեպ չեն էությանմբ միմյանց չափազանց մոտ խնդիրներն ու լիազորությունները միաժամանակ տարբեր վարչական մարմիններին վերապահելու միտումը: Նման երևույթն ուղղակի պայմանավորված է հասարակական հարաբերությունների զարգացման ներկա դրսևորումներով: Այսօր պետությունը հիմնական գործող անձն է գրեթե բոլոր սոցիալական և տնտեսական իրադարձություններում:

Իհարկե, հասարակական հարաբերությունների կարգավորման կատարյալ տարբերակն այն է, երբ յուրաքանչյուր ոլորտում գործում է տվյալ հարաբերությունները կարգավորող որոշա-

կի վարչական մարմին, որն իր առջև դրված խնդիրները լուծելու համար օժտված է բոլոր անհրաժեշտ լիազորություններով: Ընդ որում, այդ լիազորություններից և որևէ մեկը չպետք է միաժամանակ վերապահված լինի որևէ այլ վարչական մարմնին: Սակայն իրականում տեղի ունեցող սոցիալական, քաղաքական, տեխնիկական զարգացումների պայմաններում հասարակական հարաբերություններն այնքան բազմերանգ են, որ գրեթե անհնար է դրանց հստակ դասակարգումն ըստ խմբերի: Օրենսդրությունը դեռևս այնքան կատարյալ չէ, որ կանխի հիշյալ անցանկալի երևույթը: Հարկ է հավելել նաև այն, որ լիազորությունների և գործառույթների ոլորտում խառնաշփոթը մեծամասամբ թելադրված է գերատեսչական նեղ շահերով ղեկավարվելու միտումներով:

Այս խնդիրն առավել ընդգծված է տնտեսական հարաբերությունների կարգավորման ոլորտում, քանի որ տնտեսությունն, անկասկած, համաշխարհային հանրության ամենաշարժունակ ենթահամակարգն է, որի կարգավորմանը մվիրված իրավական նորմերը պետք է հնարավորություն ընձեռեն վարչական մարմիններին գործել ճկուն՝ ապահովելով տնտեսական հարաբերությունների փոփոխականությունը և չխաթարելով դրանց զարգացման գործընթացը⁴:

Հայաստանի Հանրապետությունում այս խնդիրն ավելի ակնառու է, քանի որ հայկական օրենսդրի իրավակարգավորման փորձն այնքան մեծ չէ, որ վարչական մարմինների լիազորությունների համընկնումը լինի օբյեկտիվ բացառություն: Մեր երկրի օրենսդրությունում կարելի է հանդիպել տարբեր վարչական մարմիններին նույնական գործառույթներով օժտելու բազմաթիվ դեպքերի: Դրանցից շատերը թելադրված են

Վարչական իրավունք

որոշ բնագավառների առանձնահատկություններով: Օրինակ՝ տնտեսվարող սուբյեկտների, պետական մարմինների, ինչպես նաև դրանց պաշտոնատար անձանց կողմից տնտեսական մրցակցության սահմանափակման, կանխման, արգելման կամ անբարեխիղճ մրցակցության դեմ միջոցառումները (բացառությամբ մտավոր սեփականության իրավունքներին առնչվող հարաբերությունների) սահմանող «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովին՝ որպես տվյալ ոլորտում գործող պետական լիազոր մարմնի, լիազորում է իրականացնելու ապրանքային շուկաների սահմանների, այդ շուկայում տնտեսվարող սուբյեկտների գերիշխող դիրքի առկայության որոշման, ինչպես նաև դրանով պայմանավորված միջոցառումները (հոդված 19, մաս 1): Միաժամանակ էլեկտրոնային հաղորդակցության ոլորտը կանոնակարգող «Էլեկտրոնային հաղորդակցության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը տվյալ բնագավառում կարգավորման ենթակա էլեկտրոնային հաղորդակցության շուկաների սահմանման, հանրային էլեկտրոնային հաղորդակցության ցանցեր կամ հանրային էլեկտրոնային հաղորդակցության ծառայություններ մատուցող օպերատորների և մատուցողների գերիշխող դիրքի որոշման լիազորությունները վերապահել է հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովին (23-րդ հոդված, մաս 1): Ընդ որում, օրենքը նույն հոդվածով կատարել է հետևյալ վերապահումը. հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովը նշված լիազորություններն իրականացնում է տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի հետ խորհրդակցելով: Նշվածից

ուղղակի հետևում է, որ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդիրն էլեկտրոնային հաղորդակցության ոլորտում կարգավորման ենթակա էլեկտրոնային հաղորդակցության շուկաների սահմանման, հանրային էլեկտրոնային հաղորդակցության ցանցեր կամ հանրային էլեկտրոնային հաղորդակցության ծառայություններ մատուցող օպերատորների և մատուցողների գերիշխող դիրքի որոշման լիազորությունները միաժամանակ վերապահել է թե՛ տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովին, թե՛ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովին: Սակայն այս խնդիրն օրենսդիրը, կարծես թե, լուծել է՝ սահմանելով տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի հետ համագործակցելու հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի պարտականությունը:

Վերը նշված օրինակը պարզ ցույց է տալիս, որ միևնույն ոլորտում մեկից ավելի վարչական մարմինների կողմից լիազորությունների իրականացումը կարող է պայմանավորված լինել օբյեկտիվ պատճառներով, մասնավորապես՝ էլեկտրոնային հաղորդակցության ոլորտը հատուկ մասնագիտական բնագավառ է, որի կարգավորման համար պահանջվում է համապատասխան գիտելիքներ ունեցող պաշտոնատար անձանցից բաղկացած վարչական մարմին, որը Հայաստանի Հանրապետությունում հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովն է: Միաժամանակ ցանկացած ոլորտում (այդ թվում՝ էլեկտրոնային հաղորդակցության) տնտեսական մրցակցության պաշտպանության հարցերով առավել իրավագոր է տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովը (թեկուզ և լինելով առավել տեղեկացված): Ուստի, նշված երկու ոլորտների բախման արդյունքում

Վարչական իրավունք

անհնար է մի վարչական մարմնին լիազորել այնպիսի գործառնություններով, որպեսզի բացառվի մեկ այլ վարչական մարմնի մասնակցությունն իրավակարգավորման գործընթացին՝ հաշվի առնելով նաև մի վարչական մարմնում կուտակված տեղեկատվության անհրաժեշտությունը մյուս վարչական մարմինների համար:

Փաստորեն, անհնար է վարչական մարմինների կողմից իրենց գործառնությունների պատշաճ իրականացումն առանց այլ վարչական մարմինների հետ համագործակցության նաև այն պատճառով, որ հաճախ վարչական մարմիններին անհրաժեշտ է տեղեկատվություն, որի տիրապետողը այլ վարչական մարմին է: Վարչական մարմինների առավել տեղեկացված լինելու անհրաժեշտությունն այսօր առավել ընդգծված է, քանի որ վերջին տարիներին վարչական իշխանությունների հակադիր կողմը վերածվեց տեղեկացված և լաված լինելու, պատճառաբանված որոշումներ ստանալու և դրանք դատական կարգով բողոքարկելու իրավունք (*vis-a-vis իրավունքներ*) ունեցող քաղաքացու: Այս զարգացումների լույսի ներքո վարչական մարմիններն այլևս չեն կարող հիմնվել հնացած պատկերացումների վրա, նրանք պետք է մշակեն հասարակական հարաբերությունների կարգավորման նոր հայեցակարգեր, որտեղ հանդիպում են հակամարտող շահեր, իսկ հարաբերությունների մյուս մասնակիցները լիիրավ քաղաքացիներ են, որոնց նկատմամբ վարչարարություն իրականացնելիս վարչական մարմինները ստիպված են լինել առավել տեղեկացված⁵:

Բնականաբար, ներկայիս տեխնիկական զարգացման պայմաններում, երբ տեղեկատվության տարածումն իրականացվում է ինտերնետային տարածության միջոցով, կարծես թե, այս

խնդիրը չպետք է արծարծվեր, սակայն, հաշվի առնելով տեխնիկական նորագույն միջոցների հայկական իրականություն մուտք գործելու բարդությունները, ստիպված ենք փաստելու, որ նույնիսկ «տեղեկատվական դարում» արդիական է տեղեկատվության տարածման խնդիրը: Ավելին, զարգացած արևմտյան երկրներում նույնպես վարչական մարմինների միջև տեղեկատվության փոխանակման հարցը լուծված չէ բացառապես ինտերնետի միջոցով⁶: Դա պայմանավորված է, մասնավորապես՝ պետական, բանկային կամ այլ գաղտնիք, ինչպես նաև անձանց մասնավոր կյանքին վերաբերող տեղեկություններ տարածելու սահմանափակումներով⁷: Հետևաբար անհրատեսական կլինի պնդել, որ վարչական մարմինների միջև տեղեկատվության փոխանակման հարցն այսօր արդիական չէ:

Կարծում ենք, առկա է նկարագրված խնդիրները լուծելու երկու տարբերակ. առաջին՝ հարկ է փորձել հասնել կատարյալին և կանոնակարգել վարչական մարմինների լիազորություններն այնպես, որ բացառվեն դրանց կրկնությունները, ինչպես նաև կուտակել վարչական մարմիններում բոլոր հնարավոր տեղեկությունները, որոնք անհրաժեշտ կլինեն տվյալ վարչական մարմիններին իրենց լիազորություններն իրականացնելիս, երկրորդ՝ ստեղծել վարչական մարմինների համագործակցության այնպիսի արդյունավետ ընթացակարգ, որը վարչական մարմինների առջև դրված խնդիրները սեփական միջոցներով լուծելու անհնարինության կամ միայն անհամաչափ ջանքեր գործադրելու միջոցով լուծելու հնարավորության դեպքում հնարավորություն կընձեռի վերջիններիս դիմել մեկ այլ վարչական մարմնին՝ աջակցություն ստանալու նպատակով:

Սույն աշխատության շրջանակներում մենք կանգ ենք առել երկրորդ

տարբերակի վրա՝ նկատի ունենալով այս փուլում առաջին տարբերակի անիրատեսականությունը: Բացի այդ, խնդիրն այդ կերպ լուծելիս ի հայտ կգան այնպիսի իրավիճակներ, որոնց պայմաններում մի վարչական մարմնում կկուտակվի տեղեկատվություն, որը վերջինս կօգտագործի չափազանց հազվադեպ, կամ մի վարչական մարմին օժտված կլինի այնպիսի լիազորությամբ, որի անհրաժեշտությունն օբյեկտիվորեն կծագի մեկ այլ վարչական մարմնի մոտ, սակայն վերջինս գրկված կլինի այն իրագործելու հնարավորությունից: Ուստի, վարչական մարմինների կողմից փոխօգնության դիմելը ստեղծված իրավիճակի կարգավորման միակ իրատեսական տարբերակն է, որի վրա անվերապահորեն պետք է կանգ առնեն նաև Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրի ընտրությունը:

Այսպիսով, 2004 թվականի փետրվարի 18-ին «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի ընդունմամբ վարչական մարմինների փոխօգնության ինստիտուտի ամրագրումը թելադրված էր վերը շարադրված խնդիրների լուծման անհրաժեշտությամբ: Պետք է նկատել, որ թեպետ «վարչական մարմինների փոխօգնությունն» առաջին անգամ, որպես իրավական եզրույթ, ամրագրվել է վերը նշված օրենքով, այնուամենայնիվ այդ ինստիտուտին առնչվող դրույթներ մինչ այդ առկա էին նաև (և մինչ օրս առկա են) այլ օրենսդրական ակտերում:

Այսպես, դեռևս 1997 թվականի ապրիլի 14-ին ընդունված «Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 20-րդ հոդվածը սահմանել է հետևյալը. «... Պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինները պարտավոր են հարկային տեսչություն տեղեկություններ հաղորդել հարկ վճարողների հետ կատարված

գործառնությունների, ինչպես նաև իրենց կողմից և իրենց հաշվին ֆիզիկական անձանց վճարված եկամուտների և պահված հարկերի, հարկման նպատակով անհրաժեշտ տվյալների մասին՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով և այլ իրավական ակտերով սահմանված կարգով: (...) Հայաստանի Հանրապետությունում իրավաբանական անձանց, իրավաբանական անձի կարգավիճակ չունեցող ձեռնարկությունների և անհատ ձեռներեցների՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրանցում (լիցենզավորում) իրականացնող լիազորված մարմինները դրանց գրանցման (լիցենզավորման), ինչպես նաև դրանց հետ կապված համապատասխան փոփոխությունների մասին տվյալներ են հայտնում հարկային տեսչություն՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով և այլ իրավական ակտերով սահմանված կարգով»: Կամ, օրինակ, 2000 թվականի նոյեմբերի 6-ին ընդունված «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 28-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանել է հետևյալը. «Սույն օրենքով նախատեսված գործառնությունները կատարելու համար, Հանձնաժողովի պահանջով, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ինչպես նաև նրանց պաշտոնատար անձինք պարտավոր են ներկայացնել փաստաթղթեր և այլ տեղեկատվություն»: Նշված դրույթները որոշ փոփոխությունների ենթարկվելուց հետո գործում են նաև այսօր:

Կարծում ենք, վերը մատնանշված օրինակները վառ ապացույցն են այն բանի, որ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրի կողմից վարչական մարմինների փոխօգնության ինստիտուտի աստիճանաբար ամրագրումը հասարակական կյանքում տեղի ունեցած փոփոխությունների համարժեք

Վարչական իրավունք

արձագանքն է: Այսօր հասարակական հարաբերություններն այնքան բազմազան և բազմերանգ են, որ անհնար է պատկերացնել մի բնագավառ, որը չի առնչվի մեկ այլ ոլորտի հետ: Հասարակական հարաբերությունների զարգացման ներկա իրավիճակին բնորոշ է տարբեր ոլորտների միաձուլումը կամ որոշակի ոլորտին բնորոշ երևույթների ներթափանցումն այլ ոլորտներ: Իսկ օրենքի ընդհանուր պատվիրանները կյանքի են կոչվում գործադիր իշխանության մարմինների կողմից, որպիսի իշխանությունը կրում է հանրնդհանուր բնույթ, այն գոյություն ունի անընդմեջ և ամենուր, որտեղ գործում են մարդկային կոլեկտիվները⁸: Այն առնչվում է գրեթե բոլոր տեսակի հասարակական հարաբերությունների հետ և կարգավորում է դրանք տարբեր ոլորտներում (հաճախ նեղ մասնագիտական): Իսկ հասարակական հարաբերությունները, հանդիսանալով բարդ սոցիալական երևույթ, միմյանց հետ շղթայված են գրեթե ամենամեծ թելով:

Փաստորեն, մի կողմից տեղեկատվության և հասարակական հարաբերությունների բազմազանությունը, մյուս կողմից՝ պետական համակարգի ապակենտրոնացումն այսօր ուղղակի ստիպում են վարչական մարմիններին նախապատվությունը տալ համագործակցության ինստիտուտին: Չնայած պետական կառավարման յուրաքանչյուր ոլորտում գործում է համապատասխան վարչական մարմին, որը «մասնագիտացված է» տվյալ տեսակի հասարակական հարաբերությունները կարգավորելու և իրավակիրառ գործունեություն իրականացնելու հարցում, և, առաջին հայացքից, վերջինս պետք է լիովին հնարավորություն ունենա լուծելու իր առջև դրված խնդիրները, այդուհանդերձ, իրականում, ինչպես նկատեցինք, դեռևս անհնար է հանրային կառավարման ոլորտի անթերի կանոնա-

կարգումը, որի պայմաններում կբացառվի որևէ այլ վարչական մարմնի միջամտության անհրաժեշտությունը: Առավել ևս, որ ներկա զարգացումների պայմաններում հասարակության ամեն մի անդամ հետաքրքրված է պետության կառավարման հարցերում և իր մասնակցությունն է ցանկանում ունենալ իշխանական գործերում (հատկապես՝ իրավաստեղծ գործունեությունում):

Այսպիսով, առանց փոխհամագործակցության վարչական մարմինները կկանգնեն այնպիսի խնդիրների առջև, որոնց լուծման մեխանիզմներին ամբողջությամբ չեն տիրապետում: Իսկ դա իր հերթին կխաթարի վարչարարության արդյունավետության և համաչափության սկզբունքները, քանի որ վարչական մարմիններն ի գործու չեն լինի իրականացնելու իրենց գործառույթներն անհրաժեշտ, պիտանի և չափավոր միջոցներով:

Ամփոփելով վերը շարադրված եզրահանգումները՝ կարելի է վստահաբար պնդել, որ վարչական մարմինների փոխօգնությունը ժողովրդավարական ինստիտուտ է և հետապնդում է մեկ նպատակ. պետություն-քաղաքացի հարաբերությունների առավել արդյունավետ կանոնակարգում: Ընդ որում, տվյալ դեպքում արդյունավետությունը պետք է դիտարկել որպես հասարակության բարեկեցությանը հասնելու առավել նպաստավոր պայմանների ստեղծում, այլ ոչ թե ձևական առումով վարչահրամայական լիազորությունների հստակ կառավարման անհրաժեշտություն: Ժողովրդավարական հասարակություններում կառավարումը պետք է իր նպատակներին հասնի այնպիսի հիմնարար արժեքների պահպանման միջոցով, ինչպիսիք են օրինականությունը, թափանցիկությունը, հաշվետու լինելը, քաղաքացիների նկատմամբ հարգանքը և այլն: Միայն այս պայմանների առկայությամբ վարչարարությունը կհամարվի

արդյունավետ: Այս տեսակետը բխում է վարչական իրավունքի, այսպես կոչված, «բաց մոդելից», որը հակադրվում է «փակ գործիքային մոդելին» (որը տարածված էր Խորհրդային Միությունում): Թեպետ, վարչական իրավունքի երկու մոդելներն էլ ուղղված են կանոնակարգված և համակարգված վարչարարության ապահովմանը և բարելավմանը, սակայն, ի տարբերություն փակ գործիքային մոդելի, բաց մոդելի դեպքում վարչարարության հստակ կանոնակարգումը նպատակ է հետապնդում ստեղծելու այնպիսի գործիքներ, որոնց միջոցով պետություն-քաղաքացի բարդ հարաբերություններում կյանքի կկոչվեն ժողովրդավարական արժեքները⁹:

Ընդհանուր առմամբ, համամիտ լինելով փոխօգնության եղանակների վերաբերյալ օրենսդրությամբ ամրագրված դրույթների հետ, այնուամենայնիվ, գտնում ենք, որ գործնականում դրանք բավարար չեն լինում անհրաժեշտ խորությամբ ու շրջանակներով ապահովելու փոխօգնության ինստիտուտի արդյունավետությունը: Կարծում ենք, հարկ է ներդնել նաև այնպիսի կազմակերպա-

կան լծակներ, որոնք առավել արդիական ու արդյունավետ կդարձնեն հիշյալ ինստիտուտը, մասնավորապես, այդպիսին կարող է համարվել շահագրգիռ վարչական մարմինների միջև հուշագրեր ստորագրելը: Ինչ խոսք, այս առաջարկությունն առաջին հայացքից կարող է խորթ թվալ, քանի որ ավանդաբար հուշագրեր ստորագրվում են այն դեպքում, երբ կողմերի միջև դեռևս բացակայում են անհրաժեշտ իրավական կարգավորումները, իսկ հուշագիրը կատարում է նախնական կողմնորոշիչ դեր: Սակայն չպետք է անտեսել այն, որ իրավական նորմերի անհարկի անորոշությունը՝ իրավակիրառ իմաստով, ևս ստեղծում է իրավական կարգավորման բացեր, որոնց կարող են արդյունավետ լրացվել հենց հուշագրերի միջոցով: Ընդ որում, այս դեպքում հուշագրերը կարող են ավելի մեծ արդյունավետություն ունենալ, քանի որ օրենքն արդեն իսկ պարտադրում է դիմելու փոխօգնության ինստիտուտին, իսկ վարչական մարմինները սոսկ փորձում են առավել կանխատեսելի ու հստակ դարձնել այդ համագործակցությունը:

1. **Bignami F.** *From Expert Administration to Accountability Network: A New Paradigm for Comparative Administrative Law*, in "The American Journal of Comparative Law", Vol. 59, 2011, p. 869.

2. **G. O'Donnell** *Horizontal Accountability in New Democracies*, in A. Schedler, L. Diamond and M. F. Plattner (eds.), *The Self-Restraining State. Power and Accountability in New Democracies*, Boulder (Colorado), Lynne Rienner, 1999, p. 29.

3. «Դատավեբա» դատական տեղեկատվական համակարգ (www.datalex.am):

4. **Posnerm R.** *Economic Analysis of Law*, Wolters Kluwer, 2007, p. 374-375.

5. **S. Cassese** *L'arena pubblica. Nuovi paradigmi per lo Stato*, in S. Cassese, *La crisidello Stato*, Roma-Bari, Laterza, 2002, p. 74.

6. Դրա մասին է վկայում, օրինակ, Եվրոպական միության շրջանակներում կնքված՝ վարչական մարմինների միջև տեղեկատվության փոխանակմանը նվիրված բազմաթիվ միջազգային պայմանագրերի առկայությունը:

7. Приватность (право на неприкосновенность частной жизни) в российском Интернете / Под ред. Смирнов С.А. - М., Издательство "Права человека", 2003, с. 52.

8. **Бровко Н. В.** Административное право: учебник для вузов / Н. В. Бровко, М. Б. Смоленский, Ю. А. Соколова. М., Ростов-на-Дону: Март, 2003. с. 44.

9. **Галлиган Д., Полянский В.В., Старилов Ю.Н.** Административное право: история развития и основные современные концепции. М., Юристъ, 2002, с. 33-35.

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԻՆՍԿԱՆ ԴԱՍԼՍԵ
(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշման դեմ դիմող Լ.Պողոսյանի և ՀՀ գլխավոր դատախազ Ա.Հովսեփյանի վճռաբեկ բողոքները,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2011 թվականի հուլիսի 21-ին ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա.Գասպարյանի որոշմամբ Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի դատավոր Լևիկ Պողոսյանի կողմից պաշտոնական լիազորությունները չարաշահելու և պաշտոնական կեղծիք կատարելու դեպքի առթիվ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ և 314-րդ հոդվածների 1-ին մասով նախատեսված հանցագործությունների հատկանիշներով հարուցվել և վարույթ է ընդունվել թիվ 62205611 քրեական գործը:

«Քրեական գործ հարուցելու և այն վարույթ ընդունելու մասին» ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա.Գասպարյանի 2011 թվականի հուլիսի 21-ի որոշումը Լևիկ Պողոսյանի կողմից բողոքարկվել է ՀՀ գլխավոր դատախազին:

ՀՀ գլխավոր դատախազին հասցեագրված Լ.Պողոսյանի բողոքը ՀՀ գլխավոր դատախազության ավագ դատախազ Կ.Փիլոյանի 2011 թվականի օգոստոսի 5-ի որոշմամբ մերժվել է:

2011 թվականի օգոստոսի 11-ին Լ.Պողոսյանը բողոք է ներկայացրել Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի օգոստոսի 29-ի որոշմամբ դիմող Լ.Պողոսյանի բողոքը բավարարվել է մասնակիորեն, քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավորեցվել է վերացնել «Քրեական գործ հարուցելու և այն վարույթ ընդունելու մասին» ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա.Գասպարյանի 2011 թվականի հուլիսի 21-ի որոշմամբ թույլ տրված և Առաջին ատյանի դատարանի որոշմամբ արձանագրված՝ դիմող Լ.Պողոսյանի իրավունքների խախտումը:

3. Դիմող Լ.Պողոսյանի և ՀՀ գլխավոր դատախազության ավագ դատախազ Կ.Փիլոյանի վերաքննիչ բողոքների քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքները մերժել է՝ օրինական ուժի մեջ թողնելով Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

օգոստոսի 29-ի որոշումը:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք են բերել դիմող Լ. Պողոսյանը և ՀՀ գլխավոր դատախազ Ա. Հովսեփյանը:

2011 թվականի նոյեմբերի 14-ի որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը դիմող Լ. Պողոսյանի և ՀՀ գլխավոր դատախազ Ա. Հովսեփյանի վճռաբեկ բողոքներն ընդունել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Դիմող Լևիկ Պողոսյանը մինչև 2011 թվականի հոկտեմբերի 16-ը Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի դատավոր է եղել:

6. «Քրեական գործ հարուցելու և այն վարույթ ընդունելու մասին» ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա. Գասպարյանի 2011 թվականի հուլիսի 21-ի որոշման համաձայն. «(...) Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Լևիկ Պողոսյանը վարույթ է ընդունել նույն դատարանի 2010թ. հոկտեմբերի 22-ի դատավճռով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով պատիժը պայմանական կրող, փորձաշրջանի մեջ գտնվող Յուրա Հարությունյանի միջնորդությունը՝ բնակության վայրը փոխելու, ՀՀ Վայք քաղաքից ՌԳՍանկտ Պետերբուրգ՝ ընտանիքի անդամների մոտ, տեղափոխվելու մասին, որի կապակցությամբ դատարանի 2011 թվականի ապրիլի 22-ի որոշմամբ ներկայացված որոշումը բավարարվել է:

Նյութերի նախապատրաստման ընթացքում պարզվել է, որ չնայած Յուրա Հարությունյանի կինը և երեխան իրականում հանդիսանում են ՌԳՍ քաղաքացիներ, սակայն 2007թ. մշտապես բնակվել են վերջինիս հետ Վայոց Ձորի մարզի Վայք քաղաքում և իրենց բնակության վայրից երբևիցե չեն բացակայել:

Մինչդեռ, Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Լևիկ Պողոսյանը դատական ակտի ի կատար ածելու հետ կապված հարցերի լուծման մասին որոշում կայացնելիս, չարաշահելով պաշտոնական լիազորությունները և կատարելով պաշտոնական կեղծիք, հիմք է ընդունել և անառարկելիորեն հաստատված է համարել իրականությանը չհամապատասխանող այն հանգամանքը, որ Յուրա Հարությունյանի ընտանիքի անդամները բնակվում են Սանկտ Պետերբուրգ քաղաքի Պրիմորսկի շրջանի Ավիակոնստրուկտորների նրբանցքի թիվ 36 շենքի 100-րդ բնակարանում, իսկ դատապարտյալը դատապարտվելու կապակցությամբ շուրջ 6-7 ամիս է ապրում է Վայք քաղաքում՝ ընտանիքից առանձին:

Բացի այդ, նույն որոշման մեջ արձանագրվել է, իբր Յուրա Հարությունյանը և ՀՀ ԱՆ քրեակատարողական վարչության այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի Վայոց ձորի բաժանմունքի պետ Ռաֆիկ Գևորգյանը մասնակցել են դատական նիստին»:

Վերոգրյալի հիման վրա քննիչը որոշել է՝ «Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Լևիկ Պողոսյանի կողմից պաշտոնական լիազորությունները չարաշահելու և պաշտոնական կեղծիք կատարելու դեպքի առթիվ նախապատրաստված նյութերով հարուցել քրեական գործ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ և 314-րդ հոդվածների 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներով (...)» (տե՛ս նյութեր, էջ 25):

7. ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության պաշտոնական ինտերնետային կայքում

Դատական պրակտիկա

(www.investigatory.am) 2011 թվականի հուլիսի 21-ին հրապարակվել է հետևյալ տեղեկատվությունը. «Հայաստանի Հանրապետության հատուկ քննչական ծառայությունում 2011թ. հուլիսի 21-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածի 1-ին և 314-րդ հոդվածով հարուցվել է քրեական գործ՝ Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Լևիկ Պողոսյանի կողմից պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելու և պաշտոնեական կեղծիք կատարելու դեպքի առթիվ: Կատարվում է նախաքննություն»:

8. Առաջին առյանի դատարանն իր որոշման մեջ արձանագրել է հետևյալը. «Ընկավարվելով ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասով (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի 4-րդ մաս)՝ Դատարանը գտնում է, որ սույն գործով առկա են ծանրակշիռ փաստարկներ՝ քրեական գործի հարուցման մասին որոշումը բողոքարկելու հարցում ՀՀ վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները չկիրառելու և ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածների, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի հիման վրա՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը մինչդատական վարույթում դատական բողոքարկման ենթակա սկստ ճանաչելու համար:

Նշված ծանրակշիռ փաստարկները հանգում են հետևյալին. քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը սկզբունքային նշանակություն ունի ողջ քրեական դատավարության համար, քանի որ այդ դատավարական փաստաթղթում ամփոփվում են նախապատրաստական ընթացակարգի արդյունքները, և տրվում են որոշակի փաստերի վերաբերյալ նախնական, սակայն պաշտոնական գնահատականներ: Նկատի ունենալով այն, որ քրեական գործը հարուցվում է փաստի առթիվ, այլ ոչ թե անձի նկատմամբ, ուստի այդ գնահատականները կարող են վերաբերել միայն փաստերին և չեն կարող վերաբերել անձին կամ նրա արարքներին: Այնուհանդերձ, այն դեպքերում, երբ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ հանցակազմ պարունակող որոշակի փաստեր ուղղակիորեն վերագրվում են կոնկրետ անձին, ապա ողջամտորեն ի հայտ են գալիս ՀՀ Սահմանադրությամբ պաշտպանվող մի շարք իրավաչափ շահերի վերաբերյալ մտահոգություններ (հանցագործության մեջ մեղադրվողի պաշտպանության իրավունք՝ 20-րդ հոդված, անմեղության կանխավարկած՝ 21-րդ հոդված): Այդ մտահոգություններն էլ ավելի լուրջ բնույթ են ստանում այն դեպքում, երբ կոնկրետ անձի մատնանշմամբ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դարձվում է հանրության սեփականություն: Նշվածի լույսի ներքո Դատարանը գտնում է, որ այն անձը, ով մատնանշված է քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ, չի կարող զրկվել հենց մինչդատական վարույթի ընթացքում՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իր իրավաչափ շահերը դատարանի առջև պաշտպանելու և խախտման փաստի արձանագրման դեպքում իրավական պաշտպանության համարժեք միջոցներ ստանալու հնարավորությունից: Հակառակ դեպքում դա կհանգեցնի տվյալ անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման:

Այսպիսով, Դատարանը գալիս է այն եզրահանգման, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը ենթակա է դատական կարգով բողոքարկման, եթե դրանում առկա են կոնկրետ անձի կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված արարք կատարելու փաստը հաստատող ձևակերպումներ» (տե՛ս նյութեր, էջեր 40-48):

9. Վերաքննիչ դատարանն իր որոշման մեջ արձանագրել է հետևյալը. «Առաջին առյանի դատարանը, ըստ էության քննության առնելով դիմող Լ. Պողոսյանի բողոքի պատճառաբանությունները, գտել է, որ «Քրեական գործ հարուցելու և այն վարույթ ընդունելու մասին» ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա.Գասպարյանի 2011 թվականի հուլիսի 21-ի որոշմամբ տեղ գտած ձևակերպումները դուրս են

քրեական գործ հարուցելու նպատակների շրջանակներից:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 17-րդ, 18-րդ, 20-րդ կետերի, 202-204-րդ հոդվածների բովանդակությունների համադրումից հետևում է, որ կոնկրետ անձի կողմից քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարք կատարելու մեջ մեղադրելը վերաբերում է մինչդատական վարույթի ավելի ուշ փուլին՝ քրեական գործ հարուցելուց հետո քննչական գործողություններով ձեռք բերված ապացույցների հիման վրա քրեական հետապնդման հարուցմանը և ենթադրաբար կատարված հանցանքի մեջ անձի մեղավորության մասին եզրահանգմանը, դրանով պայմանավորված անձի իրավունքների սահմանափակմանը: Քրեական գործ հարուցելու և անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու փուլերը միմյանցից տարանջատվում են ոչ միայն ժամանակագրական առումով, այլև անձի մեղավորությունը հիմնավորելուն ուղղված համապատասխան քննչական գործողություններ կատարելու, հավաքված ապացույցները գնահատելու, մեղադրանքն ապացուցված լինելու հետ կապված բոլոր կասկածները փարատելու անհրաժեշտությամբ:

Օրենսդիրը հանցագործություն կատարած անձի ինքնության մասին պարտադիր նշում նախատեսում է անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման մեջ:

Վերաքննիչ դատարանը նույնպես համաձայն է դիմողի այն պնդմանը, որ «Որպես մեղադրյալ ներգրավել» եզրույթը չպետք է մեկնաբանվի նեղ ու կապվի բացառապես քրեական դատավարության օրենսգրքում դրան տրված բովանդակության հետ, հակառակ դեպքում ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված երաշխիքը կկրի պատրանքային բնույթ և չի ծառայի այն նպատակներին, որոնք իրականում նկատի են ունեցել: ՀՀ Սահմանադրության մեջ այդ եզրույթն ունի ինքնուրույն, ինքնավար իմաստ և դրա մեկնաբանությունը չի կարող դրվել կախման մեջ այն բանից, թե ինչ կարգավորումներ կտրվեն քրեական դատավարության օրենսգրքով:

(...)

Իսկ տվյալ դեպքում, գործի փաստական հանգամանքների համաձայն՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ դատավոր Լ.Լիկ Պողոսյանը պաշտոնապես տեղեկացվել է, որ առկա է ենթադրություն այն մասին, որ իր կողմից կատարվել է քրեորեն հետապնդելի արարք:

(...)

Եթե քրեական գործ հարուցելու հիմնական, եթե ոչ գլխավոր նպատակը հանցագործություն կատարած անձի /անձանց/ բացահայտումն է /ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 27-րդ հոդված/, ապա քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ հանցագործություն կատարած անձի հիշատակումը կարող է կանխորոշել նախաքննության հետագա ընթացքը, և լուրջ վերապահումներ կարող են առաջանալ այն առումով, որ այդպիսի պայմաններում քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինը հնարավորություն կունենա կատարելու ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված իր պարտականությունը՝ ձեռնարկելու նույն օրենսգրքով նախատեսված բոլոր միջոցառումները՝ գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման համար: Ավելին, քրեական գործ հարուցելու կարգը սահմանող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 182-րդ հոդվածն էլ չի նախատեսում, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ պետք է մատնանշվի ենթադրաբար հանցագործություն կատարած անձը: Այդ հոդվածի 2-րդ մասում սահմանված է, որ «որոշման մեջ պետք է նշվեն գործ հարուցելու առիթն ու հիմքը, քրեական օրենսգրքի այն հոդվածը, որի հատկանիշներով հարուցվում է գործը, հարուցելուց հետո գործի հետագա ընթացքը»:

(...)

Դատական պրակտիկա

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի մասերի համեմատական-տրամաբանական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ քրեական գործ հարուցելու պահին կարևոր նշանակություն է տրվում հանցագործությունից տուժած անձի հայտնի լինելու հանգամանքին, և օրենսդիրը շեշտադրում է կատարում հենց այդ պահից վերջինիս դատավարական կարգավիճակով օժտելու հարցին: Ինչ վերաբերում է քրեական գործ հարուցելու պահին հանցագործություն կատարած անձի հայտնի լինելու հանգամանքին և այն հարուցման որոշման մեջ որևէ կերպ ամրագրելուն, ապա օրենսդիրն այդ հարցին ընդհանրապես չի անդրադարձել՝ նկատի ունենալով, որ քրեական գործի հարուցման գլխավոր նպատակը հենց հանցագործություն կատարած անձի բացահայտումն է:

(...)

Եթե «վարույթն իրականացնող մարմինը դատավոր Լ.Պողոսյանի անմեղությունը քրեական գործի հարուցման պահին կասկածի տակ չի դրել, առավել ևս՝ նրան մեղադրելու հնարավորություն և նպատակ չի ունեցել», ինչպես պնդում է դատախազն իր վերաքննիչ բողոքում, ապա ինչո՞ւ է քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման նկարագրական-պատճառաբանական մասում որպես հաստատված փաստական հանգամանք մատնանշել, թե «...դատավոր Լ.Լիկ Պողոսյանը դատական ակտի ի կատարածելու հետ կապված հարցերի լուծման մասին որոշում կայացնելիս՝ չարաշահելով պաշտոնական լիազորությունները և կատարելով պաշտոնական կեղծիք, հիմք է ընդունել և անառարկելիորեն հաստատված է համարել իրականությանը չհամապատասխանող այն հանգամանքը, որ ...», իսկ նույն որոշման եզրափակիչ մասում ամրագրել, որ «ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածով և 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործությունների հատկանիշներով քրեական գործը հարուցվում է Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Լ.Լիկ Պողոսյանի կողմից պաշտոնական լիազորությունները չարաշահելու և պաշտոնական կեղծիք կատարելու դեպքի առթիվ» (տե՛ս նյութեր, էջեր 111-118):

10. Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշման դեմ ՀՀ գլխավոր դատախազի վճռաբեկ բողոքը սույն գործով դիմող՝ դատավոր Լ.Պողոսյանին ուղարկվել է դատախազ Կ.Փիլոյանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 24-ի գրությամբ, որտեղ որպես հասցեատեր նշվել է «մեղադրյալ Լ.Լիկ Վարդանի Պողոսյան» (տե՛ս նյութեր, էջ 180):

Վճռաբեկ բողոքների հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքները քննվում են հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

11. Գիմող Լ.Պողոսյանը փաստարկել է, որ առկա է վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքը, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է եսկան նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար:

12. Ի հիմնավորումն իր վերոգրյալ փաստարկի՝ բողոքի հեղինակը նշել է, որ ստորադաս դատարանների որոշումներով քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավորեցվել է վերացնել իր իրավունքների խախտումը: Մինչդեռ, ըստ բողոքաբերի, ստորադաս դատարանները, գտնելով, որ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա.Գասպարյանի՝ «Քրեական գործ հարուցելու և այն վարույթ ընդունելու մասին» որոշմամբ խախտվել են իր անձեռնմխելիության, հեղինակության, անկախության, անկողմնակալության և անմեղության կանխավարկածի սկզբունքները, պետք է

իրենց դատական ակտերով վերականգնեին իր խախտված իրավունքները՝ վերացնելով քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը:

Բողոքաբերի կարծիքով, ստորադաս դատարանների կողմից արձանագրված՝ իր իրավունքների խախտումներն առաջացել են քրեական գործի հարուցման արդյունքում և հանդիսանում են դրա անմիջական հետևանք: Ուստի, կարող են վերացվել միայն քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը վերացնելով: Այս կապակցությամբ բողոք բերած անձը նշել է նաև, որ քննիչը, ում վարույթում գտնվում է իր վերաբերյալ գործը, քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը վերացնելու իրավասություն չունի: Քննիչն իրավասու է քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշում կայացնել, որը կտարածվի այդ որոշմանը հաջորդող ժամանակահատվածի վրա, մինչդեռ բողոք բերած անձի կարծիքով, անհրաժեշտ է կայացնել այնպիսի որոշում, որը կտարածվի նաև նախկին ժամանակաշրջանի վրա և կվերացնի իր իրավունքների խախտումները՝ սկսած 2011 թվականի հուլիսի 21-ից:

13. Ըստ բողոքաբերի՝ ստորադաս դատարանները չեն անդրադարձել իր մի շարք կարևոր փաստարկների, ինչն անհամատեղելի է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ի մասի հետ և բողոքաբերին գրկել է իր մի շարք իրավունքների ենթադրյալ խախտումների հարցը դատական քննության առարկա դարձնելու և հետագայում նաև վերադաս դատարան բողոքարկելու հնարավորությունից:

Բողոք բերած անձի պնդմամբ ստորադաս դատարանները չեն անդրադարձել իր այն փաստարկին, որի համաձայն՝ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության քննիչի կողմից պաշտոնապես կասկածի տակ են դրվել դատավոր Լ.Պողոսյանի կողմից 2011 թվականի ապրիլի 22-ին կայացված և օրինական ուժի մեջ գտնվող որոշմամբ հաստատված հանգամանքները, ինչն անհամատեղելի է ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի հետ: Բացի այդ, ՀՀ դատախազությունն իրավասու էր և ներկայումս էլ իրավասու է բողոքարկել դատավոր Լ.Պողոսյանի կողմից կայացված՝ 2011 թվականի ապրիլի 22-ի որոշումը, որի փոխարեն, խախտելով ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ, 94-րդ և 97-րդ հոդվածների պահանջները, թույլ է տվել վերոնշյալ դատական ակտի օրինականության վիճարկում հատուկ քննչական ծառայության կողմից:

Ինչ վերաբերում է դատական նիստին Յուրա Հարությունյանի մասնակցության մասին դատարանի որոշման մեջ առկա նշագրմանը, ապա դա պարզապես վրիպակ է, որն ակնհայտ երևում է հենց որոշումից, քանի որ որոշման ներածական մասում Յուրա Հարությունյանի անունը՝ որպես նիստին ներկա գտնվող անձի, նշված չէ: Իսկ տեքստում նկատելով նրա անունը՝ դատավորը կարգադրել է ուղղել սխալը: Այս կապակցությամբ բողոքաբերը նշել է, որ համանման վրիպակ է թույլ տվել ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա.Գասպարյանը՝ քրեական գործ հարուցելու որոշման եզրափակիչ մասում «դատավոր Լևիկ Պողոսյանի» փոխարեն նշելով, որ գործը հարուցվում է «դատավոր Լևիկ Պետրոսյանի կողմից...»: Երբ պաշտպանական կողմը նկատել է նշված վրիպակը և այդ մասին նշել է իր բողոքում, գրվել է «21 հուլիսի 2011թ.» թվագրված երկրորդ որոշումը՝ այս անգամ «դատավոր Լևիկ Պողոսյան» ազգանվամբ: Քննիչի որոշման մեջ տեղ գտած ազգանունների տարբերությունը դատախազ Կ.Փիլոյանը համարել է վրիպակ:

Վերոգրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ դատախազությունը նույն գործողության համար դատավորի նկատմամբ քրեական գործ հարուցելու համաձայնություն է տալիս, իսկ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության դեպքում դիտար-

Դատական պրակտիկա

կում է որպես իրավական հետևանք չառաջացնող տեխնիկական վրիպակ:

14. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376-րդ հոդվածի 1-ին մասի և ՀՀ դատական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 4-րդ կետի վկայակոչմամբ բողոք բերած անձը փաստարկել է նաև, որ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա.Գասպարյանի կողմից կայացված՝ «Քրեական գործ հարուցելու և այն վարույթ ընդունելու մասին» որոշման դեմ բերված բողոքին կարող էր լուծում տալ բացառապես ՀՀ գլխավոր դատախազը:

15. Վերոգրյալի հիման վրա՝ դիմող Լ.Պողոսյանը խնդրել է ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշումն ամբողջությամբ, իսկ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի օգոստոսի 29-ի որոշումը՝ իր բողոքի չբավարարված մասով բեկանել և փոփոխել՝ որոշում կայացնելով իր բողոքն ամբողջությամբ բավարարելու մասին, այն է՝

1) Վերացնել «Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Լևիկ Պողոսյանի կողմից պաշտոնական լիազորությունները չարաշահելու և պաշտոնական կեղծիք կատարելու դեպքի առթիվ» ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ և 314-րդ հոդվածների 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներով քրեական գործ հարուցելու և այն վարույթ ընդունելու մասին ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա.Գասպարյանի 2011 թվականի հուլիսի 21-ի որոշումը:

2) Վերացնել իր բողոքը մերժելու մասին ՀՀ գլխավոր դատախազության ավագ դատախազ Կ.Փիլոյանի 2011 թվականի օգոստոսի 5-ի որոշումը:

3) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360.1-րդ հոդվածին համապատասխան՝ լրացուցիչ որոշում կայացնել, որով ՀՀ գլխավոր դատախազի և ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության պետի ուշադրությունը հրավիրել դատավորի կողմից քրեական օրենքով արգելված արարք կատարելու փաստի առթիվ քրեական գործ հարուցելու անթույլատրելիության վրա:

4) Դատախազ Կ.Փիլոյանի վերաքննիչ բողոքի մասով վարույթը կարճել:

16. ՀՀ գլխավոր դատախազ Ա.Հովսեփյանը փաստարկել է, որ առկա է վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքը, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար:

17. Ի հիմնավորումն իր վերոգրյալ փաստարկի՝ բողոքաբերը նշել է, որ սույն գործով ստորադաս դատարանների որոշումները չեն բխում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի պահանջներից, դրանցում արված հետևությունները հակասում են քրեադատավարական օրենքի բուն իմաստին, քանզի կիրառելուց առաջ պատշաճ կարգով չեն մեկնաբանվել:

Վկայակոչելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի 2-րդ մասը՝ բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ այն քննիչին պարտավորեցնում է քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ նշել քրեական գործ հարուցելու հիմքը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի այս կամ այն հոդվածով նախատեսված հանցակազմի առկայությունը հաստատող փաստական տվյալները: Վերոգրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ քրեական գործ հարուցելիս հանցագործություն կատարած անձի մասին նշումը պարտադիր է, եթե խոսքը հատուկ սուբյեկտով հանցակազմների մասին է, որոնց թվին են դասվում նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 29-րդ գլխով նախատեսված պետական ծառայության դեմ ուղղված, այդ թվում՝ ՀՀ քրեական

օրենսգրքի 308-րդ և 314-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունները: Հետևաբար, դատարանի և դատավոր Պողոսյանի անունը քրեական գործ հարուցելու որոշման մեջ նշվել են ոչ թե որպես ինքնանպատակ, այլ որոշման մեջ հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը բնութագրող գործողությունները, ինչպես նաև օբյեկտը նկարագրելու անհրաժեշտությունից ելնելով: Հակառակ դեպքում, քրեական գործ հարուցելու որոշումը ոչ միայն կհակասեր քրեական գործի հարուցման դատավարական կարգը սահմանող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի պահանջներին և ներքին տրամաբանությանը, այլև կհիմաստագրկվեր:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոքաբերը գտել է, որ ստորադաս դատարանները տարանջատված, դրանով իսկ ոչ պատշաճ մոտեցում ցուցաբերելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի վերլուծությանը, չեն անդրադարձել այն հարցին, թե կարո՞ղ էր արդյոք նախաքննական մարմինը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ և 314-րդ հոդվածների հատկանիշներով քրեական գործ հարուցելիս այդ որոշման մեջ խուսափել դատավորի պաշտոնը և տվյալները նշելուց:

18. Անդրադառնալով ստորադաս դատարանների որոշումներում առկա այն դիրքորոշմանը, որ քրեական գործ հարուցելուց առաջ նախաքննական մարմինը միջնորդավորված պետք է դիմեր ՀՀ արդարադատության խորհրդին՝ դատավորի նկատմամբ քրեական գործ հարուցելու համաձայնություն ստանալու նպատակով, բողոք բերած անձը վկայակոչել է ՀՀ Սահմանադրության 95-րդ հոդվածի 5-րդ մասը և փաստարկել, որ դատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու վերաբերյալ առաջարկը ՀՀ Նախագահին է ներկայացվում հարուցված քրեական գործի ռեժիմով ձեռք բերված, դատավորի ապօրինությունը փաստող ապացույցների գնահատման արդյունքներով, քանի որ ակնհայտ է, որ դատավորին կալանավորելու կամ որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշումներին նախորդող քննչական և դատավարական գործողությունները կարող են կատարվել բացառապես հարուցված քրեական գործի պայմաններում և կատարված նախաքննության արդյունքներով:

19. Ըստ բողոքաբերի՝ ստորադաս դատարանների որոշումներից հասկանալի չէ, թե դատարանները թույլատրելի, թե անթույլատրելի են համարել ամբողջ նախաքննության ընթացքում՝ քրեական գործի հարուցումից մինչև 2011 թվականի օգոստոսի 29-ը ձեռք բերված ապացույցները:

20. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքաբերը խնդրել է վճռաբեկ բողոքը բավարարել, Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի 2011 թվականի օգոստոսի 29-ի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշումները վերացնել՝ օրինական ուժի մեջ թողնելով ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության քննիչ Ա.Գասպարյանի 2011 թվականի հուլիսի 21-ին կայացրած որոշումը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

1. Քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման դատական բողոքարկումը.

21. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է. այն դեպքերում, երբ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ որպես ենթադրյալ հանցանք կատարած մատնանշվել է կոնկրետ անձի անուն, վերջինս իրավունք ունի՞ արդյոք մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկել այդ որոշումը:

22. Քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման դատական բողոքարկման հարցին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Վ.Գրիգորյանի և Վ.Մանուկյանի գործերով կայացված որոշումներում: Մասնավորապես, Վ.Գրիգորյանի գործով որոշման մեջ

Դատական պրակտիկա

Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) ՀՀ քրեական դատավարությունում քրեական գործը հարուցվում է՝ քրեական օրենսգրքով չթույլատրված ենթադրաբար կատարված հանցակազմի հատկանիշներ պարունակող արարքի (արարքների) կապակցությամբ, այլ կերպ՝ փաստի առթիվ, և որևէ անձի համար քրեական դատավարությունում այն իրավական որևէ հետևանք չի առաջացնում, ուստիև՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ քրեական դատավարությունում որևէ մեկի իրավունքները և օրինական շահերը չեն խախտվում:

Այսպիսով՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դատական վերահսկողության առարկա լինել չի կարող, քանի որ քրեական դատավարությունում քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ անձի իրավունքները և օրինական շահերը չեն խախտվում» (տե՛ս Վալերի Գրիգորյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 25-ի թիվ ԵԿԴ/0031/11/08 որոշումը, կետ 14):

Վ.Մանուկյանի գործով որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) մինչդրացի դատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկման ենթակա են նախնական քննության մարմինների այն որոշումները և գործողությունները (անգործությունը), որոնք խախտում են անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը, ինչը, սակայն, չի նշանակում, որ քրեական դատավարության այս փուլում դատական կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների անսահմանափակ անսահմանափակ է: Մինչդրացի դատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների շրջանակի հստակեցման նպատակով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սահմանել հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. գործի նախնական քննության փուլում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված որոշումներից գատ, դատարան կարող են բողոքարկվել քրեական հետապնդման մարմինների այն բոլոր որոշումներն ու գործողությունները (անգործությունը), որոնց բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում դատարանում գործն ըստ էության քննելիս անհնար է, կամ այն կհանգեցնի անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման» (տե՛ս Վարուժան Մանուկյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ի թիվ ԵԿԴ/0060/11/10 որոշումը, կետ 16):

23. Վճռաբեկ դատարանը, վերահաստատելով իր նախկինում արտահայտած դիրքորոշումները, արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարությունում քրեական գործը հարուցվում է փաստի առթիվ, իսկ անձի նկատմամբ քրեական գործ հարուցելու ինստիտուտ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված չէ: Հետևաբար քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը օրենքին համապատասխան կայացնելու դեպքում որևէ անձի իրավունքները և օրինական շահերը չեն խախտվում: Սակայն հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ գործնականում քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ հաճախ որպես հանցագործություն կատարող մատնանշվում է կոնկրետ անձ, ընդ որում, որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշման կամ նույնիսկ մեղադրական դատավճռին բնորոշ հաստատական ձևակերպումներով, ուստի Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեական գործ հարուցելու որոշման իրավական հետևանքների և բողոքարկման հարցերի առնչությամբ իր նախկինում արտահայտած դիրքորոշումները որոշակի զարգացման անհրաժեշտություն ունեն:

24. Այսպես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի համաձայն.

«Քրեական գործ հարուցելու՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված առիթների և հիմքերի առկայության դեպքում դատախազը, քննիչը, հետաքննության մարմինը, իրենց

իրավասության շրջանակներում, պարտավոր են քրեական գործ հարուցել»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Հանցագործությունների մասին հաղորդումները պետք է քննարկվեն և լուծվեն անհապաղ, իսկ գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելն ստուգելու անհրաժեշտության դեպքում՝ դրանց ստացման պահից 10 օրվա ընթացքում:

2. Նշված ժամկետում կարող են պահանջվել լրացուցիչ փաստաթղթեր, բացատրություններ, այլ նյութեր, ինչպես նաև կարող է կատարվել դեպքի վայրի զննություն, հանցագործություն կատարելու կասկածանքի բավարար հիմքերի առկայության դեպքում կարող են բերման և անձնական խուզարկության ենթարկվել անձինք, հետազոտման համար վերցվել նմուշներ, նշանակվել փորձաքննություն»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Քրեական գործ հարուցելու առիթի և հիմքերի առկայության դեպքում դատախազը, քննիչը, հետաքննության մարմինը որոշում են կայացնում քրեական գործ հարուցելու մասին:

2. Որոշման մեջ պետք է նշվեն գործ հարուցելու առիթն ու հիմքը, քրեական օրենքի այն հոդվածը, որի հատկանիշներով հարուցվում է գործը, հարուցելուց հետո գործի հետագա ընթացքը:

3. Եթե այդ պահին հայտնի է հանցագործությունից տուժած անձը, քրեական գործ հարուցելու հետ միաժամանակ այդ անձը ճանաչվում է տուժող, իսկ եթե հանցագործության մասին հաղորդման հետ միաժամանակ ներկայացված է քաղաքացիական հայց, այդ անձը նույն որոշմամբ ճանաչվում է նաև քաղաքացիական հայցվոր:

4. Քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման պատճենն ուղարկվում է հանցագործության մասին հաղորդած ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին:

5. Քրեական գործ հարուցելու հետ միաժամանակ պետք է միջոցառումներ ձեռնարկվեն հանցագործությունը խափանելու և կանխելու, ինչպես նաև հանցագործության հետքերը, այն առարկաները և փաստաթղթերը պահելու և պահպանելու ուղղությամբ, որոնք գործի համար կարող են նշանակություն ունենալ»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի համաձայն.

«Քրեական դատավարության օրենսգրքում տեղ գտած ներքոհիշյալ հասկացություններն ունեն հետևյալ նշանակությունը՝

(...)

2) քրեական գործ՝ քրեական հետապնդման մարմնի (...) կողմից իրականացվող առանձին վարույթ՝ քրեական օրենսգրքով չթույլատրված մեկ կամ մի քանի ենթադրաբար կատարված արարքների կապակցությամբ.

(...)

17) քրեական հետապնդում՝ այն բոլոր դատավարական գործողությունները, որոնք իրականացնում են քրեական հետապնդման մարմինները, իսկ սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում տուժողը՝ նպատակ ունենալով բացահայտել քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարքը կատարած անձին, վերջինիս մեղավորությունը հանցանքի կատարման մեջ, ինչպես նաև ապահովել այդպիսի անձի նկատմամբ պատժի և հարկադրանքի այլ միջոցներ կիրառելը.

18) քրեական հետապնդման հարուցում՝ քրեական հետապնդման մարմնի որոշումն անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու, ինչպես նաև մինչև այդ նրան ձերբակալելու կամ նրա նկատմամբ խափանման միջոց կիրառելու մասին.

(...)

20) մեղադրանք՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված կարգով ներկայացված հիմնա-

Դատական պրակտիկա

վորում՝ որոշակի անձի կողմից քրեական օրենսգրքով չթույլատրված կոնկրետ արարքի կատարման մասին.

(...)»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 26-րդ հոդվածի համաձայն.

«Քրեական գործի վարույթը, այն է՝ քրեական գործի հարուցման նախապատրաստումը, հարուցումը, քրեական հետապնդումը, ինչպես նաև հարուցված գործի և իրականացվող քրեական հետապնդման հետ կապված բոլոր դատավարական գործողությունները և որոշումների ընդունումը կատարում են սույն օրենսգրքով սահմանված մարմինները և պաշտոնատար անձինք՝ իրենց վերապահված լիազորությունների շրջանակում»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի համաձայն.

«Հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը պարտավոր են իրենց իրավասության սահմաններում քրեական գործ հարուցել հանցագործության հատկանիշներ հայտնաբերելու յուրաքանչյուր դեպքում, օրենքով նախատեսված բոլոր միջոցառումները ձեռնարկել հանցագործություն կատարած անձանց և հանցագործության, ինչպես նաև դրա կատարման հանգամանքները բացահայտելու համար: (...)»:

25. Վերոգրյալ դրույթների համակարգային վերլուծությունը վկայում է այն մասին, որ քրեական գործի հարուցմամբ սկսվում է քրեադատավարական այն վարույթը, որի շրջանակներում իրավասու մարմինն իրավունք է ստանում ձեռնարկել օրենքով նախատեսված բոլոր միջոցառումները՝ հանցագործությունը և այն կատարած անձանց բացահայտելու ուղղությամբ: Միայն քրեական գործ հարուցելուց հետո է վարույթն իրականացնող մարմինն օժտվում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված քննչական և դատավարական գործողություններ կատարելու լայն լիազորություններով և իրավունք ստանում միջամտելու անձանց իրավունքներին և օրինական շահերին, անիրաժեշտության դեպքում նրանց նկատմամբ կիրառելու դատավարական հարկադրանքի միջոցներ և այլն:

Այսպիսով, քրեական գործի հարուցմամբ՝

ա) պաշտոնապես ազդարարվում է հանցագործության, դրա հանգամանքների և այն կատարած անձանց բացահայտմանն ու մերկացմանն ուղղված պետական մարմինների գործունեության սկիզբը,

բ) դրվում է այն իրավական հիմքը, որը թույլ է տալիս սահմանափակել անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը, հարկադրանք կիրառել նրանց նկատմամբ և այլն:

Օրենսդիրը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 182-րդ հոդվածում սահմանել է քրեական գործ հարուցելու որոշման ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջները: Մասնավորապես, ամրագրվել է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ պետք է նշվեն՝ քրեական գործ հարուցելու առիթն ու հիմքը, քրեական օրենքի այն հոդվածը, որի հատկանիշներով հարուցվում է քրեական գործը, հանցագործությունից տուժած անձը, հարուցելուց հետո գործի ընթացքը և այլն:

Այսպիսով, վերոգրյալ դրույթների համակարգային վերլուծությունից երևում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ ենթադրաբար հանցագործություն կատարած անձի մատնանշման պահանջ նախատեսված չէ:

26. Վ.Գրիգորյանի և Վ.Մանուկյանի գործերով կայացված որոշումներում ձևավորված իրավական դիրքորոշումները մեկնաբանելով սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը հանդես չի գալիս որպես ենթադրաբար հանցանք կատարած անձին դատավարական կարգավիճակ տալու հիմք:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ ենթադրաբար հանցանք կատարած անձին մատնանշելու պահանջ նախատեսված չէ ոչ միայն այն պատճառով, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման նշանակությունն այլ է, քան անձին կարգավիճակ տալը կամ մեղադրանք առաջադրելը, այլ նաև այն պատճառով, որ այդ որոշման կայացման համար օրենքով ապացույցների որոշակի ծավալ չի պահանջվում: Ավելին, քրեական գործ հարուցելու փուլում ապացուցումն իրականացվում է միայն քրեական գործ հարուցելու համար անհրաժեշտ հիմքերի առկայությունը պարզելու նպատակով, այլ ոչ թե ենթադրաբար հանցանք կատարած անձին կարգավիճակ տալու կամ մեղադրանք առաջադրելու համար: Դրանով էլ պայմանավորված՝ օրենսդիրն այդ փուլում սահմանափակ թվով քննչական և դատավարական գործողությունների կատարում է թույլատրում: Անձին կարգավիճակ տալու կամ մեղադրանք առաջադրելու հիմքերի պարզումը (ամբողջ ծավալով ապացուցում իրականացնելը) արդեն իսկ հարուցված քրեական գործով իրականացվող հետագա վարույթի խնդիր է, որի շրջանակներում թույլատրվում է կատարել տարբեր քննչական և դատավարական գործողություններ, կիրառել դատավարական հարկադրանքի միջոցներ և այլն:

27. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 22-26-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը և համապատասխանաբար նաև Վ.Գրիգորյանի և Վ.Մանուկյանի գործերով կայացված որոշումներում ձևավորված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն դեպքում, երբ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ տրվում են այնպիսի ձևակերպումներ, որոնցից հետևում է, որ կոնկրետ անձը կատարել է քրեորեն պատժելի արարք, քննարկվող որոշումն իրավական հետևանքների առումով հավասարվում է անձին մեղադրանք առաջադրելու մասին որոշմանը:

28. Վճռաբեկ դատարանի՝ սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված եզրահանգումը հիմնված է նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասում կիրառվող՝ «քրեական մեղադրանք» հասկացության կապակցությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորված նախադեպային իրավունքի վրա, որի համաձայն՝ «քրեական մեղադրանք» եզրույթը պետք է հասկացվի ոչ թե *ձևական* (փաստաթղթային), այլ *բովանդակային* (գործնական) իմաստով: «Մեղադրանք» հասկացությունը կարող է սահմանվել որպես իրավասու մարմնի կողմից անձին պաշտոնապես արված տեղեկացում այն մասին, որ առկա է նրա կողմից քրեորեն հետապնդելի արարք կատարելու վերաբերյալ ենթադրություն (*Դեվեերն ընդդեմ Բելգիայի (Deweecer v. Belgium)* գործով վճիռ, 1980թ. փետրվարի 27, գանգատ թիվ 6903/75, կետեր 44, 46): Այսինքն՝ անձի նկատմամբ «մեղադրանքի» առկայության մասին կարող է վկայել նաև այնպիսի միջոցներ ձեռնարկելը, որոնք ենթադրում են հանցագործության մեջ կասկածանքի առկայություն, ինչպես նաև էականորեն ներգործում են կասկածվող անձի դրության վրա (*Էկլեն ընդդեմ Գերմանիայի (Eckle v. Germany)* գործով վճիռ, 1982թ. հուլիսի 15, գանգատ թիվ 8130/78, կետ 73, *Շուբինսկին ընդդեմ Սլովենիայի (Šubinski v. Slovenia)* գործով վճիռ, 2007թ. հունվարի 18, գանգատ թիվ 19611/04, կետ 62, *Գ.Կ.-ն ընդդեմ Լեհաստանի (G.K. v. Poland)* գործով վճիռ, 2004թ. հունվարի 20, գանգատ թիվ 38816/97, կետ 98): Ընդ որում, մինչդատական վարույթի նկատմամբ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետերի կիրառման եղանակը պայմանավորված է տվյալ վարույթի առանձնահատկություններով (*Շաբելնիկն ընդդեմ Ուկրաինայի (Shabelnik v. Ukraine)* գործով վճիռ, 2009թ. փետրվարի 19, գանգատ թիվ 16404/03, կետ 52):

Դատական պրակտիկա

29. Սույն որոշման 27-րդ կետում շարադրված եզրահանգումը վերլուծելով սույն որոշման 28-րդ կետում մեջբերված՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ անձին որպես հանցանք կատարողի մատնանշելու պարագայում, նա իրավունք է ձեռք բերում օգտվելու որոշակի դատավարական երաշխիքներից, այդ թվում՝ պաշտպանության իրավունքից:

30. *Ն.Միսակյանի* գործով կայացված որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) Սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության արդյունավետ միջոցների շարքում առաջնային տեղ է գրավում դատական պաշտպանության իրավունքը, իսկ քրեական գործի մինչդատական վարույթի ընթացքում դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման երաշխիքներից է դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրներն են՝

- դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների, օրինական շահերի պահպանության ապահովումը.

- դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնումը մինչդատական վարույթում:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը դատավարական օրենքով նախատեսված միջոցների համակարգ է, որն ուղղված է դատական իշխանության սահմանադրական գործառույթների իրականացմանը գործի մինչդատական վարույթում՝ նպատակ ունենալով թույլ չտալ անձի իրավունքների և ազատությունների անօրեն և չիմնավորված սահմանափակումներ, ինչպես նաև վերականգնել խախտված իրավունքներն ու ազատությունները: (...)» (տե՛ս տուժողի իրավահաջորդ Ներսես Միսակյանի և նրա ներկայացուցիչ Ս.Սաֆարյանի բողոքի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանի կողմից 2009 թվականի ապրիլի 10-ին կայացված թիվ ԱԲԳ-1/0003/11/08 որոշումը, կետ 12):

31. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 22-30-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ անձին որպես հանցանք կատարողի մատնանշելու պարագայում նա պետք է օգտվի որոշակի դատավարական երաշխիքներից, իսկ այն դեպքում, երբ այդ երաշխիքները չեն ապահովվի, անձը պետք է իրավունք ունենա մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկել քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը, քանի որ դրանով խախտվում են անձի սահմանադրական իրավունքներն ու օրինական շահերը, իսկ այդ որոշման բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում՝ դատարանում գործն ըստ էության քննելիս, կհանգեցնի անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման:

Այսպիսով, այն դեպքում, երբ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ հաստատված է համարվում կոնկրետ անձի կողմից քրեորեն պատժելի որևէ արարք կատարելու փաստը, այլ խոսքով՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման նկարագրական-պատճառաբանական կամ եզրափակիչ մասերում առկա ձևակերպումներից ուղղակիորեն հետևում է, որ անձը կատարել է քրեորեն պատժելի արարք, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը ենթակա է դատական կարգով բողոքարկման:

Վճռաբեկ դատարանի այս հետևությունը հիմնված է ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասի այն պահանջի վրա, որ «Պետությունը սահմանափակված է մար-

դու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք»։ Իսկ անմիջականորեն գործող իրավունքը չի կարող լինել վերացական։

Այս հարցում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ևս արտահայտել է համանման դիրքորոշում։ Մասնավորապես, Արտիկոյի գործով Եվրոպական դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիան կոչված է երաշխավորելու ոչ թե տեսական և պատրանքային, այլ գործնականում և արդյունավետ իրականացվող իրավունքներ։ Դա հատկապես վերաբերում է պաշտպանության իրավունքին (*Արտիկոն ընդդեմ Իտալիայի (Artico v. Italy)* գործով վճիռ, 1980թ. մայիսի 13, կետ 33)։

32. Սույն որոշման նախորդ կետում սահմանված իրավունքի կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ անձի նկատմամբ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման դեմ բողոքը դատական վերահսկողության կարգով քննելիս դատարանն իրավասու չէ անդրադառնալ այնպիսի հարցերի, որոնք հետագայում գործն ըստ էության քննելիս, պետք է դատական քննության առարկա դառնան։ Մասնավորապես, դատարանը չպետք է հետևություններ անի և իրավական գնահատականներ տա գործով ձեռք բերված ապացույցներին, դրանց թույլատրելիությանը, վերաբերելիությանը, գործի լուծման համար բավարարությանը, անդրադառնա արարքի քրեաիրավական որակմանը վերաբերող հարցերին։

Հետևաբար, ՀՀ գլխավոր դատախազի վճռաբեկ բողոքի այն հարցադրումը, թե արդյոք թույլատրելի⁶ են նախաքննության ընթացքում՝ քրեական գործի հարուցումից մինչև 2011 թվականի օգոստոսի 29-ը, ձեռք բերված ապացույցները (տե՛ս սույն որոշման 19-րդ կետը), սույն վարույթի շրջանակներում պարզաբանման ենթակա չէ։

33. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա.Գասպարյանը 2011 թվականի հուլիսի 21-ի որոշման եզրավակիչ մասում արձանագրել է. «Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Լևիկ Պողոսյանի կողմից պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելու և պաշտոնեական կեղծիք կատարելու դեպքի առթիվ նախապատրաստված նյութերով հարուցել քրեական գործ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ և 314-րդ հոդվածների 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներով (...)» (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը)։

34. Սույն որոշման 22-32-րդ կետերում ձևավորված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո մեկնաբանելով սույն որոշման 33-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ հաստատված են համարվել ոչ միայն դատավորի կողմից պաշտոնեական լիազորությունները և պաշտոնեական կեղծիք կատարելու փաստը, այլև հիմնավորվել է նկարագրված արարքներում նրա մեղավորությունը։ Հետևաբար, հիմնավոր է սույն գործով ստորադաս դատարանների կողմից կայացված դատական ակտերում առկա այն եզրահանգումը, որ քրեական գործ հարուցելու մասին քննիչի որոշման նկարագրական-պատճառաբանական և եզրավակիչ մասերում առկա ձևակերպումներից ուղղակիորեն հետևում է, որ դատավոր Լևիկ Պողոսյանը չարաշահել է իր պաշտոնեական լիազորությունները և կատարել պաշտոնեական կեղծիք (տե՛ս սույն որոշման 8-9-րդ կետերը)։ Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին խնդր առարկա որոշումը ենթակա է դատական կարգով բողոքարկման։

II. Դատավորի նկատմամբ քրեական վարույթը.

35. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երկրորդ իրավական

Դատական պրակտիկա

հարցը հետևյալն է՝ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության կողմից պահպանվե՞լ են արդյոք դատավորին մեղադրանք առաջադրելու սահմանադրական և օրենսդրական ընթացակարգերը:

36. ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածի համաձայն. «(...) Դատավորի (...) գործունեության երաշխիքները և պատասխանատվության հիմքերն ու կարգը սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով:

Դատավորը (...) [չի] կարող կալանավորվել, ներգրավվել որպես մեղադրյալ, ինչպես նաև [նրա] նկատմամբ չի կարող դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցվել՝ առանց համապատասխանաբար արդարատության խորհրդի (...) համաձայնության: (...)»:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Դատավորին չի կարելի կալանավորել, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավել, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկել՝ առանց Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության խորհրդի առաջարկի հիման վրա Հանրապետության Նախագահի տված համաձայնության»:

Մեջբերված սահմանադրական և օրենսդրական նորմերում ամրագրված՝ դատավորի անձեռնմխելիության սկզբունքի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է հայտնել *Ա.Սաղաթեյանի* գործով կայացված որոշման մեջ և արձանագրել, որ. «(...) դատավորի անձեռնմխելիությունն անկողմնակալ, արդար և օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի կողմից գործի քննության հիմնարար իրավունքի բաղադրատարր է, ուստի այդ բաղադրյալ իրավունքի յուրաքանչյուր կրողի առանձին իրավունք-երաշխիք:

(...) [Դ-]ատական իշխանության անկախության սահմանադրական սկզբունքի լիարժեք ապահովումն անհնար կլինի այն դեպքում, եթե դատավորի համար չապահովվի լիազորությունները դադարեցնելուց և դատավորի կարգավիճակը կորցնելուց հետո անձեռնմխելիության լրացուցիչ երաշխիքներ: (...) այդ երաշխիքները կոչված են ապահովել գործող դատավորի և հանրության (արդար դատաքննության իրավունքի կրողների) այն համոզմունքը, որ պաշտոնավարման ավարտից հետո դատավորը չի հետապնդվի իր մասնագիտական գործունեության համար: Միայն այդպիսի երաշխիքների առկայության պայմաններում է հնարավոր բարձր պահանջներ ներկայացնել դատավորի մասնագիտական գործունեությանը և հանրության մոտ ձևավորել գործող դատավորի անկախության և անաչառության նկատմամբ վստահություն:

(...)

Դատավորի անձեռնմխելիության ընթացակարգային երաշխիքների համակարգը սահմանող սահմանադրական և օրենսդրական նորմերի համալիր վերլուծությունից հետևում է, որ այդ երաշխիքները երկու տեսակի են. առաջին՝ դատավորի ձեռքակալմանը վերաբերող երաշխիքներ, և երկրորդ՝ դատավորի կալանավորմանը, որպես մեղադրյալ ներգրավելուն, նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարցի հարուցմանը վերաբերող երաշխիքներ:

(...)

Երկրորդ տեսակի երաշխիքներն արտահայտվում են նրանում, որ բացառում են դատավորին կալանավորելու, որպես մեղադրյալ ներգրավելու և դատական կարգով վարչական պատասխանատվության հարց հարուցելու հնարավորությունը՝ առանց ՀՀ արդարադատության խորհրդի առաջարկության հիման վրա Հանրապետության Նախագահի տված համաձայնության: Ընդ որում, ՀՀ արդարադատության խորհուրդը, օրենքով սահմանված ընթացակարգի պահպանմամբ, իրավասու մարմնի ներկայացրած միջնորդության հիման վրա նախապես ստուգելով դատավորին կալանավոր-

րելու, քրեական կամ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերի առկայությունը, համապատասխանաբար որոշում է կայացնում համաձայնություն տալու խնդրանքով Հանրապետության Նախագահին դիմելու մասին կամ մերժում է ներկայացված միջնորդությունը: (...)» (տե՛ս Անահիտ Սաղաթեյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԳԳ-5/0022/01/10 որոշման 36-37-րդ, 43-րդ, 45-րդ կետերը):

37. Ձարգացնելով *Ա.Սաղաթեյանի* գործով որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումները, ինչպես նաև հիմք ընդունելով սույն որոշման 22-34-րդ կետերում շարադրված մոտեցումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն դեպքում, երբ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ դատավորը մատնանշվում է՝ որպես հանցանք կատարող, նա պետք է օգտվի որոշակի դատավարական երաշխիքներից, իսկ այն դեպքում, երբ այդ երաշխիքները չեն ապահովվի, դատավորը պետք է իրավունք ունենա մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկել քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը, քանի որ դրանով խախտվում են իր սահմանադրական իրավունքներն ու օրինական շահերը:

Այսպիսով, հիմք ընդունելով սույն որոշման 31-րդ կետում ձևավորված իրավական դիրքորոշումը, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն դեպքում, երբ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ հաստատված է համարվում դատավորի կողմից քրեորեն պատժելի որևէ արարք կատարելու փաստը, այլ խոսքով՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման նկարագրական-պատճառաբանական կամ եզրափակիչ մասերում առկա ձևակերպումներից ուղղակիորեն հետևում է, որ դատավորը կատարել է քրեորեն պատժելի արարք, ապա քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը ենթակա է դատական կարգով բողոքարկման:

38. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ա.Գասպարյանը 2011 թվականի հուլիսի 21-ի որոշման եզրափակիչ մասում արձանագրել է. «Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Լևիկ Պողոսյանի կողմից պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելու և պաշտոնեական կեղծիք կատարելու դեպքի առթիվ նախապատրաստված նյութերով հարուցել քրեական գործ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ և 314-րդ հոդվածների 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներով (...)» (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

Դատախազ Կ.Փիլոյանի կողմից դատավոր Լ.Պողոսյանին հասցեագրված 2011 թվականի հոկտեմբերի 24-ի գրության մեջ որպես հասցեատեր նշվել է «մեղադրյալ Լևիկ Վարդանի Պողոսյան» (տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը):

39. Սույն որոշման 36-37-րդ կետերում և համապատասխանաբար նաև *Ա.Սաղաթեյանի* գործով կայացված որոշման մեջ շարադրված վերլուծության լույսի ներքո մեկնաբանելով սույն որոշման 38-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով քննիչի կողմից կայացված որոշման արդյունքում դատավոր Լ.Պողոսյանին ըստ էության քրեական մեղադրանք է առաջադրվել:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության կողմից չեն պահպանվել դատավորին մեղադրանք առաջադրելու սահմանադրական և օրենսդրական ընթացակարգերը: Դատավոր Լ.Պողոսյանին քրեական մեղադրանք է առաջադրվել՝ առանց ՀՀ արդարադատության խորհրդի միջոցով ՀՀ Նախագահի համաձայնությունն ստանալու, ինչի հետևանքով դատավորը փաստացի գրկվել է արդարադատություն իրականացնելու հնարավորությունից:

Դատական պրակտիկա

III. Դատավորի նկատմամբ իրականացվող քրեական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողությունը.

40. Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երրորդ իրավական հարցը հետևյալն է. ՀՀ գլխավոր դատախազից բացի, որևէ այլ դատախազ իրավասո՞ւ է արդյոք հսկողություն իրականացնել դատավորի կողմից ենթադրյալ հանցագործություն կատարելու փաստի առթիվ հարուցված քրեական գործով հետաքննության և նախաքննության նկատմամբ:

41. «Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Հատուկ քննչական ծառայությունն իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների, պետական հատուկ ծառայություն իրականացնող անձանց իրենց պաշտոնական դիրքի կապակցությամբ հանցակցությամբ կամ նրանց կատարած հանցագործությունների, ինչպես նաև ընտրական գործընթացների հետ կապված քրեական գործերով նախաքննություն:

Անհրաժեշտության դեպքում Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազը կարող է քննչական այլ մարմինների քննիչների վարույթից վերցնել և հատուկ քննչական ծառայության քննիչների վարույթին հանձնել քրեական գործեր, որոնք առնչվում են սույն մասում թվարկված պաշտոնատար անձանց հանցակցությամբ կամ նրանց կատարած հանցագործություններին, կամ որոնցով այդ անձինք ճանաչված են որպես տուժող:

(...)

4. Հատուկ քննչական ծառայության կողմից իրականացվող նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնում են Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազը և նրա լիազորած դատախազները»:

Վերոշարադրյալ դրույթի վերլուծությունից երևում է, որ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների, պետական հատուկ ծառայություն իրականացնող անձանց կողմից ենթադրյալ հանցագործություն կատարելու փաստի առթիվ հարուցված քրեական գործով մինչդատական վարույթի նկատմամբ հսկողություն կարող են իրականացնել՝

1) ՀՀ գլխավոր դատախազը.

2) ՀՀ գլխավոր դատախազի կողմից լիազորված դատախազները:

42. ՀՀ դատական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի համաձայն.

«(...)

4. Դատավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու պահից տվյալ գործով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողությունն իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազը (...):»

Սեջրերված դրույթի վերլուծությունից երևում է, որ դատավորի կողմից ենթադրյալ հանցագործություն կատարելու փաստի առթիվ հարուցված քրեական գործով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողությունն իրականացնում է ՀՀ գլխավոր դատախազը:

43. Սույն որոշման 41-42-րդ կետերում շարադրված վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ դատական օրենսգրքով սահմանված հատուկ կարգավորման համաձայն՝ դատավորի կողմից ենթադրյալ հանցագործություն կատարելու փաստի առթիվ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշում կայացնելու պարագայում, երբ այդ որոշման մեջ նշվում է դատավորի անունն ու ազգանունը, հա-

րուցված քրեական գործով մինչդատական վարույթի նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու իրավասությամբ օժտված է բացառապես ՀՀ գլխավոր դատախազը, և նա չի կարող լիազորել այլ դատախազի իր փոխարեն հսկողություն իրականացնել մինչդատական վարույթի նկատմամբ այն դեպքում, երբ դատավորի կողմից ենթադրյալ հանցագործություն կատարելու փաստի առթիվ քրեական գործ հարուցելու մասին կայացված որոշման մեջ նշված է դատավորի անունն ու ազգանունը:

44. Վճռաբեկ դատարանի՝ սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված եզրահանգումը հիմնված է հետևյալ հանգամանքների վրա՝

ա) դատավորի կարգավիճակի առանձնահատկությունը ենթադրում է դատավորի անձեռնմխելիության ապահովման լրացուցիչ երաշխիքների, այդ թվում՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ ՀՀ գլխավոր դատախազի հսկողության առկայություն:

բ) «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 6-րդ մասի, 24-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի համաձայն՝ ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ՀՀ դատական օրենսգրքում հատուկ կարգավորում նախատեսված լինելը:

45. Սույն գործի նյութերից հետևում է, որ դատավորի նկատմամբ քրեական գործ հարուցելուց հետո այդ գործի նկատմամբ հսկողությունն իրականացվել է ոչ թե ՀՀ գլխավոր դատախազի, այլ ուրիշ դատախազի կողմից (տե՛ս սույն որոշման 1-ին կետը):

46. Սույն որոշման 41-44-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո մեկնաբանելով սույն որոշման 45-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ նշվել է դատավորի անունը և ազգանունը, այսինքն՝ դատավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում է հարուցվել: Նշված հանգամանքը համադրելով ՀՀ դատական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված պահանջի հետ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողություն պետք է իրականացնե՛ր ՀՀ գլխավոր դատախազը: Հետևաբար, սույն գործով տեղի է ունեցել օրինականության սկզբունքի խախտում, որն արտահայտվել է նրանում, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողություն է իրականացվել ոչ պատշաճ դատախազի կողմից:

IV. Դատավորի նկատմամբ իրականացվող վարույթի գաղտնիությունը.

47. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված չորրորդ իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչա՞փ է արդյոք դատավորի նկատմամբ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման հրապարակումը:

48. ՀՀ դատական օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Արդարադատության խորհրդի նիստերը դռնփակ են, բացառությամբ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու գործերի քննության այն դեպքերի, երբ դատավորը, որի նկատմամբ կարգապահական վարույթ է հարուցվել, պահանջում է իր գործի հրապարակային քննություն (...):»:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 156-րդ հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն. «Վարույթ հարուցող անձը, վարույթին մասնակցած վկաները և այլ անձինք պարտավոր են պահպանել կարգապահական վարույթի գաղտնիությունը: Կարգապահական վարույթի շրջանակներում առաքվող բոլոր փաստաթղթերը պետք է առաքվեն փակ ծրարներով՝ «գաղտնի» դրոշմագրով (...):»:

«Դատավորի կարգավիճակի մասին» 1998 թվականի Եվրոպական խարտիայի 1.1-րդ կետի համաձայն՝ դատավորի կարգավիճակը նշանակում է այնպիսի ձեռնհասության, անկախության և անկողմնակալության ապահովում, որոնք յուրաքանչյուր մարդ իրավաչափորեն ակնկալում է դատական մարմիններից և ամեն մի դատավո-

Դատական պրակտիկա

րից, որին վստահված է իր իրավունքների պաշտպանությունը: Այն բացառում է ցանկացած իրավիճակ և ընթացակարգ, որոնք կարող են սասանել վստահությունն այդ ձեռնհասության, անկախության և անկողմնակալության նկատմամբ:

Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր վեհաժողովի կողմից 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ի թիվ 40/32 և 1985 թվականի դեկտեմբերի 13-ի թիվ 40/46 բանաձևերով հաստատված «Դատական մարմինների անկախության հիմնարար սկզբունքների» 17-րդ կետի համաձայն՝ իր պարտականությունները կատարելու ընթացքում դատավորի հասցեին ստացված մեղադրանքը կամ գանգառը, համապատասխան ընթացակարգի համաձայն, պետք է անհապաղ և անաչառ քննարկվի: Դատավորն ունի պատասխանի և արդարացի քննարկման իրավունք: Դժգոհությունների քննարկումը, եթե դատավորն այլ խնդրանքով հանդես չի եկել սկզբնական փուլում, պետք է անցկացվի գաղտնի:

49. Վերոշարադրյալ դրույթների համակարգային վերլուծության ներքո գնահատելով սույն գործի փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն դեպքում, երբ քրեական գործ հարուցելու փուլում կայացվող որոշման մեջ դատավորը մատնանշվում է՝ որպես ենթադրյալ հանցանք կատարած անձ և նշվում են դատավորի անունն ու ազգանունը, գաղտնիության սկզբունքի պահպանումը դառնում է գերակա հանրային շահ, քանի որ դատավորի նկատմամբ քրեական կամ այլ վարույթ իրականացվելու հիմքով դատավորին կարող է ինքնաբացարկի միջնորդություններ կայացվել: Արդյունքում դատավորը փաստացի կարող է զրկվել արդարադատություն իրականացնելու հնարավորությունից, քանի որ գաղտնիության պահանջները չպահպանելու հետևանքով կարող է կասկածի տակ դրվել նրա անաչառությունը, անկախությունը և հեղինակությունը:

50. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության պաշտոնական ինտերնետային կայքում 2011 թվականի հուլիսի 21-ին հրապարակվել է տեղեկություն այն մասին, որ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածի 1-ին և 314-րդ հոդվածով հարուցվել է քրեական գործ՝ Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Լևիկ Պողոսյանի կողմից պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելու և պաշտոնեական կեղծիք կատարելու դեպքի առթիվ (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

51. Սույն որոշման 48-49-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո մեկնաբանելով սույն որոշման 50-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով դատավորի նկատմամբ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման հրապարակումն իրավաչափ չի եղել: Այս առումով ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունը խախտել է դատավորի նկատմամբ իրականացվող վարույթի գաղտնիության վերաբերյալ միջազգային և ներպետական մի շարք դրույթներ (տե՛ս սույն որոշման 48-րդ կետը), քանի որ դատավորի նկատմամբ իրականացվող յուրաքանչյուր, այդ թվում՝ քրեական վարույթ, պետք է լինի գաղտնի, եթե հակառակը չի պահանջում դատավորը:

52. Ինչ վերաբերում է դիմող Լ. Պողոսյանի բողոքի այն պնդումներին, որ ստորադաս դատարանները, գտնելով, որ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության քննիչի որոշմամբ խախտվել են իր իրավունքները, պետք է վերացնեին բողոքարկված որոշումը, այլ ոչ թե իր իրավունքների խախտումը վերացնելու պարտականություն սահմանեին, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360.1-րդ հոդվածին համապատասխան պետք է լրացուցիչ որոշում կայացնեին, ապա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դրանք հանգամանորեն քննարկվել են Վերաքննիչ դատարանի

Դատական պրակտիկա

դատական ակտում, որում առկա են բավարար հիմնավորումներ ու պատճառաբանություններ՝ նշված փաստարկների վերաբերյալ (տե՛ս նյութեր, էջեր 116-118):

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտն օրինական է, դրանում առկա հետևությունները հիմնավորված են և պատճառաբանված: Հետևաբար, բերված վճռաբեկ բողոքները պետք է մերժել, Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը՝ թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

Վերոգրյալի հիման վրա և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքները մերժել: Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի օգոստոսի 29-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2011 հոկտեմբերի 5-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (156)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

83

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԵՆԱԿԱՆ ԴԱՍԼՍԵ
(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2012 թվականի հունիսի 8-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2011 թվականի դեկտեմբերի 9-ի որոշման դեմ դատախազ Կ.Բատիկյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2011 թվականի հուլիսի 4-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի վարչության Մաշտոցի քննչական բաժնի ավագ քննիչ Վ.Ասատրյանի որոշմամբ Արմեն Վոլոդյայի Սահակյանի ստացած հրազենային թափանցող վնասվածքի փաստի առթիվ հարուցվել է թիվ 10117611 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Նախաքննության մարմնի 2011 թվականի օգոստոսի 20-ի որոշմամբ Վահագն Հրաչիկի Խաչատրյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով ներգրավվել է որպես մեղադրյալ: Նույն օրվա մեկ այլ որոշմամբ նրա նկատմամբ հայտարարվել է հետախուզում:

2011 թվականի հոկտեմբերի 24-ին Վ. Խաչատրյանը բերման է ենթարկվել ՀՀ ոստիկանության Շենգավիթի բաժին, 2011 թվականի հոկտեմբերի 25-ին նրան ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղադրանք է առաջադրվել:

2011 թվականի հոկտեմբերի 28-ին Երևան քաղաքի քննչական վարչության ծանր հանցագործությունների քննության բաժնի հատկապես կարևորագույն գործերով ավագ քննիչ Վ.Մուրադյանը թիվ 10117611 քրեական գործն ընդունել է վարույթ:

2. 2011 թվականի նոյեմբերի 11-ին ավագ քննիչ Վ.Մուրադյանը միջնորդություն է ներկայացրել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ խնդրելով թույլատրել ստանալ երեք վկաների կողմից շահագործվող բջջային հեռախոսահամարների մուտքային և ելքային հեռախոսագանգերի վերծանումները, աբոնենտների տվյալները, ինչպես նաև ըստ արեհավաքային կայանների՝ այդ հեռախոսահամարներով հեռախոսասարքերի շարժը, կայանների, այդ թվում՝ Երևանի Պուշկինի 50 հասցեի հասցեում գտնվող կայանի, տեղակայման վերաբերյալ տեղեկատվությունը:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան) 2011 թվականի նոյեմբերի 11-ի որոշմամբ քննիչի միջնորդությունը մերժվել է:

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

3. Երևան քաղաքի դատախազի տեղակալ Կ.Բատիկյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2011 թվականի դեկտեմբերի 9-ին որոշում է կայացրել վերաքննիչ բողոքը մերժելու, Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի նոյեմբերի 11-ի որոշումը՝ օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին:

4. Վերոգրյալ որոշման դեմ դատախազ Կ.Բատիկյանի վճարել բողոքը Վճարել դատարանի 2012 թվականի մարտի 20-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ:

Վճարել բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. «Հեռախոսային միացումները վերծանելու թույլտվություն ստանալու միջնորդություն հարուցելու մասին» ավագ քննիչ Վ.Մուրադյանի 2011 թվականի նոյեմբերի 11-ի միջնորդության համաձայն՝ «2011 թվականի հուլիսի 4-ին, ժամը 00.10-ին Երևան քաղաքի 3-րդ կլինիկական հիվանդանոց բուժօգնության է դիմել Երևան քաղաքի Հայաբյան 44-րդ շենքի 21-րդ բնակարանի բնակիչ Արման Վոլոդյայի Սահակյանը՝ ստորին շրթունքի պատռված թափանցող վերքով, կտրիչ ստորին ատամների տրավմատիկ քրակայությամբ, լեզվի ենթալեզվային շրջանի հրագեռային վնասվածքներով: (...) Քրեական գործի ուսումնասիրությամբ պարզվել է, որ Արման Սահակյանը իրականում Արմեն Գազիկի Սարգսյանն է, (...) Միաժամանակ պարզվել է, որ գործով վկա Վ.Սարգսյանը ցուցմունքներ է տվել, որ 2011 թվականի հուլիսի 3-ին իր որդին՝ Գազիկ Սարգսյանը, եկել է տուն ծեծված վիճակում, սակայն իրեն ոչինչ չի պատմել: Ինքն այդ մասին հայտնել է ամուսնուն՝ Արմեն Սարգսյանին, որը տեսնելով որդուն ծեծված վիճակում՝ դուրս է եկել բնակարանից: Որոշ ժամանակ անց իր բնակարանի պատուհանից տեսել է իրենց շենքի բակում կանգնած սև գույնի «Տոյոտա» և սպիտակ գույնի «Տոյոտա ջիպ» մակնիշի ավտոմեքենաներ: Այնուհետև տեսել է, որ «Տոյոտա ջիպ» ավտոմեքենայից իջել են 3 հոգի, որոնցից մեկի ձեռքում եղել է ատրճանակ: Նրանցից մեկը հայտնել է ամուսնուն, իսկ մյուսը՝ ատրճանակով կրակել ամուսնու ուղղությամբ:

Այնուհետև, Վ.Սարգսյանն իրեն ճանաչման ներկայացված լուսանկարներում պատկերված անձանցից ճանաչել է Վ. Խաչատրյանին և հայտնել, որ դա այն անձն է, ով կրակել է իր ամուսնու վրա:

2011 թվականի օգոստոսի 20-ին որոշում է կայացվել Վ. Խաչատրյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին (...): Նույն օրը վերջինիս նկատմամբ հայտարարվել է հետախուզում և որպես խափանման միջոց է ընտրվել կալանավորումը:

2011 թվականի հոկտեմբերի 24-ին Վ. Խաչատրյանը բերման է ենթարկվել ՀՀ ստիկանության Շենգավիթի բաժին և նրան ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղադրանք է առաջադրվել:

Առաջադրված մեղադրանքում Վ. Խաչատրյանն իրեն մեղավոր չի ճանաչել և ցուցմունք է տվել այն մասին, որ հանդիսանում է «Նաիրի ինչուրան» ՍՊԸ-ի բաժնետեր և խորհրդի անդամ: 2011 թվականի հունվարին «Տոյոտա-Երևան» խանութ սրահից ապառիկով գնել է «Տոյոտա Պրադո» ջիպ մակնիշի, սպիտակ գույնի (...) ավտոմեքենան, որը վարում է ինքը, իսկ անհրաժեշտության դեպքում նաև իր ընկերներն ու աշխատակիցները: Հայտնել է, որ 2011 թվականի հուլիսի 3-ին, ժամը 17-ից գտնվել է Երևանի Պուշկինի փողոցի 50 հասցեում գտնվող «Նաիրի ինչուրան» ՍՊԸ-ին պատկանող գրասենյակում և մասնակցել գործնական քննարկման: Այնտեղ է մնացել մինչև ժամը 00.30-ը, այնուհետև գնացել է տուն: Նշված օրը գրասենյակ է այցելել իր ընկեր Էդուարդ Հակոբյանն ու խնդրել իրենից իր նշված մեքենան: Ինքը չի մերժել և է.Հակոբյանին է հանձնել ավտոմեքենան: Մի քանի օր անց, կոնկրետ օրը չի հիշում,

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Է. Հակոբյանը բերել է մեքենան և առանց իր հետ հանդիպելու՝ կանգնեցրել Պուշկինի 50 հասցեում գտնվող գրասենյակի բակում՝ բանալիները թողնելով գրասենյակում: Նշել է նաև, որ իրեն պատկանող բջջային հեռախոսը, որի մեջ տեղադրված է եղել 098-500005 հեռախոսահամարը, այդ ամբողջ ընթացքում եղել է ավտոմեքենայի մեջ: Հայտնել է նաև, որ ինքը Երևանի Բագրատունյաց փողոցի 26 շենքի բակում տեղի ունեցած դեպքին մասնակից չի եղել և տեղյակ չի կատարվածի մասին:

Վ. Խաչատրյանի այլուրեքությունն ստուգելու նպատակով հարցաքննվել են «Նաիրի ինչուրանս» ՍՊԸ-ի աշխատակիցներ Դ. Բաղդասարյանը, Հ. Եղիազարյանը և Տ. Գավուրմաջյանը, որոնք ցուցմունքներ են տվել այն մասին, որ 2011 թվականի հունիսի 3-ին, ժամը 17-ի սահմաններից գտնվել են նշված գրասենյակում և Վ. Խաչատրյանի ղեկավարությամբ անցկացրել են գործնական քննարկում:

Վարույթն իրականացնող մարմնի մոտ առկա է հիմնավոր կասկած, որ բոլոր այն վկանները, որոնք այս կամ այն կերպ հաստատել են Վ. Խաչատրյանի այլուրեքությունը՝ վարույթն իրականացնող մարմնին իրականությունը չեն հայտնում, քանզի մի շարք փաստեր խոսում են հակառակի մասին, որ Վ. Խաչատրյանը գտնվել է դեպքի վայրում և անմիջականորեն մասնակցություն ունեցել կատարվածին: (...):

Քննիչը «Հեռախոսային միացումները վերծանելու թույլտվություն ստանալու միջնորդություն հարուցելու մասին» 2011 թվականի նոյեմբերի 11-ի միջնորդությունը հարուցելիս ղեկավարվել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածով (տե՛ս նյութեր, էջեր 2-4):

6. Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի նոյեմբերի 11-ի որոշմամբ քննիչի միջնորդությունը մերժվել է հետևյալ պատճառաբանությամբ. «Դատարանը իրավական վերլուծության ենթարկելով վերը նշված [ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ, 239-րդ, 241-րդ] հոդվածները և փաստելով, որ ավագ քննիչ Վ. Մուրադյանը պնդեց, որ ներկայացված միջնորդությունը չի վերաբերում հեռախոսային խոսակցությունների լսմանն ու ձայնագրումանը, գտնում է, որ վերը նշված միջնորդությունը չի կարող լուծվել ՀՀ քրեական դատավարության 241-րդ հոդվածով սահմանված կանոններով: Միաժամանակ, դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված «այլ հաղորդումներ» իրավական ձևակերպման տակ պետք է հասկանալ ինչպես հեռախոսային խոսակցությունների վերծանումները, այնպես էլ դրանց հետ կապված մյուս տեղեկությունները, որոնք նույն հոդվածի համաձայն՝ կարող են վերահսկվել միայն այն դեպքում, երբ վերաբերվում և պատկանում են կասկածյալին կամ մեղադրյալին, մինչդեռ քննիչի միջնորդության մեջ նշված՝ վերահսկման ենթակա հեռախոսահամարները պատկանում են վկաներին, ովքեր գրկված չեն իրենց հեռախոսահամարով կայացված հեռախոսազանգերի վերծանումներն ստանալու և քննիչին տրամադրելու հնարավորությունից: Քննիչ Վ. Մուրադյանի կողմից դատարանին որևէ հիմնավորում չենրկայացվեց այն մասին, որ վկաները հրաժարվել են իրենց կողմից օգտագործված և միջնորդության մեջ նշված հեռախոսահամարի հեռախոսազանգերի վերծանումներն ստանալուց և վարույթն իրականացնող մարմնին տրամադրելուց: Ինչ վերաբերում է քննիչի այն պատճառաբանությանը, որ իր կողմից վկաներին չի առաջարկվել տրամադրել վերը նշված վերծանումները, քանի որ նրանք իրավունք ունեն դրանք չտրամադրելու, ապա նշված պատճառաբանությունը բավարար հիմնավորում չէ ներկայացված միջնորդությունը բավարարելու համար» (տե՛ս նյութեր, էջեր 41-42):

7. Վերաքննիչ դատարանն Առաջին ատյանի դատարանի որոշումը թողել է օրինական ուժի մեջ՝ նշելով հետևյալը. «[Առաջին ատյանի] դատարանի եզրահանգումները՝ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի հիշյալ միջնորդությունը մերժելու

վերաբերյալ, հիմնավոր են, դրանք բխում են ինչպես գործի փաստական հանգամանքներից և տվյալներից, այնպես էլ գործող օրենսդրության պահանջներից: (...) Դատարանը պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում վարույթն իրականացնող մարմնի միջնորդության մեջ նշված և դատարանում հայտնաձևված փաստարկների քննարկմամբ կայացրել է հիմնավորված որոշում և նման պայմաններում դատախազի վերաքննիչ բողոքում նշված, ինչպես նաև Վերաքննիչ դատարանում՝ դատաքննության ժամանակ հայտնաձևված փաստարկները հիմք չեն կարող դառնալ դատարանի որոշումը բեկանելու և վարույթն իրականացնող մարմնին թույլատրելու ստանալ վկաներ Գ.Բաղդասարյանին պատկանող 096-000097, Հ.Եղիազարյանին պատկանող 093-433976 և Տ.Գավուրմաջյանին պատկանող 093-711771 հեռախոսահամարների 2011թ. հուլիսի 3-ի մուտքային և ելքային վերձանումները, արձանագրությունների տվյալները, նշված հեռախոսահամարների հեռախոսասարքերի շարժը՝ ըստ ալեհավաքային կայանների, նկատի ունենալով նաև, որ դատարանի որոշումը բխում է դրանում մատնանշված իրավադրույթների բովանդակությունից: Այսպիսով՝ Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ [դատական ակտը] օրինական է, հիմնավորված և պատճառաբանված» (տե՛ս նյութեր, էջեր 65-66):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

8. Բողոքաբերը փաստարկել է, որ առկա է վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքը, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար:

9. Ի հիմնավորումն իր վերոշարադրյալ փաստարկի՝ բողոքի հեղինակը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանը, խախտելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 393-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջը, առանց նշելու, թե ինչ հիմքերով է Առաջին աստիճանի դատարանի դատական ակտը համարում ճիշտ, իսկ վերաքննիչ բողոքում բերված եզրահանգումները՝ անհիմն, առանց պատճառաբանությունների, Առաջին աստիճանի դատարանի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ և 241-րդ հոդվածների առնչությամբ կատարված վերլուծությունները համարել է իրավացի և որոշում է կայացրել վերաքննիչ բողոքը մերժելու մասին:

Ըստ բողոքաբերի, Առաջին աստիճանի դատարանը, 2011 թվականի նոյեմբերի 11-ի որոշմամբ վերլուծելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ և 241-րդ հոդվածները, յուրովի է մեկնաբանել օրենքը և եզրակացություն արել այն մասին, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածում նշված՝ «այլ հարդրումներ» ձևակերպման տակ պետք է հասկանալ ինչպես հեռախոսային խոսակցությունների վերձանումները, այնպես էլ դրանց հետ կապված տեղեկությունները, որոնք կարող են վերահսկվել միայն այն դեպքում, երբ վերաբերում և պատկանում են կասկածյալին կամ մեղադրյալին: Ընդ որում՝ դատարանն իր նման եզրահանգումը չի պատճառաբանել և չի մեկնաբանել, մինչդեռ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածի բովանդակությունը մեկնաբանելով «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 86-րդ հոդվածի տեսանկյունից, ակնհայտ է, որ այն վերաբերում է միայն նամակագրության վերահսկմանը և ոչ մի կերպ չի կարող նույնացվել հեռախոսային խոսակցությունների վերձանումների և դրանց հետ կապված մյուս տեղեկությունների հետ: Այնինչ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածը

Դատական պրակտիկա

կարգավորում է հեռախոսային խոսակցությունները լսելու ընթացակարգը, որը վերաբերում է կոնկրետ հեռախոսային կամ կապի այլ միջոցներով տարվող խոսակցությունները և դրա հետ կապված այլ տեղեկությունները վերահսկելուն: Այսինքն՝ օրենսդիրը տվյալ իրավիճակի համար նախատեսել է հատուկ նորմ, որով և ղեկավարվել է վարույթն իրականացնող մարմինը՝ համապատասխան միջնորդություն ներկայացնելով:

Բողոքի հեղինակը նշել է նաև, որ քրեական գործերի քննության ընթացքում բազմիցս պատահում են այնպիսի իրավիճակներ, երբ հանցագործության բացահայտման միակ հնարավորությունն անմիջականորեն կապված է վկայի, տուժողի կամ հանցագործությունների մասին տեղեկություններ ունեցող այլ անձանց հեռախոսահամարների մուտքային և ելքային վերծանումներում առկա տեղեկությունների հետ: Քիչ չեն նաև այդ դեպքերը, երբ դատարանները բավարարել են վկաների և տուժողների կողմից օգտագործվող բջջային հեռախոսահամարների մուտքային և ելքային վերծանումներն ստանալու վերաբերյալ՝ նախաքննական մարմնի ներկայացրած միջնորդությունները: Այսինքն, առաջին ատյանի դատարանների կողմից վերոգրյալ քրեադատավարական նորմերը մեկնաբանվում և կիրառվում են տարբեր կերպ, ուստի այս պայմաններում էական նշանակություն կարող է ունենալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը:

10. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի նոյեմբերի 11-ի որոշումը, այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 9-ի որոշումը և կայացնել նոր դատական ակտ:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակը օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման սահմանադրական գործառույթի իրացումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նամակագրության և հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնիության սահմանափակման նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելու կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի, անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

11. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավոր է արդյոք Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածում նշված «այլ հաղորդումներ» ձևակերպման տակ պետք է հասկանալ ինչպես հեռախոսային խոսակցությունների վերծանումները, այնպես էլ դրանց հետ կապված տեղեկությունները:

12. ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի համաձայն. « (...) Յուրաքանչյուր ոք ունի նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունք, որը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով, դատարանի որոշմամբ »:

ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածի համաձայն. «Մարդու և քաղաքացու՝ Սահմանադրության 23-րդ (...) [հոդվածով] ամրագրված հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարող են սահմանափակվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում պետական անվտանգության, հասարա-

կական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության ու բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության համար (...):»

Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 12-րդ հոդվածի համաձայն. «Ոչ ոք չի կարող ենթարկվել իր անձնական ու ընտանեկան կյանքում կամայական միջամտության, իր տան, իր նամակագրության կամ իր պատվի ու հեղինակության նկատմամբ կամայական ոտնձգությունների: Յուրաքանչյուր ոք ունի նման միջամտությունից կամ ոտնձգությունից օրենքի պաշտպանության իրավունք»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի համաձայն. «1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք: 2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կյանքի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունք: Քրեական դատավարության ընթացքում արգելվում է անձին նշված իրավունքներից ապօրինի գրկելը կամ այդ իրավունքները սահմանափակելը: Քրեական դատավարության ընթացքում նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումները վերահսկելը, հեռախոսային խոսակցությունները լսելը կարող են իրականացվել միայն դատարանի որոշմամբ՝ օրենքով սահմանված կարգով»:

13. Վերոգրյալ սահմանադրական, կոնվենցիոն և օրենսդրական իրավանորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ անձնական կյանքի, այդ թվում՝ հաղորդակցությունների անձեռնմխելիության իրավունքը անձի՝ ՀՀ ներպետական և միջազգային օրենսդրությամբ երաշխավորված կարևոր իրավունքներից է, որը պետք է պաշտպանվի կամայական և անօրինական միջամտությունից: Ընդ որում՝ այդ իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով սահմանված կարգով և միայն իրավաչափ հիմքերի՝ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության և բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության անհրաժեշտության դեպքում: Ըստ այդմ էլ, անձնական կյանքի, այդ թվում՝ հաղորդակցությունների անձեռնմխելիության իրավունքի երաշխիք է այդ իրավունքի սահմանափակման նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտի կիրառումը: Վերջինիս իմաստով՝ նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով՝ դատարանի որոշման հիման վրա:

14. Քրեական դատավարությունում հաղորդակցությունների՝ նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության և անձեռնմխելիության իրավունքի սահմանափակման հիմքերը և կարգը նախատեսված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ և 241-րդ հոդվածներով:

Դատական պրակտիկա

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Երբ բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ կասկածյալի կամ մեղադրյալի ուղարկված կամ նրանց կողմից ստացվող նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներում (այսուհետ՝ նամակագրություն) կարող են պարունակվել գործով ապացուցողական նշանակություն ունեցող տեղեկություններ, քննիչը կարող է պատճառաբանված որոշում կայացնել, որում պարունակվում է միջնորդություն դատարանին՝ նշված անձանց նամակագրությունը վերահսկելու համար:

(...)

3. Նամակագրությանը, որի վրա կարող է կալանք դրվել, մասնավորապես, վերաբերում են հետևյալ օբյեկտները՝ նամակները, հեռագրերը, ռադիոգրերը, փոստածանրոցները (բանդերոլները), ծանրոցները, փոստային բեռնամփոփները (կոնտեյներները), փոխանցումները, ֆաքսով և էլեկտրոնային փոստով հաղորդումները»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Եթե բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ կասկածյալի, մեղադրյալի և հանցագործությունների մասին տեղեկություններ ունեցող այլ անձանց, հեռախոսային կամ կապի այլ միջոցներով տարվող խոսակցություններում կարող են գործի համար նշանակություն ունեցող տեղեկություններ պարունակվել, դատարանի որոշմամբ թույլատրվում է տվյալ խոսակցությունների լսում և ձայնագրառում:

2. Խոսակցությունների լսման և ձայնագրառման անհրաժեշտության մասին քննիչը կայացնում է՝ դատարանին միջնորդություն հարուցելու մասին պատճառաբանված որոշում, որում նշվում են՝ քրեական գործը և հիմքերը, որոնցով պետք է կատարվի համապատասխան քննչական գործողությունը, այն անձանց ազգանունը, անունը, որոնց խոսակցությունները ենթակա են լսման, լսման ժամկետը, հիմնարկը, որին հանձնարարվում է խոսակցությունների լսման և ձայնագրառման տեխնիկական իրականացումը: Որոշումը ուղարկվում է դատարան: (...):»:

Վերոգրյալ նորմերի վերլուծությունից երևում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածը վերաբերում է նամակագրության վերահսկմանը: Ընդ որում՝ օրենսդիրը «նամակագրություն, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներ» եզրույթներն ընդհանրացրել է մեկ՝ «նամակագրություն» եզրույթով՝ սահմանելով, որ կալանք կարող է դրվել նամակագրության հետևյալ օբյեկտների վրա՝ նամակներ, հեռագրեր, ռադիոգրեր, փոստածանրոցներ (բանդերոլներ), ծանրոցներ, փոստային բեռնամփոփներ (կոնտեյներներ), փոխանցումներ, ֆաքսով և էլեկտրոնային փոստով հաղորդումներ: Այսպիսով, այլ հաղորդումները նամակագրության բաղադրատարր են և ներառված են նշված օբյեկտների շրջանակում:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածը վերաբերում է հեռախոսային խոսակցությունները վերահսկելուն: Ընդ որում, վերահսկողության առարկան հեռախոսային կամ կապի այլ միջոցներով տարվող խոսակցություններում առկա տեղեկատվությունն է, որն ամրագրվում է այդ տեղեկատվության լսման կամ ձայնագրառման միջոցով: Այսինքն, վերոգրյալ հոդվածով կանոնակարգվում են հեռախոսային և կապի այլ միջոցների վերահսկողության հետ կապված բոլոր հարցերը:

Վերոգրյալ հոդվածների համեմատական վերլուծությունից երևում է նաև, որ ի տարբերություն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածի, որը նախատեսում է, որ վերահսկման ենթակա է միայն մեղադրյալի և կասկածյալի նամակագրությունը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածը հնարավորություն է տալիս, վերոնշյալներից բացի, վերահսկել նաև հանցագործությունների մասին տեղեկություններ ունեցող այլ անձանց հեռախոսային խոսակցությունները: Այդ անձանց շարքին կարող են դասվել տուժողը և վկաները:

15. «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի համաձայն. «1. Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության ընթացքում կարող են անցկացվել օպերատիվ-հետախուզական հետևյալ միջոցառումները. (...)

11) մամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վերահսկում.

12) հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկում.(...):»:

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի համաձայն. «Նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ հեռապատճենի (ֆաքսի) վերահսկումը՝ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ կամ առանց դրանց, փոխանցվող նամակների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ դրանց բովանդակության հետազոտումն է և դրանց արդյունքների ամրագրումը, ինչպես նաև նամակի, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներն ուղարկող անձի նույնացումը նրա ձեռագրի միջոցով կամ այլ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ»:

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի համաձայն. «Հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը հատուկ և այլ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ իրականացվող խոսակցությունների, այդ թվում՝ ինտերնետային հեռախոսային խոսակցությունների և էլեկտրոնային հաղորդումների գաղտնի վերահսկումն է, որը նշանակում է՝

1) հեռախոսային ֆիքսված ցանցի դեպքում՝

ա. հեռախոսային խոսակցության ձայնագրումը կամ դրա բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը,

բ. հեռախոսահամարի պարզումը,

գ. տվյալ հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները, հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու պահին և ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և տեղաշարժը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալներ հավաքելը և (կամ) ամրագրելը.

(...)

2) բջջային հեռախոսային ցանցի դեպքում՝

ա. հեռախոսային խոսակցության, ներառյալ՝ կարճ հաղորդագրությունների (sms) և ձայնային հաղորդագրությունների ձայնագրումը կամ դրանց բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը,

բ. հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու ամսաթիվը, սկիզբը և ավարտը, հեռախոսահամարը, տվյալ հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները, հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու պահին և ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և տեղաշարժը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալներ հավաքելը և (կամ) ամրագրելը. (...):

3) ինտերնետային հաղորդակցության, այդ թվում՝ ինտերնետային հեռախոսային խոսակցությունների և ինտերնետի միջոցով փոխանցվող էլեկտրոնային հաղորդումների դեպքում հաղորդման ձայնագրումը կամ դրա բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը, ինչպես նաև տվյալները, որոնց միջոցով կարող են պարզվել՝

ա. ինտերնետային ցանցին միանալու և ցանցից դուրս գալու աշխարհագրական վայրը, օրը, ժամը և տևողությունը, ներառյալ՝ IP (ինտերնետ պրոտոկոլի) հասցեն,

բ. ինտերնետն օգտագործողի կամ բաժանորդի անունը և անհատականացման տվյալները (user ID),

գ. հեռախոսի համարը, որով նա միանում է ընդհանուր օգտագործման հեռախոսացանցին, ինտերնետային հասցեն, ինտերնետային հեռախոսային զանգն ստացո-

Դատական պրակտիկա

ղի անունը կամ այդ անձին վերաբերող փաստերի, դեպքերի, հանգամանքների մասին յուրաքանչյուր տվյալ այնպիսի տեսքով, որը թույլ է տալիս կամ կարող է թույլ տալ նույնականացնել նրա ինքնությունը»:

Շարադրված նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ դրանք նույնպես վերաբերում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածով սահմանված՝ նամակագրության և հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակմանը: Ընդ որում՝ վերոգրյալ օրենքի 25-րդ հոդվածի վերլուծությունից երևում է, որ նամակագրության վերահսկում է համարվում նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ հեռապատճենի (ֆաքսի) վերահսկումը, փոխանցվող նամակների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ դրանց բովանդակության հետազոտումը և դրանց արդյունքների ամրագրումը, ինչպես նաև նամակի, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներն ուղարկող անձի նույնացումը՝ նրա ձեռագրի միջոցով կամ այլ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ:

16. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածում, ինչպես նաև «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածում օգտագործված «նամակագրություն» եզրույթի բովանդակային իմաստը նույն է. երկու դեպքում էլ վերահսկման առարկա են նամակագրությունը, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումները: Հետևաբար, «այլ հաղորդումները» ենթակա են վերահսկման որպես նամակագրության բաղադրատարր՝ նամակագրության վերահսկման համար սահմանված կարգով:

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի իմաստով՝ հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը հեռախոսային խոսակցությունների, այդ թվում՝ ինտերնետային հեռախոսային խոսակցությունների և էլեկտրոնային հաղորդումների գաղտնի վերահսկումն է: Վերոգրյալից հետևում է, որ օրենսդիրը տարանջատել է հեռախոսային ֆիքսված ցանցի և բջջային հեռախոսային ցանցի, ինտերնետային հաղորդակցության, ներառյալ՝ ինտերնետային հեռախոսային խոսակցությունների և ինտերնետի միջոցով փոխանցվող էլեկտրոնային հաղորդումների վերահսկումը: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հեռախոսային ֆիքսված ցանցի վերահսկումը ենթադրում է՝ հեռախոսային խոսակցության ձայնագրումը, հեռախոսահամարի պարզումը, տվյալ հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները, ինչպես նաև հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու պահին և ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և տեղաշարժը պարզելու համար անհրաժեշտ տեղեկությունները հավաքելը և (կամ) ամրագրելը: Բջջային հեռախոսային ցանցի դեպքում վերահսկումը ենթադրում է՝ հեռախոսային խոսակցության, ներառյալ՝ կարճ հաղորդագրությունների (sms) և ձայնային հաղորդագրությունների ձայնագրումը կամ դրանց բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը, հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու ամսաթիվը, սկիզբը և ավարտը, հեռախոսահամարը, տվյալ հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները, հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու պահին և ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և տեղաշարժը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալները հավաքելը և (կամ) ամրագրելը: Այսպիսով, ֆիքսված և բջջային հեռախոսահամարներով հեռախոսային խոսակցությունների ժամանակը, տևողությունը, տվյալ հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները, հեռախոսային խոսակցությունների ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և տեղաշարժը հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման բաղադրատարր են, հետևաբար դրանց նկատմամբ ենթակա

են կիրառման հեռախոսային խոսակցությունները վերահսկելու կարգավորումները:

17. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածը, ի համեմատ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածի, կոնկրետացրել է հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման առարկաները, դրանք են՝ հեռախոսահամարը, բաժանորդի անհատական տվյալները, հեռախոսային խոսակցության ժամանակահատվածի, տևողության, հաղորդակցվողների գտնվելու վայրի վերաբերյալ տեղեկությունը, հեռախոսային խոսակցությունների և ինտերնետային հաղորդակցության բովանդակությունը: Այլ խոսքով՝ հեռախոսահամարների մուտքային և ելքային հեռախոսազանգերի վերծանումները, բաժանորդի անհատական տվյալները և հեռախոսասարքերի շարժի (ըստ ալեհավաքային կայանների) վերաբերյալ տեղեկությունը՝ հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման բաղադրատարր են, և դրանց վերահսկումը պետք է իրականացվի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

18. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածը և «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի՝ սույն որոշման 15-17-րդ կետերում շարադրված և վերլուծված հոդվածների համակարգային գնահատման արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածում («Հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկում») առկա կարգավորումները բխում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածի բովանդակությունից և կոչված են ապահովելու դրա իրավաչափ իրացումը:

19. Սույն որոշման 12-18-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումները հիմք ընդունելով՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ նամակագրության և հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման ընթացակարգերը հստակ տարանջատված են: Նամակագրության վերահսկումն ընդգրկում է նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ հեռապատճենի (ֆաքսի) վերահսկումը՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածի 3-րդ մասում շարադրված օբյեկտների շրջանակում: Հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը ներառում է ֆիքսված հեռախոսային ցանցի, բջջային հեռախոսային ցանցի և ինտերնետային հաղորդակցության վերահսկումը, որի մաս են կազմում նաև հեռախոսահամարների մուտքային և ելքային հեռախոսազանգերի վերծանումները, բաժանորդի անհատական տվյալների և հեռախոսասարքերի շարժի պարզումը:

20. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ քննիչը, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածով, միջնորդություն է ներկայացրել Առաջին ատյանի դատարան՝ խնդրելով ստանալ վկաների կարգավիճակ ունեցող անձանց բջջային հեռախոսահամարների մուտքային և ելքային հեռախոսազանգերի վերծանումները, աբոնեմտների տվյալները, ինչպես նաև ըստ ալեհավաքային կայանների՝ նշված հեռախոսահամարների հեռախոսասարքերի շարժը, կայանների տեղակայման վերաբերյալ տեղեկատվությունը (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանը քննիչի միջնորդությունը մերժել է, պատճառաբանելով, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված «այլ հաղորդումներ» իրավական ձևակերպման տակ պետք է հասկանալ ինչպես հեռախոսային խոսակցությունների վերծանումները, այնպես էլ դրանց հետ կապված մյուս տեղեկությունները, որոնք կարող են վերահսկվել միայն այն դեպքում, երբ վերաբերում և պատկանում են կասկածյալին և մեղադրյալին, մինչդեռ քննիչի միջնորդու-

Դատական պրակտիկա

թյան մեջ նշված՝ վերահսկման ենթակա հեռախոսահամարները պատկանում են վկաներին, որոնք գրկված չեն իրենց հեռախոսահամարներով կայացված հեռախոսազանգերի վերծանումները ստանալուց և վարույթն իրականացնող մարմնին տրամադրելուց (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանը, Առաջին ատյանի դատարանի որոշումը թողել է օրինական ուժի մեջ՝ գտնելով, որ դատարանի կողմից կայացվել է օրինական, հիմնավորված և պատճառաբանված դատական ակտ (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

21. Սույն որոշման 12-19-րդ կետերում շարադրված իրավական վերլուծության լույսի ներքո գնահատելով սույն որոշման 20-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները ճիշտ չեն մեկնաբանել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ և 241-րդ հոդվածները, որի արդյունքում կիրառել են քրեադատավարական այն դրույթը, որը կիրառման ենթակա չէր: Քննիչի միջնորդությունը վերաբերել է հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկմանը, մինչդեռ ստորադաս դատարաններն այն քննելիս և լուծելիս ղեկավարվել են նամակագրության վերահսկողության բաղադրատարր հանդիսացող՝ «այլ հաղորդումների» վերահսկման ընթացակարգով, ինչի արդյունքում կայացրել են չհիմնավորված որոշում: Մինչդեռ, միջնորդության բավարարման կամ մերժման հարցը ստորադաս դատարանները պետք է լուծելին ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածի կարգավորումների շրջանակում:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հիմնավոր չէ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածում նշված «այլ հաղորդումներ» ձևակերպման տակ պետք է հասկանալ ինչպես հեռախոսային խոսակցությունների վերծանումները, այնպես էլ դրանց հետ կապված տեղեկությունները:

22. Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ են տրվել դատավարական իրավունքի այնպիսի էական խախտումներ, որոնք հանգեցրել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի պահանջներին չհամապատասխանող, չհիմնավորված որոշման կայացմանը: Թույլ տրված խախտումները, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ հոդվածների հիման վրա, Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու հիմք են: Ուստի, վճռաբեկ բողոքը պետք է բավարարել մասնակիորեն՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի հիման վրա՝ Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 9-ի որոշումը պետք է բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

Վերոգրյալի հիման վրա և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Քննիչի միջնորդությունը մերժելու վերաբերյալ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի նոյեմբերի 11-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 9-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՍԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱԶ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2012 թվականի մարտի 23-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանի ներկայացուցիչ Կիմա Սարյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 13.10.2011 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանի ընդդեմ Գ-այանե և Ռ-ուբեն Չուլումյանների՝ 28.12.2006 թվականին կնքված անշարժ գույքի նվիրատվության պայմանագրով Երևանի Մաշտոցի պողոտայի 18-րդ շենքի թիվ 9 հասցեում գտնվող բնակարանը սնանկ ճանաչված Հարություն Չուլումյանին վերադարձնելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանը պահանջել է պատասխանողներ Գ-այանե և Ռ-ուբեն Չուլումյաններից սնանկ ճանաչված Հարություն Չուլումյանին հետ վերադարձնել 28.12.2006 թվականին կնքված անշարժ գույքի նվիրատվության պայմանագրով Հարություն Չուլումյանի կողմից Գ-այանե և Ռ-ուբեն Չուլումյաններին նվեր տրված (անհատույց փոխանցված) Երևանի Մաշտոցի պողոտայի 18-րդ շենքի թիվ 9 հասցեում գտնվող բնակարանը:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ս. Թադևոսյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 11.07.2011 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 13.10.2011 թվականի որոշմամբ Գ-այանե և Ռ-ուբեն Չուլումյանների վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Դատարանի 11.07.2011 թվականի վճիռը բեկանվել և փոփոխվել է՝ Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանի հայցը մերժվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանի ներկայացուցիչը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Գ-այանե և Ռ-ուբեն Չուլումյանների ներկայացուցիչ Նարինե Սարգսյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Վերաքննիչ դատարանը կիրառել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, 176-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, 279-րդ հոդվածը, որոնք չպետք է կիրառեն, չի կիրառել «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ, 29-րդ և 54-րդ հոդվածները, որոնք պետք է կիրառեն, խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ ընդհանրապես չի անդրադարձել սույն գործով «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի կիրառելիությանը, սնանկության գործերով կառավարչի լիազորությունների իրականացման հարցին: Վերաքննիչ դատարանը չի կատարել ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտություն, այլապես կնկատեր, որ կատարված անհատույց գործարքն է Հարություն Ջուլումյանի սնանկության պատճառ հանդիսացել:

Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ հայցի բավարարման առումով Դատարանի դիրքորոշումն իրավաչափ համարվել չի կարող, քանի որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված անհատույց փոխանցումների վերադարձման լիազորությունը չի կարող վերաբերել անշարժ գույքին: Այսինչ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվում է, որ կառավարիչը կարող է սնանկության վերաբերյալ դիմում ներկայացնելուց հետո ոչ ուշ, քան մեկ տարվա ընթացքում դիմել դատական կարգով հետ ստանալու պարտապանի կատարած անհատույց փոխանցումները (այդ թվում՝ ոչ դրամային) պարտապանի հետ փոխկապակցված անձանց, որոնք կատարվել են պարտապանին սնանկ ճանաչելուն նախորդող հինգ տարվա ընթացքում: Այսինքն՝ Վերաքննիչ դատարանը հանգել է սխալ եզրահանգման այն մասին, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված անհատույց փոխանցումների վերադարձման լիազորությունը չի կարող վերաբերվել անշարժ գույքին: Բացի այդ, նվիրատվության պայմանագիրն ինքնին անհատույց գործարք է, գույքի անհատույց փոխանցում, ուստի սնանկության գործերով կառավարիչը, «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի համաձայն, կարող է դատական կարգով հետ ստանալ անհատույց փոխանցված գույքը, տվյալ դեպքում անշարժ գույքը:

Այսպիսով, Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ պարտապանին գրկել է սնանկ վիճակից դուրս բերելու՝ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով երաշխավորված միակ հնարավորությունից:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 13.10.2011 թվականի որոշումը և այն փոփոխել՝ հայցը բավարարել:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Վերաքննիչ դատարանը ճիշտ որոշում է կայացրել, և վճռաբեկ բողոքը չի պարունակում այնպիսի դատական սխալների մասին հիմնավորված փաստարկներ, որոնք կարող են հիմք ծառայել որոշումը բեկանելու համար: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 2-րդ կետի, 176-րդ հոդվածի 2-րդ կետի, 279-րդ հոդվածի, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի պահանջները Վերաքննիչ դատարանի կողմից խախտված լինելու մասին բողոքում բերված փաստարկները հիմնավորված չեն, իսկ գործում առկա բոլոր ապացույցները հետազոտվել ու գնահատվել են բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ: Այսինքն՝ Վերաքննիչ դատարանը որոշում կայացնելիս հանգել է ճիշտ եզրակացության:

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (166)

ԴԱՏԱՎԱՆ
ԻՆՏԵՆՍԻՎՆ
ԻՆՏԵՆՍԻՎՆ

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝
1) Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 04.10.2006 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով վճռվել է Հարություն Ջուլումյանից հօգուտ Վահե Սիմոնյանի բռնագանձել 400.000 ՌԴ ռուբլուն բռնագանձման պահին համարժեք ՀՀ դրամ (հատոր 1, գ. թ. 9):

2) 28.12.2006 թվականի անշարժ գույքի նվիրատվության պայմանագրի համաձայն՝ Հարություն Ջուլումյանը իրեն սեփականության իրավունքով պատկանող Երևանի Մաշտոցի պողոտա 18-րդ շենքի թիվ 9 բնակարանը նվիրել է իր երեխաներին՝ Գայանե և Ռուբեն Ջուլումյաններին (հատոր 1, գ.թ. 10, 59):

3) Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 23.08.2010 թվականի վճռով Հարություն Ջուլումյանը ճանաչվել է սնանկ, իսկ նույն դատարանի 22.09.2010 թվականի որոշմամբ Աղասի Արսենյանը նշանակվել է Հարություն Ջուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ (հատոր 1, գ. թ. 11):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի համաձայն՝ կառավարիչը կարող է սնանկության վերաբերյալ դիմում ներկայացնելուց հետո ոչ ուշ, քան մեկ տարվա ընթացքում դիմել դատական կարգով հետ ստանալու պարտապանի կատարած անհատույց փոխանցումները (այդ թվում՝ ոչ դրամային) պարտապանի հետ փոխկապակցված անձանց, որոնք կատարվել են պարտապանին սնանկ ճանաչելուն նախորդող հինգ տարվա ընթացքում:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ֆիզիկական անձ պարտապանի հետ փոխկապակցված են համարվում նրա ամուսինը, նրանց հետ երկու աստիճան ուղիղ վերընթաց և վայրընթաց ազգակցական կապերի մեջ գտնվող անձինք, եղբայրը, քույրը և նրանց հետ ուղիղ վայրընթաց ազգակցական կապերի մեջ գտնվող անձինք, ամուսնու եղբայրը, քույրը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ: Վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում անդրադարձել է դատական ակտերի իրավական հիմնավորվածության հարցին:

Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտավոր է տալ որոշման իրավական հիմնավորումը:

Որոշման իրավական հիմնավորումը կայանում է հաստատված փաստերի և իրավահարաբերությունների նկատմամբ իրավունքի համապատասխան նորմի կամ նորմերի ընտրության և կիրառման մեջ, այն նորմի (նորմերի), որի հիման վրա դատարանը եզրակացություն է անում վիճելի իրավահարաբերության առկայության կամ բացակայության մասին:

Որոշման մեջ ոչ միայն պետք է ցույց տալ նորմատիվ ակտի այս կամ այն հոդվածը, որում ամրագրված է կիրառման ենթակա նորմը, այլ պետք է պատճառաբանվի, թե հատկապես ինչու պետք է կիրառվի հենց այդ նորմը:

Որոշման իրավական հիմնավորումը բնութագրում է ինչպես դատարանի, այնպես էլ նրա որոշման իրավակիրառ գործառույթը, ընդգծում դատական գործունեության և

Դատական պրակտիկա

դատական որոշման օրինականությունը:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատարանը պետք է նշի ոչ միայն այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնվել է որոշում կայացնելիս, այլև պետք է պատճառաբանի, թե ինչու է կողմի ներկայացրած այս կամ այն ապացույցը մերժվում: Միայն նման հիմնավորումը կարող է վկայել գործի բազմակողմանի հետազոտության մասին (տես Ալվարդ Խաչատրյանի օրինական ներկայացուցիչ Թեհմինե Խաչատրյանն ընդդեմ Արմեն, Անահիտ Խաչատրյանների, Քանաբեռավանի գյուղապետարանի, ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Եղվարդի տարածքային ստորաբաժանման՝ Քանաբեռավանի շրջխորհրդի գործկոմի 31.01.1995 թվականի թիվ 1 որոշումը, սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը, գրանցման վկայականը մասնակիորեն անվավեր ճանաչելու և համասեփականատեր ճանաչելու պահանջների մասին, և Արմեն Խաչատրյանի հակընդդեմ հայցն ընդդեմ Թեհմինե Խաչատրյանի՝ բնակության իրավունքը դադարեցնելու և բնակելի տարածությունից վտարելու պահանջների մասին ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 26.12.2008 թվականի որոշում, քաղաքացիական գործ թիվ ԿԳ-3/0026/02/08):

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի՝ 04.10.2006 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով վճռվել է Հարություն Չուլումյանից հօգուտ Վահե Միմոնյանի բռնագանձել 400.000 ԱԴ ռուբլուն բռնագանձման պահին համարժեք ՀՀ դրամ:

Հարություն Չուլումյանը, հանդիսանալով Երևանի Մաշտոցի պողոտայի 18-րդ շենքի թիվ 9 բնակարանի սեփականատեր, 28.12.2006 թվականին կնքված անշարժ գույքի նվիրատվության պայմանագրով նշված բնակարանը նվիրել է իր երեխաներ Գայանե և Ռուբեն Չուլումյաններին:

Հարություն Չուլումյանը Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 23.08.2010 թվականի վճռով ճանաչվել է սնանկ, իսկ նույն դատարանի 22.09.2010 թվականի որոշմամբ Աղասի Արսենյանը նշանակվել է Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ:

Դատարանը հայցի բավարարման հիմքում դրել է «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ, 29-րդ և 54-րդ հոդվածները՝ հաստատված համարելով, որ կառավարիչն իրավունք ունի դիմելու դատարան՝ պարտապանի կողմից իրեն փոխկապակցված անձանց կատարված փոխանցումները հետ ստանալու պահանջով:

Վերաքննիչ դատարանը վճիռը բեկանելիս և հայցը մերժելիս պատճառաբանել է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի մեկնաբանության համաձայն՝ օրենսդիրը տվյալ նորմով սնանկության գործով կառավարչին իրավունք է վերապահել որոշակի ժամանակահատվածում (սնանկության վերաբերյալ դիմում ներկայացնելուց հետո ոչ ուշ, քան մեկ տարվա ընթացքում) հետ ստանալ պարտապանի կատարած անհատույց փոխանցումները: Սակայն նշված նորմով օրենսդիրը չի մանրամասնել, թե ինչպիսի գույքի մասին է խոսքը՝ շարժական, թե անշարժ: Եվ եկել է այն եզրահանգման, որ հայցի բավարարման առումով Դատարանի դիրքորոշումն իրավաչափ համարվել չի կարող, քանի որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված անհատույց փոխանցումների վերադարձման լիազորությունը չի կարող վերաբերել անշարժ գույքին, իսկ տվյալ պարագայում հայցվորի կողմից պահանջվող անհատույց փոխանցումը 28.12.2006 թվականին կնքված նվիրատվության պայմանագրի հիման վրա Գայանե և Ռուբեն Չուլումյանների անվամբ սեփականության իրավունքով գրանցված անշարժ գույքն է: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 279-րդ հոդվածով սահմանված են սեփականության իրավունքի դադարման հիմքերը: Տվյալ նորմի համաձայն՝ սեփականության իրավունքը դադարում է սեփականատիրոջ կողմից իր գույքն

օտարելու, սեփականության իրավունքից հրաժարվելու, գույքը ոչնչացնելու և գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի կորստի՝ օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում:

Սույն պարագայում հայցի բավարարման հիմքում դրված «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածը սեփականության իրավունքի դադարման հիմք չի սահմանում, այլ պարզապես սնանկության գործով կառավարչին տվյալ նորմով իրավունք է վերապահում հետ ստանալ սնանկ ճանաչված անձի կողմից կատարված անհատույց փոխանցումները, որոնք կատարվել են սնանկության մասին դիմումը ներկայացնելուց մեկ տարվա ընթացքում, իսկ պարտապանի հետ փոխկապակցված անձանց պարագայում 5 տարվա ընթացքում կատարված անհատույց փոխանցումներն են ենթակա հետ վերադարձման:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետը նախատեսում է սնանկության վերաբերյալ գործով կառավարչի դատարան դիմելու իրավունքը՝ պարտապանի կողմից իրեն փոխկապակցված անձանց կատարված փոխանցումները հետ ստանալու պահանջով: Ընդ որում, կատարված փոխանցումները հետ ստանալու հիմքում դրված է այն հանգամանքը, որ դրանք պետք է փոխանցված լինեն պարտապանին սնանկ ճանաչելու նախորդող հինգ տարվա ընթացքում և անհատույց: Այդ փոխանցումները կարող են լինել նաև ոչ դրամային, այսինքն՝ այլ գույքային փոխանցումներ, այդ թվում՝ ապրանքներ, արժեթղթեր, շարժական և անշարժ գույք: Կառավարիչն այդ իրավունքը դատական կարգով կարող է իրականացնել պարտապանին սնանկ ճանաչելուց հետո, բայց ոչ ուշ, քան մեկ տարվա ընթացքում, ինչն էլ սույն գործով արել է Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանը:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետով չի սահմանափակվում այն գույքի շրջանակը, որի վերաբերյալ կատարված փոխանցումները կառավարչի հայցով կարող են հետ ստացվել, հետևաբար անհիմն է Վերաքննիչ դատարանի պնդումն այն մասին, որ վերոնշյալ հոդվածը չի կարող կիրառվել անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների փոխանցումների դեպքի համար:

Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ դատարանի այն փաստարկին, որի համաձայն՝ հայցի բավարարման հիմքում դրված «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածը սեփականության իրավունքի դադարման հիմք չի սահմանում, ապա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 279-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ սեփականության իրավունքը դադարում է սեփականատիրոջ կողմից իր գույքն օտարելու, սեփականության իրավունքից հրաժարվելու, գույքը ոչնչացնելու և գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի կորստի՝ օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում:

Նույն օրենսգրքի 28-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ քաղաքացուն դատարանով սնանկ ճանաչելու դեպքում պարտատերերի պահանջների բավարարման կարգը և դադարման հիմքերը, ինչպես նաև պարտատերերի պահանջների բավարարման առանձնահատկությունները սահմանվում են սնանկության հարաբերությունները կարգավորող օրենքով:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի համաձայն՝ կառավարիչը կարող է սնանկության վերաբերյալ դիմում ներկայացնելուց հետո ոչ ուշ, քան մեկ տարվա ընթացքում դիմել դատական կարգով հետ ստանալու պարտապանի կատարած անհատույց փոխանցումները (այդ թվում՝ ոչ դրամային) պարտապանի հետ փոխկապակցված անձանց, որոնք կատարվել են պարտապանին

Դատական պրակտիկա

սնանկ ճանաչելուն նախորդող հինգ տարվա ընթացքում:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետը նախատեսում է սնանկության վերաբերյալ գործով կառավարչի դատարան դիմելու իրավունքը՝ պարտապանի կողմից իրեն փոխկապակցված անձանց կատարված փոխանցումները հետ ստանալու պահանջով, որի նպատակը պարտապանի գույքի հավաքագրումն է՝ սնանկության վարույթի ընթացքում պարտատերերի պահանջների բավարարման նպատակով: Այսինքն՝ նշված նորմը սահմանում է սեփականության իրավունքի դադարման ինքնուրույն հիմք:

Փաստորեն, Վերաքննիչ դատարանը չի կիրառել «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ, 29-րդ և 54-րդ հոդվածները, որոնք պետք է կիրառել, և որոնց կիրառման դեպքում կառավարչի պահանջը պետք է բավարարվեր, որն իրավացիորեն իրականացրել էր Դատարանը:

Այսպիսով, վերը նշված հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի 13.10.2011 թվականի որոշումը բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետով սահմանված՝ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալով՝ Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 13.10.2011 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատա-

Դատական պրակտիկա

րանի 11.07.2011 թվականի վճռին:

2. Գայանե և Ռուբեն Ջուլումյաններից հոգուտ ՀՀ պետական բյուջեի բռնագանձել 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռարեկ բողոքի համար վճարման ենթակա պետական տուրքի գումար:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

101

RESUME

THE RULES OF PUNISHMENT IN CASE OF CRIMES RELAPSE

ROZA ABRAHAMYAN

ASSISTANT OF JUDGE AT CRIMINAL APPEAL COURT OF THE RA

The relapse of crimes as law institution was first rooted in legislation system of the republic of Armenia.

The term “relapse” originated from Latin word “recidivus” which means restarting, i.e. the crime is committed several times. To be responsible for the crime relapse refers to individuals who are in charge of criminal cases and have steady anti governmental approach.

According to some authors the norms of punishment could be weakened or released in order to be more reasonable for the individuals who are in charge of crime relapse. It seems to us, that the conditional conviction, the amnesty, the change of punishment norms is reasonable to be accepted in favor of those individuals.

CONCEPT OF OF OBJECT OF THE MURDER OF THE STATE, POLITICAL OR PUBLIC FIGURE

DAVIT DAVIDYAN

The concept of a disposition of object the 305th article of the criminal code of RA is given in this work. In-depth and multilateral study is made. Opinions and total estimates of a number of authors are used. Thorough positions in the direction of improvement of a disposition and practical application are processed. Comparisons and comparisons are executed, the special criminal characteristic that can become a basis of due settlement of criminal relationship and for elimination of the discrepancies which have arisen in right applied practice which are essential for the correct assessment of action (offense) and justice execution is provided.

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

RESUME

SOME ISSUES OF THE QUALIFICATIONS FOR MURDER CONCEAL ANOTHER CRIME OR FACILITATING ITS COMMISSION AND MURDER INVOLVING RAPE

GEVORG GEVORGYAN

*POST-GRADUATE STUDENT OF
THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY*

The work is devoted to problems of differentiation of the murder to conceal another crime or facilitating its commission of murder, rape of conjugated compounds related crimes. We also investigated the problems of competition of qualified homicide and training issues in order to conceal the murder of an imaginary crime or facilitating its commission related to ensuring equity.

SOME ISSUES CONCERNING THE CONTRACT OF ENTRUSTED MANAGEMENT OF PROPERTY

VARDUHI DANIELYAN

*LECTURER OF THE UNIVERSITY OF THE EXTERNAL
ECONOMIC RELATIONS "MARTIG"*

The author thinks that there should be a provision allowing the creditors to revoke the contract of entrusted management of property and to demand the return of property by judicial procedure within a year from the day they knew about the conclusion of the contract if they prove that the contract was concluded to prevent the levy of property. The author suggests giving a right to the founder of the entrusted management to revoke the contract, if the entrusted manager runs the property not professionally and provision revocation of the contract by the claims of creditors secured by pledge of property.

THE ISSUE OF THE LIABILITY IN THE FRANCHISING RELATIONS

LIPARIT DRMEYAN

ADVISER TO THE CHIEF OF THE CASSATION COURT OF THE RA

In the scope of present article the phenomenon of the liability in franchising relations is examined. The issue of the liability of the parties in franchising relations is extremely relevant not only for theory but also for civil legal practice. Some problems of the liability in the relations of the franchiser and franchisee, also the latter and the third party are scrutinized. In the article the problem of positive and

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

103

RESUME

negative liability is discussed. It is concluded that good behavior of the parties demonstrates the positive side of responsibility while the distressed consequences of the violation of agreement's obligations expose the negative side.

Not only are the liabilities referring to the violation of agreement's articles discussed but also the requirements of legal acts. The author examines the issue of subsidiary and shared liability of the franchiser. It is proved that the requirements of consumers may concern not only to the quality of the goods or services but also completeness, packing, packaging, etc.

THE PROBLEM OF MARGINS OF PARTIAL REVIEW IN CIVIL PROCEDURE

VAHE HOVHANNISYAN

PhD IN LAW, DOCENT OF THE YSU

In the present article the rules of Civil Procedural Code of RA establishing the margins of partial review are introduced. The analysis of the latters has revealed a range of deficiencies and shortcomings which may influence the correct examination of the claim by the court of appeal. Particularly the wording of Article 219 of Civil Procedural Code is not precise that the court of appeal may accept new evidences but is not entitled to confirm new facts based on them. Moreover, it is mentioned in the article that the court of appeal reverses the case and sends for a new examination, not taking due account that the subject to judicial cassation is the judicial act and not the civil case itself. In addition, as a shortcoming has been underlined the circumstance that the court of appeal has to rely on illegally examined evidences or facts based on the latter, if the claimant does not argue them and etc. In the result suggestions have been elaborated to improve these legal norms which will definitely exclude contradictory application of norms establishing margins of review and will enhance the effectiveness of examination of claims by the court of appeal.

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

RESUME

PRECONDITIONS OF THE FORMATION OF THE INSTITUTE OF MUTUAL ADMINISTRATIVE ASSISTANCE

KAREN ZARIKYAN

*ADVISER TO THE CHAIRMAN OF THE ADMINISTRATIVE COURT,
POST-GRADUATE STUDENT
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY*

The article discussed preconditions which objectively led to the formation of the institute of mutual administrative assistance. The research shows that the essence of this institute appeared mainly due to the decentralization of state machine. Further development in social, economical, technical and other spheres led to the need of cooperation between different administrative bodies. At the same time, there are some administrative bodies which full powers sometimes coincide. The most efficient solution to this problem is the development of the institute of mutual administrative assistance.

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն Բյուրո

105

Թեւավոր խոսքեր

Մարդու մեծագույն արժանիքը ամենադժնդակ խոչընդոտները հաղթահարելու համառությունն է:

Լ. ԲԵԹՂՈՎԵՆ

Հաջողությունը ավելի հաճախ բաժին է ընկնում նրան, ով համարձակորեն է գործում, բայց դրան հազվադեպ են հասնում այն մարդիկ, ովքեր ի հայտ են բերում երկչտություն և մշտապես երկյուղ են կրում հետևանքներից:

Ջ. ՆԵՐՈՒ

Մարդը դրսևորվում է իր գործողություններում, այլ ոչ թե մտքերում, որքան էլ ազնիվ լինեն այդ մտքերը:

Թ. ԿԱՐԼԱՅԼ

Մարդկանց յուրահատուկ է վատաբանել այն բոլորը, ինչի հանդեպ նրանք իրենց զգում են անընդունակ:

Ի. ԳՅՈԹԵ

Քանի որ հնարավոր չէ խելքը նվաստացնել, նրանից վրեժ են առնում՝ նրան ենթարկելով հալածանքի:

Պ. ԲՈՄԱՐՇԵ

ՀՈՒՆԻՍ 2012 6 (155)

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արվյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am

ՂԱՏԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն